

Ltn

✓ 1469

7999
ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

ՈՒՍՈՒՑԻԶ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐՈՒԱՅ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՊԵԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Փոփոխութիւններով)

ՅՕՐԻՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ:

ԳԻՆՆԷ 40 ԿՈՊ.

Դու քո լեզուն՝ որ ի՛ստակ խօսաս,
ի՛նչ վնաս ունի. հէնց գիտումես, խելքդ
ծնոխցդ կ'առնե՞ն, թէ՛ սովորած իմաս-
տութիւնդ ջուրը կը թափի:

Խ. Արովեանց.

ՏՓՂԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ Լ. Գ. ԿՐԱՄԱՐԵՆԿՈՅԻ.

1885

43875 - Ա. Գ.

1000

8887

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԵՎ ՏՈՒՆՈՒՄ

ՅԱՎՈՂՅՑ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԻԿՐՈԳՐԱԳՐԱՆՍՔ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

(ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ)

ՅԱՎՈՂՅՑ

ՅԱՎՈՂՅՑ ՍԻՆՏԱԿՈՆ

Доз. пензурою Тифлисъ, 29-го Ноября 1884 года.

Типогр. Л. Г. Крамаренко на Мухранской улицѣ, въ томѣ Демурова № 13.

41469-60

29. 11. 71

ՍՏՈՒՄ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

28248-62

ՅԱՎՈՂՅՑ

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲԱԶՆՈՒԹԵԱՆ

ՎՋՐԱՍՏԱՆԻ Լ ԻՄԵՐԵԹԻ ԹԵՄԻ

ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ԻԼՐ ՓՈՔՐԻԿ ՎԱՍՏԱԿԸ

ՆՈՒԻՐՈՒՄԻ

ՅՕՐԵՆՈՂԸ

Բ. Լեզուի ուսուցման համար մե՛ թէ՛ փոքրիկ, բայց սկզբնական պաշարը ամբարեւելու նպատակով մենք դասերի վերջերումը բերել ենք նաև նոյնանիշ (synonyme) ու հականիշ (omonymie) բառերը: Հականիշ բառերը, որոնք լեզուի աղբատուութիւնն են ցոյց տալիս՝ բացատրուած են. բայց որովհետեւ դասագիրքը շատ չծանրաբեռնելու համար նոյնը չենք արել նաև նոյնանիշների վերաբերութեամբ, որոնք լեզուի հարստութիւնն են ցոյց տալիս, ուստի դարձեալ ուսուցչին է մնում որ որքան հնարաւոր է, ընքը բացատրէ մանուկներին:

Ստանդարտ գիտական լեզուի օգտագործումը, որի մասին քննարկում ենք հետագայում, պետք է ընդհանուր գիտական լեզուի օգտագործումից տարբերակել:

Ստանդարտ գիտական լեզուի օգտագործումը, որի մասին քննարկում ենք հետագայում, պետք է ընդհանուր գիտական լեզուի օգտագործումից տարբերակել:

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

1. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՆՆՔ

Ա. ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

1. Առաւօտեան արշալոյսը

Դեռ մութն էր, երբ լոյսի հետ պատերազմող մութը, որ ժողովուրդը կոչում է «Առաւօտ մութ»՝ աստղերը շողշողում էին երկնքից: Իսկ Արուսեակը, երկնքի այդ սիգաճեմ հարսիկը (*), դեռ նոր իւր նազելի դէմքը ցոյց էր տալիս հորիզոնի ետեւից: Երբեմն թփերի միջից լսելի էր լինում նոր զարթած թռչունների ջրկ ջրկոցը, որպէս մի նախերգանք, որով պատրաստուում էին փառաբանել տւրնջեան լուսատուի գալուտը: Սմէն կողմից շնչում էր ուրախութիւն, ամէն տեղ զարթում էր կեանքը:

Թանձր մառախուղն սկսեց փոքր առ փոքր նոսրանալ և կապուտ երկինքը տեղ տեղ բացուեցաւ. արեգակի ճառագայթները սկսեցին շողալ այդ բացուածքներից, որպէս սպիտակ վրանի պատառուած ճեղքերից: Չնայելով որ ամառն էր, բայց վաղորդեան արեգակը դեռ անզօր էր ջերմացնելու լեռնային օդի ցրտութիւնը: Առաւօտեան ցօղը մանր գոհարների նման դեռ փայլում էր խոտաբույսերի վերայ:

(*) Արուսեակ պարսկերէն նշանակում է «հարս»:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ ԲԱՌԵՐ.—Մառախուղ, մէգ:

Լ. ա.—Հարսիկ, Թռչնիկ, մանիկ, աստղիկ.—Տնակ, նա-
լակ, գետակ, լճակ.—գառնուկ, ձագուկ.—գրքոյկ:
բ.—Լեռնայի՛ն օդ, ձմերային օր, մարդկային բնակարան,
անձրևային ամառ, գիշերային ժամերգութիւն, հան-
քային ջուր:

2. Արշալոյս

Արեւելքէն արշալոյս,

Ծագեց փայլուն կարմիր շուր,

Գունեղ զարգով շողացին,

Թէ կանաչներ և թէ բոյս:

Արեգն յերկնից նազելով,

Իւր բերազեղ ճաճանջով,

Արարատայ գագաթէն

Ցուլայ ողջոյն ձօնելով:

Ճերմակ շուշան սարերուն

Բացեց թերթեր իւր սիրուն,

Ու բախ զըւարթ ականակեց

Իւր բոլորի բոյսերուն:

Խոխուշալով ջինջ առուակ

Սարէն սահի դէպ ձորակ,

Թաւալելով հետ ընթաց,

Թողու մեղմիկ աղաղակ:

Նուրբ ողբով թռչուններ՝

Գարնան սիրուն երգիչներ՝

Ողջունեցին զառաւօտ,

Սաւառնելով դէպ յեթեր:

Մ. Մաշտոց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.—Խոխուշալ, կարկաշեւ.—մաքուր, լստակ,

ջինջ.—սաւառնել, սլանալ, ճախրել:

Լ. ա. Փայլուն, սիրուն, փխրուն, թռչուն, սողուն, մածուն:

բ.—Գունեղ, ուժեղ, գորեղ, համեղ:

գ.—Երգիչ, քարոզիչ, ուսուցիչ, նկարիչ, գրիչ, պատարագ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

ճախ գիւղ, Լուսաւորիչ:

Բ.

Կոնստանտին Երամով կարաւան է կազմել սլաքաձէ, օդը բարձր տեղերում անցնում է «կռու, կռու» կանչելով. — ծառայ եմ ձայնին:

Արափիւ երկայն սրունքները քշտած, կտուցը սրած, «Հօդ, Հօդ» ձայնելով իւր բոլորից դուրս եկել դէպի դաշտ է վազում՝ ջրի ու ցամաքի օձերը բռնելու և սպանելու, իբրև ոստիկան և իբրև դատաւոր:

Չորսնիստը դստի պէս գիւղի տանիքների վերայ և բակերի մէջ թափնուել է, որ չորթան յափշտակէ:

Կոյր Բուսն այս միջոցին իւր համար մի բոյն է որոնում, որ ծածկուի ծուարի այնտեղ, վերջացնելով իւր «վայ, վայ» ձայնը, որ հնչեցնում էր մի չորացած ծառի կամ գերեզմանաքարի վերայ նստած:

Յիս վեր ու վայր է սլանում, սուր ձայնով «ցիննինիննի» կանչելով. և Զինկաւը գետերի ափերն է վազում ու «ձրկ ձրկ» ձայն հանելով ձուկ մուկ է որոնում կուր տալու:

Արափ, Բուսն ու Սափը ջրերի վերայ նստած՝ կայտառ նաւաստիների պէս թրուվում են ու երգում: Սանրակատար Յոգայր անհանգիստ ուտոստում է և ան դադար աղաղակում «յօպ, յօպ»:

Դէշապարտիւ փափուկ ու մաքուր շղարշներ հագած, ճերմակ ու դեղին և հարսների նման իւր աչքերը թուխ դեղով ծարուրած՝ փոքրիկ մուցառների միջից կամ խիտ խոտերից իւր ձայնն է լսեցնում, իւր դէմքը ցոյց է տալիս ու թագցնում և սոխակ չտեսած մարդկանց մօտ սոխակ է ձևանում:

Սոխի ձայնն էլ լսում է բոլոր երգողների ձայնի հետ. նորա շունչը բնութեան բոլոր երաժշտական գեղգեղանքի զսպանակն է:

Բարբարոս Բուսն որոտընդոստ ձայնով և շեշտակի սաւառմունքով վեր ու վայր է սլանում մի անմեղ ու անգեղջ

աղանի կամ տատրակ պատառոտելու:

Արափիւ ձրի ապրող քիւրդերի պէս ընկեր ընկեր անցնում են, մի մեռածի կամ մեռցրածի հոտ են առել, գնում են նորա դիակի մսերը կողոպտելու:

Ահա Արափիւն էլ երևում է. նորա հզօր թևի բաղխումից օդը շառաչմամբ պատռւում է. բոլոր թռչունները միանգամից լռում են, միմիջև անցնի այդ ահեղ ու փառահեղ թաղաւորը:

Այս օրը մնացած ի՞նչ զգացման է արժանանում: Վ. Սոխանցում.

ՆՈՅՆԱՆԻՆ. — Հեկեկ, մշակեկ. — հօթ, հօթեկ, ուժեկ. — վերջ. — ջայնեկ, աւարտեկ:

4. Մայիս

Ա. ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԴԱՆԱՆԱԼԸ

Մայիս ամիսն է. գարունը իւր բոլոր փառաւորութիւնով ամէն շնչաւորների վերայ իւր հրաշալի տպաւորութիւնն է ներշնչել: Վարդահոտը բարակ զեփիւռի շնորհիւ ամէն կողմը հետդ ման է գալիս. լեռ ու դաշտ կանաչներով, սեզերով և «սիրի սիրի» համեստ երեքտերեւեան խոտերով զարդարուել են, հազաւոր գոյնգոյն ծաղկները երեսից ծիծաղում խնդում են և առհասարակ մի բուռը հող եղած տեղը բուսական թաղաւորութիւնը իւր գահն է գրել:

Քարափների ճերպերիցն էլ կեանք է արտաբերում. մի կտոր կոշտ ընկած տեղն էլ կանաչի զլուխ է դուրս ցցուել. էլ ապառաժ ու մերկ գետին չէ մնացել: Սքանչելի է Մայիսը: Թռչունները իրանց աղուամազ ձագերի համար կերակուրներ են տանում: Ուր է վազվրջում օդի մէջ ծրծրւան ծիծեռնակը: Նայիւր այն ճնճղուկի կամ կոցահարի բոյներին. ինչ-

պէս քնքուշիկ ձագուկները՝ դեղին երիզը կտուցի չորս կողմը բաց են անում իրանց բերանները և լեզուիկները հանած, ճիչ ու ծուռց բարձրացրած՝ կերակուր են խնդրում իրանց մօրից. ի՞նչ քաղցր ճուռողիւն են բարձրացրել նոքա:

Սակայն այնպէս չէ կարգադրել բնութեան ամենադէտ Արարիչը. թող ինչքան ուզում են, սիրուն ճուռիկները միմեանց առաջը կտրեն, մայրը իւր կարգը լաւ գիտէ. նա երթը չէ կորցնում, նա իւր հաշուի մէջ չէ սխալուում: Նա լաւ գիտէ, թէ առաջ կերակուրը որի բերանն է դրել. նա դեռ այն էլ է հասկանում, թէ իւր ընկեր արուն որին է կերակրել: Նա ուրախանում է իւր նախշունիկների վերայ. մի երկու ընկեր էլ կանգ է առնում բոյնի մօտ, քրքրում է իւր կտուցիկով ձագերի դեղին, փափուկ բուրբուր, փափկացրնում է նոցա անկողինը ու յետ է թռչում կրկին դէպի դաշտը:

Բ. ԿԵԱՆՔԸ

Աչքդ միւս կողմը դարձրո՛ւ. և ահա ծառերի ճղնիկների վերայ երջանկագոյն ծտերը հպարտ հպարտ ուտէոստ թռչկոտում են ու ցոյց տալիս իրանց կողքներին դողալով կանգնած զաւակներին թռչելու ձևը: Մի քանի անգամ այս կողմից այն կողմն են անց կենում, սիրտ են տալիս առաջին անգամ բոյնից դուրս թողած ձագին, որ հետևէ իրանց օրինակին, չվախենալով իրանց առաջը բացուած անհուն տարածութիւնից, որտեղից մայրիկը անահ թռկերը շարժելով՝ այնպէս վստահ լողում է:

Փոքրիկ միամիտ ճուռերը չգիտենալով իրանց թռկերի ոլժը, սկզբումը մի քանի ընկեր զարհուրական ծուռցներ են բարձրացնում, լալիս են մօր ետևից, աղաչում են որ իրանց մենակ չթողնէ. վզիկները ներս են քաշում և այդպիսով ուզում են իրանց սիրող ծնողների գութը շարժել: Բայց ոչ. ամենօրեայ խնամոտ մայրը այսօր փոխուել է, նա

քարասրտացել է, նա թռել գնացել է միւս ծառի վերայ՝ կանգնել, բռնել է կտուցի մէջ անուշահամ կերակուրը և խոստանում է նորա բերանը դնել, ո՞վ որ սիրտ կ'անէ իւր մօտ գալ: Ի՞նչ պէտք է անել. եթէ մայրիկը կ'անչում է, ուրեմն մի բան գիտէ, ուրեմն հեշտ է այս փոքր տեղն անց կենալը, պէտք է սիրտ անել ու բաց ընկնել օդի մէջ:

Ո՛հ, ի՞նչ ուրախութիւն, ի՞նչ հեշտ բան է. իրանք էլ միմեանց ետևից թռւ շարժեցին. այժմ իրանք էլ կանգնած են մայրիկի մօտ: Մի քանի անգամ ձագերը մօր հետ արին այդ փոքր, միւս անգամին էլ նորա խօսքը չեն լսում. նոքա այժմ աւելի մեծ տարածութիւն կտրեցին: Այժմ նոքա նոր խաղ ու պարապմունք են գտել, հիմա իրանք էլ կատարելահասակ են:

Մի այլ տեղում՝ անտառում ու ձորակներում առուակների խոխոջիւնն ու ծառերի շառաչիւնն են միմեանց ետևից ներդաշնակօրէն միանում: Միւս կողմը, ձորահովտի թմբին, ուր երեկ այցելուն ծառաւ պապակում էր, այսօր մի պարզ ու սառնորակ աղբիւրակ ծիծաղելով վազում ու սահում է փոքրիկ ձորի մացառուտների ու թփերի միջով: Իսկ այդ առուակների և կարկաչող աղբիւրների ափերին բուսած հաղարեանդ ծաղկների վերայ թռկերը շարժելով՝ աչքերը խրտղատեցնող թիթեռնիկները երկնային գեղեցկութիւն են տալիս այս հրաշալի երևոյթին: Մանաւանդ, երբ դոցա հետ միանում է աշխատասէր մեղուն, որ ծաղկէ ծաղիկ թռածելով, իւր համար մեղրի պաշար է պատրաստում:

Ի՞նչ ախորժալուր է հովուական օրնգի ձայնը Մայիս ամսին, երբ նա մի քարի վերայ նստած, կամ լեռան գլխին թեկնած՝ սուշում է ինքնագոհ: Դուք չկարծէք թէ նա միայն իւր սրտի ուրախութեան համար է ածում. ոչ. նա դորոտով հասկացրեց իւր սիրելի հօտին, թէ ժամանակ է ժողովուրդ իւր չորս կողմը և գնացքն ուղղել դէպի փարախը, ուր սիրունիկ զաւակները սպասում են լսելու իրանց սիրելի մայրիկ-

Ների մայիւնը:

Ո՛հ, ի՛նչ հրաշալի տեսարան, ի՛նչ քաղցր ըոպե է։
Գառնները լսում են հեռուից մօր ձայնը և անհամբերու-
թիւնից ուզում են կոտորատել գլուկի դուռը, դուրս լի-
փախիլ գիմաւորելու ափէնթանկապին մօրը, որ իրանց համար
կուրծքը լիքը ախորժահամ կաթն է բերում։ Մինչև որ
հօգիւրդ բաց կ'անէ գլուկի դուռը, ուկերը՝ այն ճարպիկ,
պտտիկ սատանաները քիչ է մնում, որ բարձրանան նորա
ուսերը։

Գ. ՀՕՏԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Նախանձեղի է հովուի դուրսիւնը հօտի վերադառնալու
 ժամանակ: Գառն ու ուլի մկրկոցը, այժ ու ոչխարի հարալ
 հրոցը նորա սրտի վերայ անպատմելի տապալորութիւն են
 գործում: Ոչ ոք չէ կարող բոլոր ցաւերը չմոռանալ այն
 միջոցին, երբ գառնուկները իրանց փափկիկ դմակները շաք-
 ժեղով՝ և ուլերը իրանց անհանգիստ պոչուկները խաղա-
 ցրնելով իրար գլխով են դիպչում:

Գառն ու ոչխար իրար են խառնուում և նոցանից իւրաքանչիւրը աշխատում է զտնել իւր մօրը կամ ձագին: Բաւական է, որ մագի ոչխարը մի փոքր հոտոտէ, իսկոյն յետ է խփում իրան մօտեցող օտար գառանը և հոտոտելիքը դէպի վեր բռնած՝ ցատքում է դէպի այն կողմը, ուր իւր սիրելի հարագատն է: Մօր անույշ մայիւնը և խանդաղաական ակնարկը թափանցում է անմեղ գառնուկի սիրտը և վստահութիւն է տալիս նորան վազելու դէպի ինքը եկող ոչխարի կուրծքը. իսկ վերջինս իսկոյն դռքերը յետ է բաց անում և թող է տալիս իւր ամենասիրելի գաւակին փռչփռչալով ծծել իւր սլաուկները: Եւ իւր սրտի ուրախութիւնն ու մայրական գգուանքը աւելացնելու համար՝ նա անդադար չի դում է փոքրիկ գառնուկի թաւշանման մորթը:

Անխիղճ են այդ միջոցին մարդիկ, նոքա իրանց կենսական պիտույքը հալթհալթեցու համար՝ իսկու՛մ են խեղճ դառնալ քեթանից, նորա մօր պտուհիը և կաթնի մեծ մասը իրանք կթու՛մ: Անբան անասունը, իհարկ է, լիա՛ գիտէ մարդկանց անիրաւութիւնը. ինչքան էլ նոքա կթեն, նա իւր գաւակի բաժինը թազցնո՛ւմ է իւր կրծքի մէջ:

Ուշադրութեան արժանի է նաև կթողների իրարանցումը: Գալիս են մանկահասակ հարսները և մատաղահաս աղջկերքը: Նոքա շատ լաւ գիտեն ճաշուլայ կթի ժամանակը: Գիւղական փարախները առհասարակ շինուած են լինում գիւղից ոչ հեռու, մի ձորամիջում կամ բլրի ստորոտում, քամուց և տօթակէշ արեգակից ապահով: Եւ ահա մեր ամօթխածները յուսում կամ շալակում են կովկիթն ու կճուճները, գըլխըներին դնում են կաթքամիչը, մաղը ու գիւղից միասին դուրս գալիս՝ երեք երեք, չորս չորս, բոլորակ բոլորակ եղած՝ խնդալով, կատակներ անելով գալիս են փարախը և սպասում են արօտից հօտի վերադառնալուն:

[illegible]

ՀԱԿԱՏԻՇ ԲԱՌՈՐ.—Մեք պաշտով զուգն շատ անուշահոտ
 ծաղիկ կապ։—Մեք երեսակի ծաղիկը
 կտրեցե՛կեր։—
 Ափսո՛ս, լաւ տղայ էր, խեղճը ծաղիկ
 Հաստիւրմ մեռաւ։

5. $\mathbb{U} \text{ m m n}$

5. **Լեւոնառ**
Երբ որ ճընշում է քո տիրաւ մի վիշա,
Մի վիշա հոգեմաշ, ծանրը ու յամառ.

Այս մարդկանցից խուսափելը դու միշտ,
 Ուղղի՛ր քո գնացքը դէպի մոլթ անտառ:
 Անտառ ու ժայռերն էլ են ընդունակ
 Նոյնպէս բառերով վիշտ արտայայտել:
 Ձէ որ շատ անգամ մըրրիկն ու կայծակ
 Նոցա կուրծքն ու սիրան են պատանուսել:
 Նոքա մարդկանց պէս չեն խօսի քեզ հետ,
 Որ լոկ բառերով տան միսիթարանք:
 Այլ ցաւակցելով՝ քո գանգատներին
 Ձայնակից կլինի՝ նոցա արձադանք:
 Թարգմ. Գ. Բարսեղ-Բարսեղեանց, Յոս

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Յամառ, կամակոր:

6. Մայիս

Ահաւասիկ հասաւ մեղրակաթ Մայիսը, տարուայ
 տասերկու հարազատների մէջ ամենազեղեցիկը: Մեր հայ-
 րենիքում այս ամիսը Մարերի անունով հեզիկ նազիկ պա-
 րում է բլուրներում և բարձրաւանդակներում, բոլորովին
 կանաչ ու դալարագգեստ. ձեռքն ու ծոցը, գլուխն ու
 գօտին՝ փունջ փունջ գոյն գոյն ծաղկներով լցուած,
 որոնք կարծես իւր թեթև գարշապարներէ կոխած տեղիցն
 են գուրս բղխում. արծաթալիք աղբերակները կանչում
 կրկըջում են. ծաղկափետուր թռչնիկները երգում պարում
 են. թեթևթաթիկ ուլերն ու այծեամները սահում են սու-
 րում. հոտաւոր հովիկներն ու զով զեփեւռիկները ծածա-
 նում են իրանց ծոպ ծոպ ծամերը, երբ հովտից հովիտ ցա-
 ծանալով, բլրէ բլուր ցատքելով՝ անցնում վազում է գեղե-
 ցիկ Մայիսը: Նորա շաղակաթ շնչից ծաղկները վառ վառ
 շողշողում են, պտուղները խայծ խայծ կարմրում:

Հ. Ա. Ալիշան.

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Ձեռքս ցաւում է:— Այս քո գրածն է. ես քո
 ձեռքը ճանաչում եմ:— Եղբորս համար մի
 ձեռք շոր առայ:
 I. ա.— Փունջ փունջ, գոյն գոյն, ուրախ ուրախ, շուտ շուտ
 մեծ մեծ, կաթիլ կաթիլ:
 II. ա.— Մեղր, դեղ, տեղ, նեղ. գեղեցիկ, հեղուկ, մեղաւոր,
 սեղան, սեղմել:

7. Մայիսուայ առաւօտ

Երկինքը պարզ, օրը մայիսեան,
 Ես ճեմում եմ բուրաստանում:
 Սիրտս ուրախ է. ես ժպտալով,
 Վարդ եմ քաղում, փունջ եմ հիւսում:
 Թեթև զեփեւռ. կանաչ ափեր
 Անուշուրեան հոտ են փրչում,
 Եւ սոխակի դալարալիկը
 Քաղցր ականջիս է հասնում:
 Նա մի վարդից դէպի միւսը
 Ոստոստում է ուրախալի.
 Նա հնչում է դաշնակաձայն.

Ինչ իւր արուեստն է ցոյց տալիս:—
 Ա. Երանդիկեանց.
 I. ա.— Դուռն տան, ծառիկատան, չայստան, վրաստան,
 Պարսկաստան, ջնդկաստան, Զինաստան.— Ծառաս-
 տան, այգեստան, բուրաստան, անդաստան:
 II. ա.— Վաւրդ, մարդ, սարդ, բարդ. բուրդ,
 (հարթ, կարթ, հորթ, մորթ, խորթ):

յետեից՝ թըռչում է իրա մոմեղէն տընից: Յամաքում չորնում են հովիտները՝ և կիսադալար փայլում բոյսերը: Մուրնչում են խաշինք, բայց և՛ սոխակը՝ արդէն երգել էր լուռ գիշերները:

Ս. Սարգսեանց.

I. ա.—Մոմեղէն, կանաչեղէն, քաղցրեղէն, ոսկեղէն:

II. ա.—Պատած, պառկած, կանգնած, հասած:

բ.—Ծով, կով, սով, սովորել, մօտենալով, ժպտալով:

11. Վանայ այգեստանքը

Վանայ այգեստանքը վայելչագեղ զարդարած երանաւէտ վայրեր են. այնտեղ իւրաքանչիւր տուն իւր համար կից ծառաստան, այգեստան ու բուրաստան ունի. և դրան առաջևի փողոցի երկու կողմը ջրալից առուներ, որոնց ափերում կարգով տնկուած են սաղարթախիտ մանրատերև ուռիներ, տեղ տեղ էլ բարդին, կաղամախը, հացենին: Ընդարձակ ճանապարհի վերայ այս ու այն կողմից ճղազարդ ծառերի թւերն ու տերևները իրար գրկուած ու խոնուած, մի սքանչելի հովանոց են կազմում անցորդների համար: Այդ ճիւղերի միջից՝ Արևի ճառագայթները մանր մանր հողմածփիկ աստղերի նման ծագում են գետնի վերայ, անցնողի կամ նստողի գլխին ու երեսի վերայ՝ ծածանուելով, ինչպէս խաղաղ գիշերուայ մէջ գեփիւռը Լուսնի հով ճաճանչները փայլեցնում է ծովի ափերի մօտ եղած նոսր ջրերի ծոցում: Եւ այդ ծառերը, որոնց կանաչ ու դալար վարսերը օժուում են օդի ցօղով և Արևի ջերմութիւնով, ուռճանում են իրանց արմատներով ջրերի ընթացքի մէջ: Իսկ ջրերը խոխոջալով, գըլգըլալով անցնում են, լզելով

այդ ծառերի ոտքերը, ոռոգելով այգիները, պարտեզներն ու բուրաստանները և խմելու, լուացուելու և ամէն պէտքերի համար գործածելու ջուր մատակարարելով տներին:

Գ. Վ. Սրոսնյանց.

I. ա.—Հացենի, տանձենի, խնձորենի.—խոզենի, ոչխարենի:

12. Մարգագետնի տեսքը

Ո՛րքան հաճոյական է մարգագետնի տեսքը, երբ առաւօտեան խոնաւութիւնը սկսում է ցամաքել, և գետնատարած մէգը պատառ պատառ լետ է քաշւում, հալածուելով առաւօտեան արևադալի շողերից: Հազարաւոր անուշահոտ վայրի ծաղկունք ամէն քայլափոխում հրապուրում են աչքերդ. որովհետև իրանց հիանալի ներդաշնակութեամբ մի այնպիսի գեղեցիկ կենդանի գորգեր են ձևակերպում, որ միայն վառվռուն երևակայութիւնը կարող է ստեղծել: Յանկարծ պատահում են խոտեր, որոնց հայրենիքը սառնամանեաց հիւսիսն է. այնինչ մի փոքր խոր փոսում տեսնում է հարաւային կլիմայի ներկայացուցիչը իւր ամենայն շքեղաշուք դրութեան մէջ:

Աննկարագրելի պայծառ են և հեռաւոր լեռների շարքերը: Սոցա ետևի կողմից վեր բարձրացող նոսր ու թանձր ամպերը հազար ու մի կերպ փոփոխուելով և հիանալի տեսարաններ ստեղծելով, վերջ ի վերջոյ մի գիւթական զօրութեամբ ցնդում են և կորչում երկնակամարի վերայ, հիացնելով ու մեծ զուարճութիւն պատճառելով ճանապարհորդին: Անտառների մէջ խօսուն թռչունները իրանց արևադալի երգն են երգում և ուրախ ուրախ ուտոտուում:

Ամառը այս լեռնական դաշտերն ու խոտատեղերը լինում են տաւարներով ու ոչխարներով. և ուր որ գնաս, ամէն

14. Հօրուտ—Մօրուտ

ԳԱՐՈՒՆ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳԻ

Ա.

Ես Հօրուտիկ—Մօրուտիկ,

Դրախտի հիւսած նարօտիկ,

Նախշուն սիրուն խառուտիկ,

Կանաչ դաշտաց դիցունհիկ:

Ես Հօրուտիկ—գարնան դիք,

Ձեռքումս դրախտի բանալիք:

Դրախտի դրունք բաց արի,

Դարուն տամ ձեր աշխարհի:

Ես նախշունիկ սիրունիկ,

Ծոցըս նախշուն լի թրուչնիկ.

Դարնան դրունով դուրս ելի—

Երգ տամ բոլոր աշխարհի:

Ես խառուտիկ մատուտիկ,

Ծոցըս խալտխալտ մեղդիկ,

Դարնան թևով ես ելի—

Տամ մեղրը բոլոր աշխարհի:

Ես գեղեցիկ քրնքուշիկ,

Ծոցըս քաղցր լի պլտուիկ,

Հալոց սիրուն ես ելի—

Միրգ տամ բոլոր աշխարհի:

Ես անուշիկ մանուշիկ,

Ծոցըս կենաց լի հովիկ.

Անուշ հոտեր դաշտերի—

Դամ տամ բոլոր աշխարհի:

Ես կանաչիկ կարմրիկ,

Ծոցըս նախշուն լի ծաղիկ.

Պէս պէս գոյներ սարերի—

Դամ տամ բոլոր աշխարհի:

Ես արծաթիկ ու ոսկիկ,

Տաք ծոցըս լի ձրն ծաղիկ.

Ծաղիկըս շաղ տամ—շուտ հալուի—

Ձիւնը բոլոր աշխարհի:

Ես արօտիկ նարօտիկ,

Ծոցըս կանաչ գորգ մախմրիկ.

Գորգըս փրօնեմ նախ ծածկի—

Գետին բոլոր աշխարհի:

Վրէն ցանեմ մանուշակ,

Շորերը մոյգ կապուտակ.

Դաղեմ թագչի խոտի տակ,

Չառնի հոտ գոյն Արեգակ.

Մէջերք վարեմ ես նարգէս,

Ձիւնից աւելի սպիտակ.

Աչքը կարմիր գերթ նարինջ,

Հոտը մարդու տալ նոր կեանք:

Բոլորք շարեմ ես յակինթ,

Սպիտակ, կարմիր և կապոյտ.

Գոյն գոյն ակնի պէս շողայ,

Անուշ հոտից քեֆըդ գայ:

Չորս կողմ սրփռեմ անթառամ,

Թերքըս դեղին փունջ ոսկի.

Ամառ ձմեռ անթարշամ,

Դարուն բերի ողջ տարի:

Եղերք պատեմ նուշուշ փար,

Կարմիր շեփոր ու կապոյտ.

Մէջքը բարակ ոնց ձիգ լար,

Ծառերն ելլի առանց ոտ:

Սարերն վարեմ մոյգ շուշան,

Շորերն կարմիր բաղիմջան.

Լեզուն հանած իւր երկայն,
Սպիտակ գեղին մազուլան:

Չորս կողմ շարեմ էլ շուշան—
Շուշան հովտաց փունջ շարան,
Մաքուր սպիտակ ձեան նըման,
Բերանն անուշ խընկաման:

Բոլորք սրփուեմ շահոքում,

Թագուրի տան հոտն արժան,

Աչքունք քաշած պատկերհան,

Մըկրատ նըխշած իւր կապան:

Դաշտեր շաղ տամ շահասպում,
Անուշահոտ համասպում.
Ո՛վ հոտն առնի, հիացած—
Թագուր կոչի ողջ ծաղկանց:

Մէջերք ցանեմ փունջ քըրքում,

Թելեր գեղին անուշակ,

Երես կարմիր մախմուրակ,

Աստառ կապույտ մանուշակ:

Չորս կողմ սրփուեմ փեղեկն ալ,
Սպիտակ, գեղին մուգ, ոսկի.
Տեսնող—թաւիշ է—ասի,
Դործած գրախտի մեքենայ:

Մէջտեղ վարեմ լի մեծ տղուտ,

Սպիտակ, կարմիր և կապույտ,

Համ—հոտ նըման մոլորի,

Երկուքն էլ գեղ հազի:

Բոլորք շարեմ արեգակ,
Ոսկի ափսէ բոլորակ.
Սև աչք ձըգած արևին,
Միշտ նայի իւր երեսին:

Սար ձոր սրփուեմ համասպիւռ

Դեղին աչքին սև ծարիր.

Սպիտակ ձիւնի պէս նարդոս

Շնչէ անուշ հոտ մարդուս:

Մէջտեղ վարեմ վարդ կարմիր,

Ծալծալ հոգին ծիրանի.

Բերան բացած կենսաբեր,

Կեանք տալ Բոլոր աշխարհի:

Բոլորք շարեմ հարսնեմատ,

Այնքան փափուկ հալսի մատ.

Որ հենց ծագի Արեգակ,

Թոռմի մեռնի արևտակ:

Մէջերք ցանեմ ոսկեակ,

Դեղին որպէս ոսկեհանք.

Նախշուն աչքով սևորակ,

Արտևանունք սև բարակ:

Սար դաշտ լըցնեմ ես կակաչ

Կարմիր գինու ոնց բաժակ.

Ասես մէջը լի լալակ,

Վառուում է ոնց բոց-կըրակ:

Մէջտեղ ծաղիկ ալ նըռան—

Մազեր ոսկի, շոր՝ խարայ.

Սըրտից կաթի շիթ արեան,

Ամուլ անպըտուղ միշտ մընայ:

Բոլորք վարեմ—մեկոն տալ,

Թերթըր թափի՝ ծիծ դուրս գալ.

Ծիծը կըտրեն, կաթ դուրս գալ,

Կաթը երեխին խոր քուն տալ:

Չորս կողմ ցանեմ—մեխակ տալ,

Նախշուն թևով թիթեռան.

Թռչի անուշ հոգ գընայ,

Արձակ աշխարհ ամենայն:

Աստառք լըցնեմ մշկուռի,

Խիտ խիտ շարուեն իւր ճիւղի.

Բոլոր դեղին թաւ մազոտ,
Ծաղիկները մըշկահոտ:

Մէջերք վարեմ ես յասմիկ,
ձերմակ, դեղին, կապուտակ.
Ծառից կախ կախ շատ փընջիկ,
Բուրէ իւր հոտ անուշակ:

Ներսեր վարեմ անանուխ,

Ջրբի ափին կանաչ թուխ.

Հոտն անուշ ու կըծու,

Փորացուրի դեղ ազդու:

Կողքին ցանեմ ես ռեհան,
Կանաչ բազմի ի սեղան.
Անուշ հոտըն և իւր համ
Ամէն բանի համադամ:

Ծաղիկ վարեմ մարսական,

Անուշ հոտ տալ ի բերան.

Սամիթ, կարոս, գինձ, լախուր,

Ծոթրին, թարխուն, դաղձ, նեխուր:

Բ.

Բանջար վարեմ, խաւարծիլ,
Հազար, պըրաս, ծըմել.
Կոտեմ, փրփրեմ, ծընեբուկ,
Ու ազատքեղ, թըրթընջուկ:

Խաւարտ ցանեմ, սուճիկ, սմբուկ,

Կաղամբ, դըդում և վարդենկ.

Սոխ ու սըխտոր ու պըղպեղ,

Կըրակ ու բոց կըծու դեղ:

Տակեր վարեմ ճակընդեղ,
Շաղգամ և բողկ, բստեպղին.
Իրանք փոքըր՝ գըլուխ մեծ,

Սպիտակ, կարմիր, սև դեղին:
Ունդեր ցանեմ ոսպ, որիզ,
Սիսեռ, ոլոռ, մաշ, լոբիայ,
Կընճիթ, կտաւատ, ձիթհատիկ,
Արևի պէս ձեզ լոյս տայ:

Գարի ցանեմ՝ կանաչ տայ,
Կանաչ փոխեմ, դեղին տամ.
Դեղին սպիտակ գարի տայ,
Զիերն ուտեն, շուտ վաղ տան:
Կորեկ ցանեմ՝ ոսկի տան—
Հաւերն ուտեն կըշտանան,
Ոսկի ձուեր ածեն տան,—
Մարգիկ ուտեն լիանան:

Ցորեն ցանեմ, քուն ձըմրան,
Քոսոտ միրուք նա աշնան.
Կանաչ մախմուր գորգ գարնան,
Ոսկու ծովեր ամարան:
Մէջերք շաղ տամ ես հարսնուկ,
Կարմիր շորեր իւր հագոււմ.
Հարսի նըման զարդարուն,
Պար գալ կանաչ արտերում:

Բոլորք սըփռեմ կապուտակ,
Կոթ խատուտիկ մի գընդակ,
Կապոյտ աչքեր պըսպըղան,
Ցորենի մէջ—շափիւղան:

Գ.

Ծաղիկ ես տամ ելակի,
Փըշփըշուտ մոր և մոշի.
Տան սև, կարմիր մարնական,
Պըտուղ նըման սև թըթի:

Ծաղիկ ես տամ և թըթի,
Պըտուղ շաքար, ջուրն օղի.
Տերև — սընուենդ շերամի,
Շողուն շորեր տայ մարդի:

Ծաղիկ ունիմ ըսպիտակ,
Շարան տափակ մարգարիտ,
Շաղ տամ ծառին ոնց վերմակ,
Բալ տայ կարմիր թըթուաշիկ:

Ծաղիկ ունիմ բոլորակ,
Յառաջ կարմիր, յետ սպիտակ.

Կը տայ ծիրան անուշակ,
Մի թուշ կարմիր, միւս ոսկեակ:

Ծաղիկ ունիմ էլ ճերմակ,
Խիտ խիտ շարած անհամար.
Սալոր կը տայ կարմրորակ:
Քաղցըր, ջըրոտ, ոնց շաքար:

Ծաղիկ ես տամ բաց կարմիր,
Մէջտեղ ոսկի փունջ թելեր.

Դեղձ տայ անուշ թըթուաշիկ,
Կարմրաթըշիկ թաւիշիկ:

Ծաղիկ ես տամ խընձորի,
Խառն կարմիր ու ճերմակ.
Խընձոր ձեզ տայ նոյն գոյնի,
Սպիտակ, կարմիր անուշակ:

Ծաղիկ ունիմ փունջ մի խիտ,
Մանր մանր մարգարիտ.

Կը տայ խաղող, ոնց մեղրիկ,
Մէն մի գինու փոքրիկ տիկ:

Ծաղիկ ունիմ մոյգ կարմիր,
Պտուղն խաւոտ քար է պինդ.
Հէնց որ գեղնեց իմացիր —
Ել սերկեւիլ չէ տըտիպ:

Ծաղիկ ունիմ նըռան է,
Կարմիր բարակ բաժակ է.
Մէջ կայ կարմիր շարակներ,
Արիւն կաթում երակներ:

Ծաղիկ ես տամ փունջ սպիտակ,
Տունձ տայ գեղին զուտ ոսկի.
Քաղցըր, ոնց մեղր ու կարագ,
Հալուի բերնումն ուտողի:

Ծաղիկ ես տամ զուտ արծաթ,
Պըտուղ քարեց էլ պինդ փայտ.

Կոտրի կեր մէջը, դա նուշ է,
Միջուկը լի կաթն ու իւղ է:

Ծաղիկ ունիմ զըկեռ է,
Պտուղն չուտես մինչ խակդէ.
Բերանը բաց կը մնայ,
Բերնիդ ջրերը կը գնայ:

Մի ծառ էլ տամ անծաղիկ,
Ուռած աչքի մէն մի բիւլ:

Դառնայ կանաչ սև թըղիկ,
Մէն մի մեղրի փոքրիկ տիկ:

Պ.

Դէ, յետ եկէք, թըռչնիկներ,
Երգէք շինէք ձեր բոյներ.
Քանի ես չեմ գընացել,
Տամ ձեզ նախշուն ձագուկներ:

Դէ, շուտ ժողվէք մեղուիկներ,
Կերէք տարէք ծաղիկներ.

Քանի ես չեմ գընացել,
Լըցնեմ փեթակ, մոմ ու մեղր:

Եկէք և դուք, կող գառներ,
Կերէք, լըցնեմ ձեր ծըծեր.

Քանի ես չեմ գրնացել,
Տամ կաթ, պանիր, իւղ և սեր:
Դէ, շոտ վարէք և դուք էլ,
Բոլոր աշխրի մըշակ ժիրք:
Քանի ես չեմ գրնացել,
Ծաղկեցնեմ ձեր քրտինքներ:
Ու ես գրնամ, տեղըս գայ—
Նըստի Աստղիկն—Վարդավառ:
Նա էլ գրնայ, տեղը գայ—
Տօն նոր պըտողոց—Նաւասարդ:

Ե.

Իսկ դո՛ւ, Հօրո՛ւտ—Մօրուտիկ,
Սիրուն քան ողջ վարդ—ծաղիկ,
Աչք—ուռքդ նախշուն խաղողիկ:
Բոլոր աշխրի գարունիկ:
Բայց դու բերի՛ր մեզ բարիք:
Ու կը գրնաս շողտ երկինքս:
Դու չես բացում քո սիրնիկ:
Երեսդ, տեսնի ողջ աշխրիկ:
Բա դո՛ւ Հօրուտ—Մօրուտիկ,
Դու չես տայ քո վառ թըշիկ:
Փափուկ շըրթամբն համբուրի
Հովիկ բոլոր աշխրիկ:
Իսկ դու Հօրուտ—Մօրուտիկ,
Դու չես բացում քո ծոցիկ:
Տայ մի կաթ, մեղր ու մոմիկ,
Բոլոր աշխրին քո ծըծիկ:
Բա դու կ'երթաս ծառաւիկ,
Ու չես բանայ քո բերնիկ—
Խըմես մի կաթ ջուր քաղցրիկ
Բարձրը լեռան սառն աղբրից:

Բացուիր, կ'աց դու մի պահիկ,
Այ Հօրուտիկ—Մօրուտիկ:
Բացուիր դու էլ սիրունիկ,
Մեր դաշտերի բաղդ—ծաղիկ:
Բացուիր ծաղիկ սեր—սիրիկ,
Բացուիր, քաղի քեզ մատիկ:
Վիճակ ձրգի իւր բաղդիկ—
Մեր գեղերի խեղճ աղջիկ:

Սահաւէլ Գիւլարէանց.

15. Ամարային առաւօտ

Արեգակը այժմ թափում է իւր լոյսը և ջերմութիւնը
լեռնային աշխարհում: Բնութիւնը ժպտում է գեղա-
ծիճաղ պայծառութեամբ: Գիշերային խաւարի մէջ մրափած
անտառը, զարթելով իւր հսկայական քնից, այժմ օրօրում է,
ծփում է կանաչադարձ ծովի նման: Ծառերը, ծաղկները,
շարժուելով մեղմ գեփիւռի հրապուրանքից, կարծես,
գրկւում են, համբուրւում են, ողջունում են միմեանց
առաւօտը:

Օրուայ այս խորհրդաւոր ժամուն սքանչելի բնու-
թեան հետ զարթում է և ամառգիւլին կեանքը: Հովիւը իւր
հօտերը քշում է դէպի լեռների զառիվերը: Մշակը դաշտում
կամ հերկում է, կամ հնձում է: Ծոռերի և ծմակների մէջ
նախշուն թիթեռնիկների նման վժվըժում են գիւղացի
աղջիկները: Մարդը սկսում է գործել:

Բաբէր.

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Հայոց աշխարհը դրախտի նման գեղեցիկ է—
Աշխարհումս մարդուս լաւ ու վատ անունն
է մնում:—

Ամբողջ աշխարհը լցուել էր ուսումնարանում:
II. ա.— Ծեծեռնակ, թիթեռնիկ, առնետ, խառնեղ, բռնեղ,
դառնալ, մեռնել, մռնչալ:
«Ն» տառից առաջ «ռ» է գրւում միշտ:

16. ԱՄԱԵՐ

Կապոյտ երկընքով ամպեր են վազում
Խիստ քամու ձեռքից.

Սև սև ամպերը սարերի նըման
Անցնում արտերից:

«Կացէք, այ ամպեր, ինչո՞ւ էք փախչում,
Անձրև չէք թափում.

Մեր ծարաւ արտեր օրեր են համրում
Ու ձեզ ըսպասում:

Քամի, դու քամի, խղճա՛ս արտերին,
Թո՛ղ ալդ ամպերին

Կանգնեն ու թափեն անձրևի շիթեր,
Ջրերն մեր արտերն:

Քամին հանդարտեց. մեղմ անձրև թափուեց,
Արտերը ջրեց.

Արտը բարձրացաւ, ցօղուն արձակեց
Ու հասկեր բըռնեց:

Գիւղացին գընաց, տեսաւ ու խընդաց,
Խընդաց ու ասաց.

«Փառք քեզ, ո՞վ Աստուած, որ տըւիր մեզ հաց,
Ձենք մընայ քաղցած»:

17. Ամարային միջօրէ

Արևը եկել երկնքի կէս տեղը ցից է եղել, ոտքը
դէմ տուել. իւր տաքութիւնը աշխարհիս վերայ թափում է,
այրում խորովում: Այգեհատ գիւղի ձորի ծառերը շոգից
նեղացած՝ տերևները թառ են տըւել, գլուխները կախ
ձգել, իրանց օրը լալիս, գլխներին վայ տալիս սգում են:
Քարերի հալը հո Աստուած ցոյց չտայ, այնպէս են տաքա-
ցել, շիկացել, կարմրել, որ փոքր է մնում միջից տրաքու-
են ջարդով շուր լինեն. շատ քաջ մարդ պէտք է լինի,
որ ոտքը կամ ձեռքը մի քարի գիպցնի. իսկոյն եթ վերան
կը կպչի, կը թխուի:

Թռչունների մէջ հո էլ ոյժ չէ մնացել, շոգից նեղա-
ցած՝ թևերնին չռած, բերանները օխտը գազ բաց
արած, որը այս քարի տակն է խցկուել, որը այն թփի
տակը մտել, իրան ստուեր արել, որ ազատուին Արևի այդ
անտանելի շոգիցը. շատի ոյժն էլ սպառուել, տեղն ի
տեղը վայր է ընկել, շունչը տուել. որն էլ մի քարի ծակ
կամ մի ծառի խոռոչ է մտել, էլ չէ կարողացել դուրս
գալ, ու թազնուած տեղը չորացել է:

Մահաբան.

II. ա.— Արև, տերև, անձրև, թև, թեթև, (լէռն, Գէորգ):

բ.— Բերան, գերան, դերձան, բերդ, բերել:

գ.— Գող, դող, տող, շող, կող, հող, ձող.— (ցող, քող):

18. Ջրերը

Ջրերը տկանակիտ, արծաթափայլ՝ կարկաշաձայն իջնում են, գիւլ քարերի հետ համբույր համբուրի տալով, իրար դաւակ թռչելով, ծիծաղելով ծաւալուելով: Իջնում են մերթամպաճրար, մերթ լուսաժպիտ դագաթներից վալը, կանգ առնում հանգստանում դարեանդների վերայ, լճեր կողմում, գեղեցիկ լողարաններ, և ասպ դարձեալ իջնում՝ դաշտ ու հովտի մէջ ընկնում և Սրբի հետ հողի ծոցում գրկուելով կենք ու կենդանութիւն ամենուրեք սփռում:

Ա. Եղեհան.

19. Յուլիսի շորը

Յուլիսի Արեգակը սաստիկ այրում է. կարծես մթնոլորտի ամբողջ տարածութիւնը լցուած լինի հրեղեն ասեղներով, որոնք կայծերի փոշու նման շողշողում կիզում են և մեղմ ալիքներով սփռւում են դէպի ամէն կողմ: Տօթը անտանելի է: Թռչունները լողնած, թուլացած, ծածկուել են ծառերի թաւուտներում, որոնց վերայ մի տերեւ անգամ չէ շարժւում մեռած քամուց: Միայն ճանճերը, մոծակները և մանր մթեղները անամօթաբար ասպարէզ են մտել. և միլիոնաւոր խումբերով վժվժում են, ծւծրում են, շնչառութեան հետ մտնում են մարդու բերանը, քիթը, ականջները, կամ իրանց թուլնաւոր խալթոցներով աւելի են այրում մարդու մարմնի բաց տեղերը, քան թէ Արեգակի հրեղեն ճառագայթները:

Բ Գ Գ Գ

I.ա.—Աղբանոց, հիւանդանոց, արհեստանոց. օրօրոց, բազմոց, սիւնոց, դոգնոց, թիկնոց, ակնոց, ձեռնոց, խալթոց:

բ.—Ձիաւոր, դորաւոր, թագաւոր, բաղտաւոր, հազարաւոր, թունաւոր:

II.ա.—Ծանօթ, ամօթ, անօթ, թնդանօթ, վառօր, առաւօտ, տօն, սւաշտօն, աղօթել, կարօտել—Օդ, օձ, օթոց, օժիտ, օթեան, օրհնել, օծել:—(Ով, ով-կիւնոս, Ովսաննա):

20. Պարտիզյան

Ամառն է: Կարծես կրակ է բարձրանում Գետնի երեսից և հուրհրատում,

Ո՛չ շունն է հաջում, ոչ ճրճին երգում, Գորտն էլ է լըռել, էլ չի կրկնում:

Ամենքն էլ փախել, հով տեղ են գտել, Իրանց բըներում լռուել, պապանձուել.

Միայն մի հատիկ մարդ է երևում

Խորընկած դաշտում, առուի եզերքում:

Կոնգնած է մարդը Արևի տակին,

Ոտն ու ծունկը բաց, բահը դրած ուսին.

Մի շապիկ միայն ունի նա հագին

Եւ մի ըսպիտակ թասակ կայ գրկին:

Բայց թնչ մարդ է նա և թնչ է շինում,

Արևի տակին ինչո՞ւ է այրում.

—Նա պարտիզյանն է, պարտէզ է ջրում,

Սեխն ու ձմերուկը նա է հասցընում:

Գ. Աղայեան.

21. Շինականի երգ

Լուսնակն անուշ, հովն անուշ,

Շինականի քունն անուշ.

Ծագեց լուսնակը երկնքից,

Հովը և փողն էր անուշ:

Հօտաղը եզն է արածեցնում:

Մաճկալը պառկել է, քունն անուշ:

Ջրղզրղուն քամին փրչում է,

Ծովալին հովն է անուշ:

Դաշտեր, ձորեր մնջուկ են,

Ջրեր գրգռլան, ձայնն անուշ:

Հաւերը մըտան իրանց բունը,

Սոխակի տաղն է անուշ.

Անմահական հոտ է բուրոմ,

Կարմիր վարդի հոտն անուշ:

Գ. Վ. Սրբանշատնայ.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Անուշ, քաղցր.— հով, գով.— տալ, երգ:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Փողատէս, փողապաշտ.— չնչափող, երկայնափող,

փողապաշտ.— փողահաւը փչում է իւր փողը, որ իրան

փող տան:

22. Աշուն

Աշունը եկաւ, շուք բուքը անցաւ. արօրն ու ցաքանը՝
պատրաստ կան դրանը. միմեանցով զիպան, սերմը գուրս
տարան. գիւղացին վարեց, իւր ցելը սերմեց, բերանը
բացեց, երկու խօսք ասեց. «Թէ պարտքակոխ լինեմ, թէ
հորերս լցնեմ, իմ յօսն ես դու, բաժին ես հողու:

Ծըլիւր, կանաչիւր, խղճա՛ տընանկիս, աչքդ բաց, նալիւր,
տըկլոր խիզանիս. վերև ու ներքև, երկիր ու երկին, ծարաւ
մէք թողնի, իմ յօսն ցանածին»:

Ա. Արարատնայ.

ՀԱԿԱՆԻՇ.— ա.— Մարդս ունի հողի և մարմին:— Ամէն բան,
ընչ որ տեղ է բռնում և ծանրութիւն ունի,
մարմին է:— Արեգակը լուսաւոր մարմին է:
բ.— Մարդս ունի հողի և մարմին:— Այսօր հինգ
հողի չեն եկել մեր ընկերներեց:— Հողիս,
ինչու մեր տուն չես գալիս:

գ.— Ի՜նչ փոքրիկ բերան ունի այս երեսան:—
Դանակի բերանը սուր է:— Այս գետի բե-
րանը շատ հեռու է:— Լրագիրը ժողովրդի
բերանն է:

դ.— Աչքս ցաւում է:— Խանութներիս մի աչքը
վարձու եմ տուել:— Պարկի մի աչքումը
հացն եմ դրել, միսումը գինին:

Ի. ա.— Գիւղացի, քաղաքացի, տիղիսեցի, երևանցի,
վանեցի:

23. Աշուն

Ամառն անցաւ վերըստին.

Անցաւ գեփիւռն էլ նախշուն.

Եւ թըփերի թարմ հոտին

Շուտ յաջորդեց ցուրտ աշուն:

Կանաչագուրդ ու դեղին

են դաշտօրայք ու լեռինք:

Արդէն հովիւք էլ թողին

իրանց մախաղն ու սըրինգ:

Ամպերի մէջ՝ դիմասքող՝
Լուսակորոյս է Արև.

Ձը կան զըւարթ ու երգող
Թըռչունք ծառոց ըստորև:

Ձը կան թիթռունք գունազարդ
Որ թըրթըռան սիրազին.

Ձը կան շուշան. չը կայ վարդ
Որ նախանձին մեխակին:

Ձը կան բուրմունք անուշակ,

Ո՛չ յասմիկ, ոչ շահոքրամ.

Ոչ էլ գողարիկ մանիշակ

Եւ ոչ ճըճեաց խօլ երամ:

Եւ ոչ ճըպուռ որ հեղու

Իւր ճըրճը ուն եր ոստոց տակ.

Եւ ոչ փութկոտ ժիր մեղու

Որ բերէ մեղր ի փեթակ:

Վեհ կաղնիներն՝ անտերև՝

Գլուխնին ուղղեն դէպի վեր,

Ուստի կարկուտ և անձրև

Թափին՝ երկրիս տալ աւեր:

Գիշերներն էլ՝ անմըռունչ՝

Ձունին ո՛չ աստղ, ոչ Լուսին.

—Մի քանի բու մահաշունչ

Իրարու հետ կը խօսին:

Ծովն՝ ալեկոծ, կատաղի.

Մընչելով մոլեգին,

Փըրփրապարար մի ուղի

Ցոյց տալ նաւուց ընթացքին:

Մերթ ընդ մերթ շանթ ու կայծակ՝

Մըթին լերկնուստ վայր ի թափ՝

Կարծես բանալ դան մի ծակ,

Ուստի տեղայ մահ, սարսափ. . .

Ա. Փանոսեան.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.—Վերստին, դարձեալ, կեկին:

II. ա.—Կըկուալ, մըմուալ, թըթռալ, ճըճուալ, զըզուել:

24. Աշնան պատկերը

Աշունքացաւ: Աշտարակայ կանաչ այգիները, որ մարդու սիրտ էին ուրախացնում իրանց անուշ հոտերովը, Աստծու սփռած կանաչ գորգերովը, հազար տեսակ ծաղկներովը,— հիմա այնպես են դարձել, որ մարդ չէ ուզում երկրորդ անգամ վերաները նայել: Խաղողի որթերը, որոնք գլուխ գլխի կայցրած՝ իրանց քեահրիբար ողկոյղներովը մարդուս բերանի ջուրն էին բերում ու երեսին ծիծաղում, հիմա բոլորովին մեռած են երևում, հողը գլխներին տուած: Ծառերը, որոնք մի փոքր հով ընկած ժամանակը՝ իրանց տերևների սօսափննով՝ որքան տխրած սիրտ լինէր, բաց կ'անէին, հիմա կնտացած՝ մի տերև էլ չես գտնում վերաները, միայն չոր չոր չփերն են երևում բիզբիզ: Ափները, որ իրանց սիրի սիրի խոտերի ծաղկներովը, վերաները նստողի, սեղան բաց անողի ախորժակը բաց էին անում, հիմա կարծես մեռած մարդու երես են դարձել, ծառերից թափուած դեղնած տերևներովը: Ամէն բան էլ փոխուած, մի տխուր տեսարան է ներկայացնում:

Պ. Պաշտանց.

I. ա.—Մարդս բանական կենդանի է: Մենք, որ մարդ ենք, բանական կենդանիներ ենք: Մարդուս բերանի ջուրն էին բերում: Մենք որ մարդ ենք, մեր բերանի ջուրն էին բերում:

25. Աշնան տերեւներ

Աշնան ըսկըգըին մի բարակ քամի

Սարիցը եկաւ դաշտերը իջաւ,

Վըսսաց, փըսփըսաց մի բան ամենքին

Ու անցաւ գընաց անտառը մըտաւ:

Խոտը չորացաւ, հողը ցամաքեց,

Այստեղ ու այնտեղ բացուեցին ճեղքեր,

Անտառը դողաց ու վախից իսկոյն

Դեղին գոյն առան կանաչ տերեւներ:

Շատ օր չէր անցել, ահա նոյն քամին

Սըլսըլաց նորից, մըտաւ մերկ դաշտեր:

Բերեց հաւաքեց, դէպ երկինք քըշեց

Աւազն ու փոշին ու չորցած խոտեր:

Մըտաւ անտառը, շողհարեց ծառեր,

Թափեց տերեւը, աջ ու ձախ փըռեց,

Փըչեց ու ձըգեց թէ սար և թէ ձոր

Ու իրանց բուսած տեղիցը զըրկեց:

Բայց ինչքան արեց, չը կարաց քամին

Պոկել մի տերեւ եղևին ծառից,

Որ ժայռի միջից ն ա յ ու մ էր կանաչ:

Նոր ո ս տ, նոր տերեւ բուսած կողքերից:

Կ. Կ. Մ. Շահապարեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Բոյս, տունկ.— ոստ, ճիւղ:

II. ա.— Նայել, խնայել, հրամայել:

բ.— Ոտ, ոսկի, որդի, ոտք, ոչխար, ոգնի, ողիւյզ:

26. Փոթորիկ

Մութը գետինն առաւ. մատդ որ մարդու աչքը կոխեի՝ չէր տեսնի: Ամպերը սարերիցը գլխները բարձրացրին,

ոտքները կտրեցին. մռայլ ու մառախուղ սար ու ձոր բըռնեց: Կարծում ես թէ հազար վիշապ բերանները բաց արած գալիս են՝ որ սար ու ձոր կուլ տան: Կայծակը այստեղ ու այնտեղ որ չախմախին չտուէց, սարըցիք իմացան թէ ինչ պէտք է գալ իրանց գլխին. տաւար, ոչխար փարախի մէջն արին, հրացաններն առան, շները բաց թողին, որովհետեւ լաւ գիտեն՝ որ գողի ու աւազակի որսալու ժամանակն է: Հէնց որ ամպերը թոփ ու թոփխանէն սարքեցին, ով ոտք ունէր՝ փախաւ, ով աչք ունէր՝ փակեց, ընտանիքը մի ծածկոյթի տակ արեց, ոտքի վերայ մի կտոր հաց առան, այն էլ զօտիկը դրին, չկերան, որ տեսնեն՝ թէ վերջները ինչ կը լինի, ինչպէս կը լուսանայ: Մէկ բարակ կարկուտ անձրևի հետ խառը եկաւ, վերաներովն անց կացաւ. երկինք, գետինք սկսեց կրակուիլ: Կայծակը որ չէր մտրակում սարերի գլխին, աւզում էին՝ թէ հազար գազ խորը գնան: Ամպը որ թոփի բերանը չէր բաց անում, գետինն ուզում էր հազար կտոր լինել ու հոգին աւանդել:

Խ. Ա. Բաղդասար.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Ընտանիք, գերդաստան:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Հեւանդը հոգին աւանդեց:— Հայրը այս պատմութիւնը աւանդեց իւր որդուն:— Ուսուցիչը դաս է աւանդում:

27. Փոթորիկը անտառային ձորում.

Անդունդի մէջ եռ եկող ջուրը ավերը փորելով և զորելով ահագին քարեր՝ դղրդեցնում է չորս կողմը. իսկ նեղ ու ահաբեր ավերը սարսուեցնում են նորա վերայ նայողին: Զարհուրելի է սորա միջով ճանապարհորդելը անձրևա-

լին եղանակին: Երկարատե փայլակն ու որոտումը այս-
տեղ այնտեղ արտաքսելով մառախլապատ մութը՝ դողդո-
ղացնում է ձորի բոլոր լեռնական շինութիւնները, և ահ
ու դող է ձգում այս անհիւրընկալ խորքում, որտեղ այդ
ժամանակ տեսարանը կատարեալ դժոխային է:

Տակն ու վերայ որոտալով, կայծակի պէժն ու փայլը
մի վայրկեան լուսաւորելով շուրջը՝ նկատելի է անում զար-
հուրելի տազնապը: Հարիւրամեայ վիթխարի ծառերը
կատարից մինչև արմատը մի ակնթարթում ածուխ են վե-
րափոխւում, շանթահարուելով զարհուրելի հարուածից, և
կամ անդունդն են գլորւում կամ կեանքից զրկուելով մնում
են կանգնած իբրև վկայք: Ամէն վայրկեան մահը առաջ է
կանգնած և փրկութեանդ յոյսը միայն Աստուած է:

Ա. Ռոբինէանց.

I. ա.—Մի ամեայ, տասնամեայ, հարւրամեայ, հազարա-
մեայ,

բ.—Երկարատե, կարճատե, մշտատե, տեւի, տեղական:

28. Փոթորկից յետոյ

Մի քանի օր սաստիկ որոտներից, կայծակներից, մրրիկ-
ներից և ողողներից վերջը՝ յանկարծ սևադէմ թուխպերը
ծուէն ծուէն պատառուեցան և գեղածիծաղ Արևի շողերը
եօթնդունեան գօտուց, անուշադեղ Անեղնակից, երկրի վե-
րայ կաթեցին: Վարդն ու շուղանը, ծառն ու թփիկը սկսան
փայլիլ ու շողշողալ մարգարիտներով, ադամանդներով և
ամենազան գոհարներով: Օգն անապակ էր ու թափանցիկ՝
որպէս ոչ մի աննման բիւրեղ: Անձաւներից դուրս վազեցին
եղնիկներն ու եղնորթիկները վազելով ու վարդելով, աչ-
ծեամներն ու այծեմնիկները ժալուերի ու վախերի վերա-

դիւաբար սստոտալով: Առիւծը վերջապէս իւր մութ այրը
թողնելով ելաւ լոյս աշխարհը և ամենհի բաշը թօթուելով
մռունչ հանեց, որից անտառը դողաց և քարանձաւները
զարհուրազին որոտմունքներ արձակեցին. և այդ ահեղ
ձայնից բնութիւնը՝ կարծես սարսափելով՝ իւր բոլոր խորքե-
րից ու խորշերից դուրս վիժեցրեց անասնոց թագաւորու-
թիւնը: Ջրերը կարկաջելով ու գըլգըլալով վազում էին,
թռչուններն ու հաւերը դալալիկներ ասում ու կըռ կըռ
ձայներ հանում: Աղանիները թողին իրանց թառն ու բները,
դուրս թռան երգիքից և օդի մէջ սաւառնում ու ճախրում
են: Եզն ու ձին էլ արդէն գոմում չեն. գառը անուշահամ
սէզ խոտի մէջ խայտում ու կայտում է: Ի՛նչ հիանալի
տեսարան, երկի՛նք:

Ա. Եղիշէան.

29. Մ Ե Ը Ի Կ Ը

Սարսափելի է ծովը...

Ահագին մոլգ կանաչ ալիքները, խառնուած սպիտակ
փրփուրով, երբեմն բարձրանում են, երբեմն ցածանում...
Կարմրագոյն ամպիկները փախչում են որոտալիւր երկնքի
վերայով: Ձմեռային գունաթափ Արևը զանդաղ բարձրանա-
լով մեծ մեծ ամպերի ետևից, արձակում է իւր թեք ճա-
ռագալթները կատաղի ծովի վերայ և տեղ տեղ ոսկեգօծում
է ամենաբարձր ալիքների թափանցիկ կատարները: Ձիւնի
գոյն փրփուրը եփւում է և պտտւում է ստորջրեայ քարերի
մօտով, որոնցով լցուած է վտանգաւոր ծովեզրը:

Մի մեծ նաւ, ջարդուած մեքենաներով, գնալով միմի-
այն առաջաստների ուժով, որոնք դեռ ևս բռնուած են
կայմերի բեկորների վերայ, քշւում է դէպի ծովեզրը: Եր-

բեմն բարձրանում է նա ալլանդակ ալիքների կատարների վերայ և երբեմն անդունդք է իջնում նոցա հետ միասին: Փալլակը փալլակեց... Իսկոյն նորանից լետոյ լսուեցաւ մի խուլ դրնդիւն, որ հազիւ էր լսուում մրրկի աղաղակից... այդ թնդանօթի արձակումն էր—վերջին նշանը, կորչող նաւի վերջին օգնութիւն կանչելը:

«Հիւսիսփայլից».

30. Չմեռը գիւղում

Այժմ էլ ձմեռը, կապուած է աշխարհը, լցուեցին գոմերը, եզն ու կովերը: Գիւղում լռութիւն, չկայ ձէն ու ձուկ: Մի մուկ գոմ-օդից, լսուում են ձայներ, մտած են այնտեղ, պտրպալ մարդիկներ, ասում են պուռնգներ:

— Կոնի, դո՛ւ ասա. իմ պուռնգին թնչ է.

Հայրն ուղիղ, մայրը կեռ.

Տղան խելօք, թոռը գիծ:

— «Վազան ցիցը—հայրն ուղիղ,

Վազն ինքը—մայրը կեռ.

Խաղողն օր հ ն ա ծ.—տղան խելօք,

Գինի, օղի—թոռները գիծ»:

Ես այնպիսի պուռնգ ասեմ, որ ձեր պապերն էլ չգրտնեն: Էն թնչ է. «Սարի ծէրին վսվսում է,

Սև ամպերին փախցնում է,

Հնձուորներին հովցնում է»:

— Քամին է, պատասխանեց Յակոբը:

Ա. Արարաբեանց.

II. ա.—Յակոբ, Յովսէփ, Յովհաննէս, Սեմէոն, Մովսէս:

բ.—Բաղաձայն տառից և ու երկբարբառից լետոյ չէ կարելի գրել:—Ա. ր հ եստ, Ճանապարհ, օրհնել, արհամարհել. Յովհաննէս, օրովհետեւ—Լոյս, բոյս (և ոչ՝ լույս, բույս):

գ.—Հա՛յր, մայր, եղբայր. գայլ, քայլ, սայլ:

31. Չմերային առաւօտ

Երիտասարդ՝ տան տղերքը՝ ամառուալ պէս խոտ հնձելու, կալ կալսելու, այգի փորելու, լօտելու, թաղելու, դարման կրելու հոգս՝ չունենալով՝ ճըմկոտալով, աչքները տրորում են ու քնաթաթախ մտնում գոմը՝ որ տաւարին, ձիաներին խոտ տան, տակըները մաքրեն, ջուրը տանեն, ձիաները թիմարեն ու հետը երգ ասելով՝ կրկին կապեն ու գնան տուն:

Յարգեւոր հարսները՝ ասղարուր գիւլաբաթնի օշմաղը մինչև քթերների կէսը խոր գցած, քօղ ու լաչակի ծալրը աչքների տակը խոր քաշած՝ այնպէս որ երեսները չէ երեւում. մէկ դարալի կամ դադաք մինթանայ հագներին, մովի կամ կտաւի շապիով զարդարած՝ մէկ մեծ գօտկով մէջքերները չորս տակ, հինգ տակ կապած՝ թռչունի պէս կռփ կռփ վեր թռան երեսներին մի քիչ ջուր քսեցին՝ փեշով սրբեցին ու որն սկսում է տունն աւելել, որը դուռը սրբել, որն էլ կրակ է անում որ թոնիրը վառի ու տան պատրաստութիւնը տեսնի, պղնձները վերան դնի ու կերակուրներն եփի, պատրաստի:

Տան երիտասարդ աղջկերքն էլ՝ գլխները սահրում են, մազները հիւսած, թիկուռքին գցած՝ ականջները կսպում, շուշտակը ուսըներին գցում, կոժժը վերան դնում, բերանը կալնում ու գնում են՝ որ տան համար ջուր բերեն. և

երկար ժամանակ ջրի վերայ միմեանց հետ զրոյց անելուց յետոյ՝ կրկին միմեանց հետ խօսելով, ծիծաղելով գնում են իրանց տները:

Խ. Աթոյեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Կուժ, սափոր.— խօսակցութիւն, զրոյց:

Լ. ա.— Երկուստեք, մանուկ, պատանի, ծերունի, պառաւ:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Մեր գոմումը շատ դարման չկայ. արդեօք այս ցաւի դարմանն ընչ է:

32. Չմերային դիշեր

Զիւնը երկինքը պատում է, պարզիկայ գիշերը երկընթեքումը ամպի կտոր չէ երևում. Լուսինը իւր բոլոր շնորհքը կարծես կամենում է ցոյց տալ. նորա փայլը սփռուելով ձեան թերթիկների վերայ, գիշերուան մթութեան մէջ էլ կայծերը մարդու աչք են խողրտում: Լուսնիւնը ամբողջ աշխարհը բռնում է. ամէն շունչ— կենդանի իւր համար մի ապաստարան է գտնում՝ մէջը մտնում. ոչինչ շշուկ չէ խանգարում բնութեան մեղեդիութեանը: Գիւղերին մօտենալիս երբեմն այս միակերպութիւնը ընդհատուած է գիւղական դամբարանների ուռցնեղովը, որոնք աւելի աննպատակ են հաջում, քան թէ մի որոշ նպատակով:

Պ. Պառլեանց.

ՀԱԿԱՆԻՇ. ա.— Շունը հաւատարիմ կենդանի է:— Ձեր զրացին մեռաւ:— Ո՛չ, դեռ կենդանի է:

բ.— «Հայրիկ, ասաց դուստրը հօրը,

կապոյտ երկնքի վերայ

Ո՞րքան ասողեր փայլում են վառ,

Ասես համար, թիւ չը կայ:

Ասում են, որ ամենայն մտրդ

Ասողիկ ունի երկընթեքում:

ձըշմարթտ է, ասա, հայրիկ,

իմը հրտեղ է փայլում»:

— «Այո, դըստրիկ, այդ ասողերը

Ունին հաշիւ ու համար.

Եւ մեզանից իւրաքանչիւր

Մի ասող ունի իւր համար»:

Խնդրեմ վաղը բերէք ինձ համար «Մեղուի» հինգերորդ համարը: Չմոռանա՞ք, մեր տան համարը 3 է:— Սկսիր մէկեց և համարիւր մինչև 100-ը:— Ես աւելի լաւ եմ համարում դասս սովորել, քան թէ պարապ ման գալ. և եթէ այս րոպէն սկսեմ, համարեան կէս ժամում բոլորը կը պատրաստ եմ:

II.— Ամբողջ, ամբարշտ, քամբախտ, համբաւ, համբոյր, ամբիւն, ամբարտաւան, ամբար, թումբ, թմբուկ, սեպտեմբեր, աշխատութեամբ, քաջութեամբ:

33. Չիւն

Զիւնը որ կու գայ երկընթեքն ի վար, իմացիր, մեծ բաղտ է մարդուս համար, Վերմակի սլէս տաք կը ծածկէ գետին. Նա հողին կու տայ հիւթ, պարարտութիւն, Դաշտին ու արտին մեծ առատութիւն: Մի տըրտընջալ, մարդ, դու բընուած ես էն, Թէ տաք և թէ ցուրտ՝ մեզ միշտ օգուտ են:

Գրաւոր.— Գրաւոր.

I. ա.— Չմեռը ողջ բնութիւնը քնած է:— Այս մարդը շատ լաւ բնաւորութեան տէր է:

բ.— Թէ տաք և թէ ցուրտ:— Կան մտաք, կամ ցուրտ:— Ո՛չ տաք, ոչ ցուրտ. մերթ ցուրտ, մերթ տաք:

34. Չմերային գիշեր

Կէս գիշեր է: Հիւսիսիցը, ձիւնախառն սառ քամին՝ մերթ վայրենի գազանի պէս, գոռում գոչում է ուժգին: Մերթ պէս օտար ճանապարհորդ, ցրտից սառած փոթ ընդ փոթ՝ որպէս թէ իւր ձեռնափայտով, ծեծում է տան լուսամտը: Պառաւ պապը տարածել է, արծաթապատ իւր թւեր՝ և միակերպ ծածկել սար, ձոր, անտառ, դաշտեր և տըներ: Գուրսը՝ տեսար ըօպէի մէջ, մի ձիւնի սար գոյացաւ՝ մէկ էլ քամին օձապըտոյտ վրէժեց—կրկին չըքացաւ: Ձիւնի փոշին աչքէ ծակում, առատ թափում արտասուք՝ ցուրտը սաստիկ անտանելի, չորցրնում է բերնում թուր: Բակի շունը մերթ խաղալով, ձիւնոտում է իւր մուշտակ՝ մերթ վազում է կնճին տալով, պատըսպարում սրահի տակ: Ագաղաղը մոռացել է, սովորական իրա երգ՝ հաւաբընում կուճ է եկել՝ հաւքած գլխին իւր ընկերք: Ո՛չ մարդու ձայն, ոչ կենդանու, մինչ շան հաջոց չէ լսում՝ կըրակ, ճըրագ, լոյսի նշույլ, ո՛չ մի տեղ չէ երևում:

Ա. Սախարեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Գոռաւ, գոչել, աղաղակել.— տարածել, սըփռել.— լուսամտ, պատուհան.— հաւաքել, ժողովել, զեղել, կուտակել:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Մեր տան բակումը մի խոր ջրհոր կայ:—

«Հապա աչն թնչ աստղ է հայրելի,

Որ այնպէս սլարդ վառում է:

Նորոս մաքուր, սլաճառ լոյսը

Չորս կողմը բակ բըռնել է»:

Ի. ա.— Մարդու բնակարան, աղուէսի որջ, թռչունի բոյն, ծառի բուն, մարդու բուն (երան):

բ.— ճանապարհորդ, նաւորդ, լուղորդ, որսորդ:

II. ա.— Բուէ, կեւրակէ.— Մանէ, Նունէ, Հեղինէ.— արծաթէ, — ոսկէ:

Ո՛չ մի բառ չէ վերջանում «է» տառով:

35. Տարուայ յորս եղանակները

Ա.

Գալիս է Գարուն, նոր կեանք է բերում.
Վարդ և շուշանը բացում են, բուրում,
Թարմ և ծաղկազարդ փայլում է տերև,
Մանուկ զօրութեամբ ծագում է Արև:
Ծնչում է անտառ: Երգում է ծիծառ:
Վաղորդեան ցօղը սրփում է գոհար,
Կանաչ հովիտը վառում է պայծառ:
Ջարթեց բընութիւն կուսական խանդով:
Գէպ՝ գործ մեղուններ գիմեն եռանդով:

Բ.

Գալիս է Ամառ, — կրակոտ եղանակ,
Անխոնջ վաստակի, պըտղի ժամանակ:
Իւր աստուածեղէն ջերմութեան հոգին
Կենսատու շընչով ծաւալէ արփին:
Հասել է ծիրան, տանձը մեղրածոր,
Մանկան թըշի պէս վառում է խընձոր,
Սաթանման դեղին կախուած է ողկուղ,
Մանկոին գրաւում է և՛ շըլոր և թուղ.
Սեխով, ձըմերկով լիքըն է բոստան,
Ոսկեայ հոսանքով ծրփի անդաստան,

Եւ արտօրայքի ծանրացած հասկեր՝
Խիստ հիանալի նրկարեն պատկեր:
Յետ երից անգամ երգը խօսնակին
Ջարթնում է խկոյն հնձուորի հոգին:
Փայլում է մանգաղ: Գործում է մըշակ:
Բարձած սալակի ճըռինչն անուշակ
Հընչում է հեռու, հեռու դաշտերէն,
Բերում գէպի կալ հունձքը արտերէն:
Կասում է իւր կալ, մաքրում է ցորեան:

Գ.

Գալիս է Աշուն: Թափում է տերեւ,
Սոխակն իւր վարդին տոյ վերջին բարեւ,
Եւ տարափոխիկ արագիլ, կըռունկ՝
Գաղթեն գէպի տաք երկըրներ խորունկ.
Ուժ գին, ցըրտաբեր փըչում է հիւսիս,
Սև սև թուխպերով պատում է Մասիս:
Մահուան դեղնութեամբ ծածկում են դաշտեր,
Ջուարճասէր սըրտից չեն ցըրում վշտեր:
Լիքն է հունտերով մըրջիմին ամբար,
Թէև չը ցանեց, չը կասեց իւր կալ,
Եւ իւր մոմեղէն տանը շար ի շար
Մեղուն կազմել է ձմեռուայ պաշար:

Դ.

Գալիս է Ձըմեռ,—ալևոր ծերուկ,
Խոժողած գէմքով, ըսպիտակ մօրուք,
Չըկայ մի ժըպիտ նորա աչքերում,
Դառնաշունչ ձայնով սարսափ է բերում,
Սառած է արին ողջ երակներում,
Սիրոյ ջերմութիւն՝ չկայ նորա սըրտում:
Մահաբեր ձեռքով ձիւնեղէն պատառ

Տարածում է նա: Սար, դաշտ և անտառ,
Ողջ ծածկում են սպիտակ պատանով...
Լըռում է թըռչնիկ. մեռնում է ծաղիկ.
Սառցապատ գետակ մընչում է լըռիկ:

Բ. Բ. Բ.

Ի. ա.—Ուժ գին, մոլեգին:

բ.—Սառցապատ, ցողապատ, թառախապատ, արծաթապատ:

36. Տասերկու ամիսները

1. ՅՈՒՆՈՒԱՐ.

Այս ամիսը տարուայ առաջին ամիսն է: Ամսի 6-ին
միշտ կատարում է Քրիստոսի մկրտութեան տօնը: Եկեղե-
ցիներում ջուր են օրհնում. այս պատճառով տօնը Ջրօրհ-
նէք էլ է կոչւում: Շատ քաղաքներում ու գիւղերում ժո-
ղովուրդը գնում է գետի կամ առուի վերայ, և այնտեղ
հոգևորականների դասը հանգիսաւոր կերպով օրհնում է
ջուրը:—Այս ամսում արտերում աշխատելը շատ դժուար
է. ուստի երկրագործը տանը պատրաստում է մշակութեան
գործիքները և տնային տնտեսութեան մասին սկսում է
հոգս քաշել:

2. ՓԵՏՐՈՒԱՐ.

Այս ամսում արեն սկսում է բարձրանալ և օդը տա-
քանում է. բայց շատ անգամ սաստիկ սառնամանիք է լի-
նում և գետնի երեսը ծածկուած է լինում ձիւնով: Այս
ամսում կարելի է նաև ծառերը յօտել: Այս ժամանակ կա-
րելի է ամէն տեսակ պտուղ տնկել, մանաւանդ խոնաւ
հողի մէջ:—Ցերեկուայ երկարիւր փոքր առ փոքր զգալի է

դառնում: Ամսիս 14-ին միշտ Տեառն—ընդ—առաջի տօնն է կատարում: Այս տօնի նախընթաց երեկոյին տների բակերում խարոյկներ են վառում, ինչպէս սովոր էին Հին Հայերը: Ամիսների մէջ Փետրուարը ամենակարճն է: Երեք տարի շարունակ 28 օր է ունենում. իսկ չորրորդ տարին՝ 29 օր: Այն տարին, երբ Փետրուարը 28 օր ունի, ասում է հասարակ տարի. իսկ այն տարին, երբ այդ ամիսը 29 օր ունի, կոչւում է նահանջ տարի: Հասարակ տարին 365 օր ունի. իսկ նահանջ տարին՝ 366 օր:

3. Մ Ա Ր Տ.

Այս ամսին օրերը շուտ շուտ երկարանում են. արևն սկսում է տաքանալ. գետնի երեսն էլ սաստիկ հովերից ցամաքում է, բոյսերն էլ սկսում են ծլիլ ու ծաղկիլ: Երկրագործը գետինը պարարտացնում է: Այս ամսին եղանակը սաստիկ փոփոխական է դառնում. միևնույն օրը երբեմն քամի է փչում, փոշի բարձրացնում, երբեմն ձիւն է գալիս, երբեմն բոլոր երկինքը ծածկւում է ամպերով և յանկարծ այդ ամպերի տակից գոլրո է հանում իւր գլուխը կարմիր ու փայլուն արեւը:

4. Ա Պ Ր Ի Լ.

Սաստիկ հովերը դադարում են և բարակ ու մեղմ քամին փչում է: Սարերի վերայից ձիւնը հալւում է ու գետերն է թափւում: Գետերն էլ վարարելով՝ դաշտերն են մտնում: Այն բլուրները, որոնք առաջ հեռուից քարոտ անապատի պէս էին երևում, այժմ կանաչով ծածկւում են: Ծառերը կանաչում և ծաղկներով զարդարւում են: Մինչ անգամ թփերն ու փշերն էլ են արթնանում: Բոլոր բնութիւնը կենդանանում է և ամէն արարածները ողջունում են գարնանը: Գառնուկները ցատքըտելով գնում են իրանց մայրերի կողքից: Կովն ու եզր մոռանալով իրանց դանդաղութիւնը՝

ժրանում են: Մանր թռչնիկները մեծ ուրախութեամբ անդադար ծլվլում ու ծրվծրվում են:—Այս ամսին անձրևները երկարատև չեն լինում. երբ մի կողմը անձրև է գալիս, միւս կողմը երկինքը ծիծաղում է. և երկնքումը տարածւում է գոյնզգոյն ծիածանը:—Մշակն ուրախանում է, տեսնելով որ աշխատանքի ժամանակը մօտենում է: Եկեղեցին էլ է զուարճանում Յիսուսի սուրբ Յարութիւնովը: Երեխաներն էլ կարմիր հաւկիթներ են կոտրատում:

5. Մ Ա Յ Ի Ս.

Զարթեցէք. այսուհետև ամօթ է ուշ վերկենալը: Բայց արէք լուսամուտն ու տեսէք, զեռ Արեւը չէ ծագել. բայց արշալոյսը ներկուել է ծիրանի գոյնով: Ի՜նչպէս երկարացել են օրերը. զեռ ժամը 4½ է: Ի՜նչպէս ջինջ ու պայծառ է օդն ու երկինքը: Մայիսը ամիսների մէջ ամենագեղեցիկն է. դաշտեր, պարտէզներ ու այգիներ այս ամսին աւելի գուարճալի են դառնում: Ահա Արեւը ծագում է և իւր ոսկեգոյն ճառագայթները խփում է սարերի գագաթներին ու բարձր ծառերի կատարներին: Անուշ հովը օրօրում է թփերը և շարժում է ծառերի տերեւերը: Ի՜նչպէս աշխուժութեամբ երգում են սոխակներն ու ծիծեռնակները: Ամէն ծառ ու ծաղիկ իւր հոտն է բուրում և բոլոր բուրմունքները միասին խառնուած՝ մարդու սիրտը դմայեցնում են: Մանուկները զանազան տեսակ ծաղկներից փնջեր են կապում: Ծառ ու ծաղիկ, դաշտ ու երկինք՝ ամենքն էլ պայծառացել են: Թռչունը ծառերի խողովներում բոյն է հիւսում.

6. Յ Ո Ի Ն Ի Ս.

Զերմութիւնը օրէցօր սաստկանում է, թէպէտ երբեմն երբեմն անձրևները մի փոքր ցուրտ են բերում, բայց շուտ

են դադարում: Ամառը վերայ է հասնում. ցորենը հասունացել է, հնձող է կանչում:

7. Յ Ո Ւ Լ Ի Ս.

Դաշտերում մշակները եռանդով հնձում են հասունացած արտերը. մանր տղայքն էլ հնձած հասկերից խրձեր են կապում: Ամէն մարդ իւր որոշ չափը հնձելուց յետոյ՝ ամենքը ժողովում են միասին ու պառկում են ստուերներում, և համեստ կերակրով նախաճաշելուց յետոյ՝ ուժերը կրկին վերանորոգում են: Դարձեալ սկսում են աշխատել մինչև կեսօր, և ճաշելուց յետոյ ամէն մէկը մի կողմն է քաշւում, ականջը ճպուռի ձայնին տուած:

8. Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս.

Այս ամիսը պտղաւետ ամիս է: Դաշտային աշխատութիւնը դեռ այս ամսին էլ չէ վերջանում. ժողովում են սիսեռը, լոբին ու բակլան: Այս ամսին օրը պայծառ է, օդը տաք. բայց թէ պայծառութիւնը և թէ տաքութիւնը ամսուայ հետ նուազում է. և տարուայ վերջին, զօրաւոր օրերն են համարւում:

9. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ.

Այս ամսին ամառուայ տաքը իջնում է. աշունը վերայ է հասնում, գիշերն ու ցերեկը հաւասարւում են: Ուսումնարանները բացւում են: Զմեռուայ համար բանջարեղէններ են ցանում: Պահելու գդումները ժողովում են և արեգունի տեղում պահում:

10. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ.

Այս ամիսը այգեկութի ամիսն է. որովհետև խաղողը

լաւ հասունացած է լինում: Ամսիս վերջը հերկած ու պատրաստած արտերում ցանում են ցորենը. ծաղիկ պահողը ժողովում է հունտերը՝ չորացնելու և պահելու համար:

11. ՆՈՅԵՄԲԵՐ.

Դաշտերը մերկանում են իրանց գեղեցկութիւնից, ծառերը կորցրել են իրանց զարդերը, թափուած տերեւները դեղնում են. մերկացած ճիւղերը չորանում են:—Ել չեն երևում ծիծեռնակները. լուսաբացին չեն լսում թռչունների երգերը. ճնճղուկների ծըլվըլոցը դադարում է: Դաշտերում գրգռւում են ագռաւները. օդի մէջ լսւում է չրուող թռչունների սուր ձայնը:—Մէզն ու անձրևը շատ անգամ արգելում են արևի լոյսը. Արեւմտքից սառը քամիներ են փչում. և ձիւն է գալիս:

12. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ.

Յուրտը հետզհետէ սաստկանում է. ցերեկը կարճանում է, և հէնց որ երևում է Արևի երեսը, իսկոյն կրկին ծածկւում է: Մինչև ամսիս 10-ը ցերեկը կարճանում է, գիշերը երկարանում: Կովերը, եզներն ու ոչխարները փակւում են տաք գոմերում. գիւղացիքն էլ գիշերները այնտեղ ժողովուած՝ իրանց տնային գործքերն են շինում: Նոքա դարմանում են իրանց անասունները և պատրաստում են մշակութեան հարկաւոր գործիքները: Կանայք մանում, հիւսում ու կարում են: Շուտով պէտք է գալ Նար Տարին:

—

Բ. ՏՈՒՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԻՔ

37. Օջաղ

Տունը իւր կազմակերպութեամբ առում էր օջաղ: Օջաղ քաւն դէլը, նորանից հեռանալը, նոր ա վերայ խէթ աչքով նայելը դիւզացոյ համար մեղք էր համարուում: Օջաղը սուրբ էր, պաշտելի և համբուրելի: Մէկը միւսին եթէ մի գգալի վնաս էր լինում տուած, հակառակորդի օջաղն էր ընկնում և անմիջապէս թողութիւն ստանում: Եօթը եղբայրներ, թոռների տէր՝ իրարից չէին բաժանուում և բաժանուելիս օջաղը մեծինն էր: Գիւղացու տան շինութեան և հարստութեան մի պատճառն էլ «դովլաթ բաժանողն» էր. դա կեանքի և մահու հրեշտակն է, որ գտնուում է օջաղի գլխին և ամէն երեկոյեան պահուն ծերունու կերպարանքով պտըտում է գոմի մէջ: Նորան միայն տանու արդարները կարող էին տեսնել: Օջաղին ծուռ նայողը դովլաթին է քացով տալիս: Այսպիսի դէպքերում դովլաթ բաժանողը խռովում հեռանում էր այն տնից:

Օջաղի առաջին ծնւում, սնւում, զարգանում և միշտ խրատուում էր տան զուակը: Մարդիկ երգում, պարծենում ու հպարտանում էին օջաղի անուշով: Նոցա բոլոր սրտնեղութիւնները կորչում էին, երբ նոքա արտաքին նեղութիւններից ճնշուած, աշխատանքից յոգնած, մտնում էին իրանց յարկի տակ: Օջաղի առաջին ինքնիշխան են մարդիկը. օջաղը նոցա մխիթարանն է, աջ ու ձախ նոքա իրանց սեփական ընտանեկան տեսնելով, զաւակների հետ շուրջ բոլորած «փառք քեզ, Տէր են կանչում»:

Տան մանր երեխաները ամէն կիրակնամտին արդար մոմ էին վառում օջաղի գլխաքարի վերայ: Երբ որ մայրը խուսկ էր ծխում, ամենքն էլ քարերը համբուրելով ծուռ էին կրկնում մօր հետ, որ օջաղը բարեխօս լինի տիրամայր Աստուածածնին, սա էլ Աստծուն, Աստուած էլ կանգուն պահէր իրանց տոռնը՝ միշտ և հանապազ: «Ասա, բալայ ջան, իմ աղօթքը դու էլ ասա. քո արդար բերանիցը Աստուած շուտ կը լսի»: Այսպէս էր յորդորում մայրը որդոյը աղօթելիս: Կիրակնամտին օջաղիցը կրակ դուրս տալը մեղք է համարուում. ոչ մի տուն այդ օրը չէ հանգչնում օջաղի կրակը:

Ա. Արարականց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Քանդել, աւերել, կործանել, խորտակել.—

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Տունը կոչւում է օջաղ:— Այս ոտանաւորի իւրաքանչիւր տաւնը չորս տողից է բաղկացած:

բ.— Օջաղի առաջին էր սնւում երեխան:— Յոռնուալի մէկը տարուայ առաջին օրն է:

I. ա.— Ներքին, արտաքին.— վերին, ստորին.— վերեւ, ներքեւ:

II. ա.— Սա, դա, նա. սորա, դորա, նորա.

Սոքա, դոքա, նոքա, սոցա, դոցա, նոցա:

բ.— Սուրբ, նուրբ, ուրբաթ, երբ:

38. Դրիջակ

Դա մի փոքրիկ թափանցիկ արտուհան էր՝ երկու հարկանների միջնապատումը շինած: Ո՛չ վարագոյրն էր ծածկում այդ պատուհանը և ոչ էլ մի բան արդէլք էր լինում ականատես լինելու միմեանց տան գաղտնիքին: Ամէն մարդ սուրբ պարտականութիւն էր համարում դրիջակը գործ դնել

կարևոր ժամանակը. ճրագ ուղել միմեանցից, կերակրի բա-
ժին տալ իրար, քաղցր զրոյցներ անել պարապ միջոցները,
միմեանց նեղութեանը օգնութիւն հասնել.— ահա ինչ էր
գրիշակի նշանակութիւնը:

Ընդհակառակն՝ աններելի յանցանք էր, եթէ մէ-
կը չար դիտաւ որ ուրիշ թեամբ ձգտէր իւր գրիշակապից
գրացու տան գաղտնիքն իմանալ: Եթէ որպիսի և իցէ դի-
պուածով նա տեղեկանար գրիշակովը հարեանի տան որ և
իցէ ընտանեկան խորհրդին, նա պատրաստ էր իւր լեզուն
բնիցը պոկ տալ, քան թէ մեղանչել գրացութեան սուրբ
պարտականութեան դէմ:

Այսչափ մեծ էր այն նուիրական փոքրիկ պատուհանի
սրբութիւնը մեր պարզ և առաքինի պապերի համար:

Պ. Պառլեմոն.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Դիտաւորութիւն, մտադրութիւն:

ՀԱՎԱՆԻՇ.— Մեր և ձեր տան միջոցը այնքան երկար է, որ
ես միջոց չունէի ձեր տուն գալու:— Այս երկու
սիւնի միջոցը (միջի տարածութիւնը) շատ
երկայն է:— Այն միջոցին (այն ժամանակը),
երբ մէկը խօսում է, միւսները պէտք է ականջ
դնեն: Նա այնքան ժլատ է, որ դու ոչ մի միջո-
ցով (հնարքով) չես կարող նորանից փող առնել:

Ի. ա.— Գրիշակակից, հասակակից, ընկերակից, խօսակից,
ձայնակից, սրտակից, հոգեկից:

բ.— Անհոտ, անհամ, անմահ, անօգուտ, անխելք. անդա-
դար, անհանգիստ, անհամբեր, անշարժ. աններելի,
անտեսանելի, աննկատելի:

39. Մարաք

Գիւղի վերին թաղումը, Աղբրաձորի գլխին, սևերես
մարդու պէս՝ կանգնած էր մեր մարաքը: Դա նշանաւոր էր
իւր հնութիւնով: Նրջապատող կալերից մղեղն ու դարմանը
այնքան էին կուտուել նորա ծոցտեայ եռաձկնաձև կա-
տարին, որ տեղ տեղ կանաչել էր: Նորա պատերը պոխի
ծառի ճիւղերից հիւսուածք լինելով, արևի ու անձրևի
ներգործութիւնից փտել խարխալել էին: Քամին վրս-
վրսում էր ծակերից. այնտեղ ծտերը թառում էին, ղժվը-
ժում, ծլվըլում ու ճռռողում: Առաստաղը այդ պատերի
վերայ էր կախ ընկած. վեց հատ կեռ ու մեռ սիւններ պա-
հում էին հինօրեայ շէնքը փլուելուց: Հիւսիսային քամին
դողդողացնում էր նորան, այնպէս որ՝ առաստաղի՝
օձաբների նման ծակերից հողը ցած էր մաղուում: Մարաքի
ներսի մի կողմում կուտուած էր հողացեալ դարմանը,
որ տէրտէրակինը թողել էր հաւերի քջուշ անելու և ձու
ածելու համար: Այդ հողացեալ մարմնից դուրս էին սո-
ղում զանազան նամածճիւներ: Այս ու այն կողմում նամա-
սունկեր էին բսել՝ բարակ արմատով, լայն ու տափակ գլը-
խարկով: Մարաքի դրան համար մէկ ճեղք էր թողած,
ցած ու նեղլիկ, որին փակում էր մէկ կապ փուշ:

Ա. Արարաբեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Ներգործութիւն, ազդեցութիւն:

ՀԱՎԱՆԻՇ.— ա. Ագաղաղի կատար, ծառի կատար, սարի
կատար:

բ.— Քոյրս ջուր է ածում:— Հովիւը սրինգ է
ածում:— Հաւը հաւկիթ է ածում:

Ի. ա.— Վազլըզել, ծակծեկել, դողդողալ:

բ.— Հանգուցեալ, ննջեցեալ, հողացեալ, սառու-
ցեալ, բանտարկեալ, հետեւեալ, անցեալ,
դարձեալ:

40. Արկրագործական գործիքներ

Երևանայ Հայերը Հողը վարում են գութանով, որ թէպէտ մեծ պակասութիւններ ունի, բայց ունի և իւր յարմարութիւնները. յարմարութիւնն այն է, որ գիւղացիք Հեշտութեամբ նորոգում են գութանը, երբ հարկը պահանջում է:

Գութանի մասները սոքա են. խոփ, որ կտրում է մայր Հողը. թև, որ վեր է պառկեցնում Հողը. սա փաշտիցն է. ձևի չ, որ կողմնակի է կտրում Հողը. մաճ, որով Հողագործը ուղղութիւն է տալիս գործին. էշ, որի վերայ պնդացրած է ամբողջ գութանը: Գութանը ունի երկու ակն՝ մեծ և փոքր ոտ: Մեծ ակը բանում է ճեղքած հողի մէջը: Պնդութեան և ծանրութեան պատճառով Հողը քանդում են 2—3 եզներով, որոնք քաշում են գութանը բնագէշնով: Լուծի սամիքը—եզան պարանոցի կողմնակի փաշտերը—երբեմն լինում են երկաթից: Սամիքը տակից կապում են սմողէնով:

Արօրը կամ չութը Հողագործները գործ են դնում աշնանը՝ Հողը մանրացնելու: Նորա մասերն են խոփ, մաճ և ուլամայ, որ մի կողմ փաշտ է և որով բարձրացնում ու վայր են թողնում խոփը: Ուլաման կապում են լծան հետ կղանով, որ կաշուէ չուան է:

Փոցիք գործ են անում ցանքը Հողով ծածկելու. շատ անգամ նորա ետևից ցախ են կապում, որ կոչւում է տափան: Տափանը լցնում է սերմած փոսերը և հարթում արտը:

Ա. Ռաբինշանյ.

41. Բարկենի հունձը.

Ա.

Տեսէք ինչպէս՝ ուժեղ գորեղ
Կ'երթան կուգան եզինքն ահեղ,
Տեսէք ինչպէս՝ արօր գութան:
Կը պատառեն Հողը խոպան:

Տեսէք ինչպէս՝ կըտրին Բարկեն
Բըռնած մաճէն ու գութանէն,
Ձեռքը մտրակ Վարդգէս որդին
Խիստ կը տանջէ, խիստ եզներին:

Տեսէք ինչպէս գուղձ գուղձ պատառ
Կը պատառի Հողն անդադար,
Ուղիղ գըծով վերէն ի վայր
Բացուած ակօսն է հաւասար:

Տեսէք ահա և Բարկենին
Ծերունի հալը քովերին
Կ'օրհնէ որդւոյն քիրտն ու վաստակ,
Անձրև կ'ուզէ և Արեգակ:

Բ.

Հագարաւոր և անհամար
Սերմ սերմանիք, ցորեան հաճար
Առատ առատ քաջ սերմնացան
Ցանեց Բարկենը զանազան:

Աստուած տիսաւ ջանքն ու քրտինք,
Օրհնեց աճին բիւրս պատիկ,
Ամպը կաթեց ցօղ ու անձրև,
Երկինք ծագեց պայծառ Արև:

Պ.

Գարունն եկաւ առատ տարի
 Կը խոստանար շատ բարեկէ,
 Գունդ գունդ ամպերը հողմավար
 Անցան գնացին հեռու աշխարհ:

Ծառը պըտկունք, դաշտը ծաղիկ
 Հովիտն արօտ ու դալարիք,
 Տեսակ տեսակ և գունագոյն
 Բողբոջեցան բազմաբեղուն:

Տեսէք ինչպէս և Բաբկենին
 Արտն է ծաղկել բոլորովին,
 Կանաչագեղ կանգուն հասակ
 Բարձրացել է ամէն միակ:

Գեղապըսակ և բեղմնաւոր
 Մէն մի գըլուխն հաղարաւոր
 Աշխատանացն մըշակին
 Առատ բարիք կ'աւետէին:

Սերմնացանն արտին վերայ
 Աչքը ձըգած կ'ուրախանայ.
 Եւ կը դառնայ բեր բարութիւն
 Կը խոստանայ իւր ամուսնոյն:

Պ.

Տեսէք ինչպէս՝ ոսկեգոյն հասկք
 Ատոք լեցուն և վայրահակ
 Հողմին հանդէպ բարձրագագաթ
 Կ'երերցընեն իւրեանց ճակատ:

Տեսէք ինչպէս՝ սուր գերանդին

Նստմը պառկեցնէ նոցա դեռին,
 Նստմը հընձածն իրար վերայ
 Դիզեց Վարդգէս շեղջ շեղջ որայ:

Տեսէք ինչպէս՝ աշխուժ արագ

Աջ և ահեակ միշտ բոլորակ

Կամին լծուած զոյգ կալտին

Յոգնած յոգնած կը պըտըտին:

Կամնասալին վերայ Բաբկէն

Ձի դադարիլ մըտրակելէն,

Մինչև կասեց ցորեանն, հաճար,

Դիզեց, լեցուց մարաքն, համբար:

Մ. Պալեան.

I. ա. — Կըլնաւ ա տ ի կ, երկապատիկ, եռապատիկ, քառապատիկ, հնգապատիկ, յոթնապատիկ, հաւերապատիկ, բերապատիկ:

42. Կալոցը

Ձառամեալ ծերերից սկսած մինչև երեք չորս տարեկան երեխան կալերի մէջ գործում են: Մէկը կամն է քշում, միւսը կալը շուր տալիս, երրորդը ծեծում օրանը եղում եղանում, չորրորդը թեղ անում: Սա մաղում է, նա ծանծը քարմաղում:

Յան կարծ ամպերը թխպեցին. գիւղացին ամէն բան թողած՝ շտապում է միմիայն կալը ժողովել և իւր դառը քրտինքով ձեռք բերած հացահատիկները պահել պատսպարել անձրևից: Դադարում է անձրևը. մի քանի ժամից կամ մի երկու օրից չորանում է գետինը և կալերը նորից փուլում են. րոպէական հանգստութիւնը չքանում է:

Ամենքը, թէ մեծ և թէ փոքր, նորից ձեռք են առնում
ընդհատուած գործը. նոր եռանդ, նոր աջխոյժ է ընկնում
ամենքի սիրտը. գործունէութիւնը տիրում է կալերում:

Յ. Գեղամէան.

I. ա.—Հայրս օրակաւ երկու ռուբլի է ստանում. եղբայրս՝
չաբաթական հինգ ռուբլի:

բ.—Քոյրս մի տարեկան է. եղբայրս երկու ամսական:

գ.—Նո՞ր շուր, նոր գիւր.—նոր հասկացայ, նոր գրեցի.
ն ու ռ ի յ կարդացի, նորից արտագրեցի:

II. Յ—անկարծ, յ—աջողիլ, յ—արձակիլ, յ—արգել, յուղար-
կաւորել, յ—երաւի, յ—ետև, յ—առաջաբան, յ—առաջա-
դէմ, յ—աւելուած, յ—ուշարար:

43. Կալի երգ.

Ե՛ղը ջան, կալ արա, կալիդ ման արա,
Հասկերը փըշրիւր, ցորեն դուրս արա,
Հաշանը տրորիւր, լաւ դարման արա:
Ես ու դու մին ենք, իրար եղբայր ենք,
Մինչև երեկոյ իրար հետ տանջուինք.
Ես երեկոյեան կալը կը թեղեմ,
Դէպի կանաչ խոտ քեզ բաց կը թողեմ.
Լուսնակ գիշերին թեղը կը քամեմ,
Դարմանից ցորենը մեղմով կը ջոկեմ.
Դարմանը մղանով մարաքը կ'ածեմ,
Ցորենը ջուալով ամբարը լցնեմ.
Երբ որ ձըմեռը կը գայ, կը մըսենք,
Դուք դարման կ'ուտէք, մենք ցորնով կ'ապրենք.
Ե՛ղը ջան, կալ արա,
Կալիդ ման արա...

Ե՛ղը ջան, եղբայր, դու իմ աջ կուռն ես,
Իմ թև ու թիկունք, դու իմ տան դռուն ես.
Քեզ որ չունենամ, արտ չեմ ունենայ,
Կալ էլ չեմ կալսի, ցորեն ըստանալ:
Փողի պարտք ունիմ՝ ցորեն եմ տալիս,
Տան կարիքները ցորնով եմ հոգում,
Տէրտէրի հարկը ցորեն վըճարում.
Աղքատ անճարին ցորեն եմ բախշում,
Աշըղի, որբի՝ ցորնից մաս հանում.
Խօսքով, ցորենը մեր բոլոր յօյսն է,
Մեր շունչ պահողը, մեր աչքի յօյսն է.

Ման տուր, իմ եղը՛,
Ապրի՛ քո վիզը...

Ա. Արարտէանց.

I. ա.—Պահող, երգող, գրող, նկարող:

44. Երկրագործ

Ա.

Ո՛հ, երկրագործ, երկրագործ,
Քանի՛ սիրուն է քո գործ.
Արևը չելած՝ մաճն է քո ձեռքիդ,
Եօթ զոյգ գոմէշներ լըծած գութանիդ,
Ծըրում ես պատռում դու կոշտ ու խոպան —
Լեռներ ու ձորեր, հանդ ու անդաստան:
Ցանում ես ցորեն, կորեկ ու գարի,
Բամբակ ու բըրինձ ամենայն տարի.
Ծըրում ես ծաղկում ճակտիդ քրտինքով
Քո վարած դաշտեր, որ լի էր փըշով:

Անցնում է գարուն, ոսկեզօծ հասկեր
Լըցւում ծածկում են քո սիրուն արտեր:

Բ.

Հասնում է ամառ, մանգաղը ձեռքիդ
Հընձում ես հնձում, խուրձեր կապող ու մ.
Խուրձերը բարդ բարդ սալով ու ձիով
Քըշում ու բերում կալը հանքընում:
Կալում կալսում ես, թեղում ու քամում,
Մաքուր ցորենը քո տունը կըրում,
Իսկ չոր դարմանը անասնոց համար
Ձըմեռուան պաշար՝ մարաքը լըցնում:
Եւ երբ փըչում է դառնաշունչ ձըմեռ,
Նըստած խըրճիթում քո խոփն ես սըրում,
Սարքում պատրաստում արօր ու գութան,
Եւ գարնան գալուն նորից ըսպասում:

Կ. Կ. Մ. Շահնաշահեանց.

Ի. ա.—կապել,—կապող տ ե ւ, թռչել—թռչկոտել. կոտրել,
կոտր տ ե ւ, կտրել, կտրտել, փշրել, փշրտել, նստել,
նստող տ ե ւ,
Երբ ուսուցիչը նստեց, աշակերտներն էլ նստոտեցին:
բ.—Երկրագործ, հողագործ, ատաղձագործ, ձեռագործ,
ժամագործ, բարեգործ:

45. Հովուական կեանք.

Օգոստոս ամսի զուարթալոյս և ջերմասիւզ օրերից
մէկն էր. և արեգակը բաւական բարձրացած լինելով,
կարծես տուարածների դասը հրաւիրում էր հանգստանալու
թաւոստ կաղնիների և կաղամախիների լայնասփիւռ հովի
մէջ: Այն ժամանակ հայ հօտաղները, որոնք իրանց հօտերը
արածեցնում էին Վանանդայ և Շիրակայ պարարտարօտ հովիտ-
ների թանձրախիտ սիւղումը, թողնելով կաթնաբուխ մար-
մանդները և քշելով իրանց խաշինքը՝ գնացին տարածուե-
ցան անտառակի սաղարթուն վարագուրի տակը, որտեղ նոցա
համար հանգստուէտ ապաստան էր պատրաստուած:

Ամենքը մոռանալով այնտեղ իրանց մտքի տաղաուկը,
և մի փոքր հանգստանալուց ու իրանց անգամները ան-
վրդով պարզելուց յետոյ՝ յուշիկ լուիկ նայում էին իրանց
ոտքերի տակը արածող հօտերին և ամբողջ գիւղական տե-
սարանին: Կենդանիների որոճալու և փնջացնելու ձայները
հետզհետէ դադարել էին, և շուտով մի կատարեալ լուռ-
թիւն ու հանգստութիւն էր տիրում թէ հովտի, թէ արա-
ծեցնողների վերայ, այլև քամիներից տատանող վարսա-
ւոր ոստերի մէջ. երբեմն երբեմն լսելի էին լինում սա-
րեակների կարկաչոցը, և տեղ տեղ ճնճղուկների ճըռճըռ
ղիւնը. միայն Բիւրակնեան լեռների եզեմական կողերովը
դարիւ դարիւ իջնող և Այրաբատայ հազարաւոր հովիտնե-
րովը վազող Երասխ մեծ գետի մի ա կ ն ա կ ի տ առուակ՝
կարկաշում էր մարմանդների միջովը, և համբոյր տալով
ծաղկներին՝ սողոսկում թագնւում էր մ ու թ շամբերումը
և շուտով ճանապարհ բաց անելով իրան՝ նոյն կերպով ծա-
ւալւում էր ծ աղ կ աւ է տ ա փ ներումը:

Հ. Ղ. Ալիշան.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.—Արեւ, արեգ, արեգակ.—վճիտ, ականակիտ.—
մուշ, խաւար.—ափ, եղը:

ՀԱԿԱՆԻՇ. ա.—Աշակերտը սովորում է իւր դասը.—Հոգեւորա-
կանները դասը շարական էր երգում:—Աշակերտ-
ները պէտք է ժողովրդից հեռանան ու դասումը
կանգնեն:—Մեջին և բարձր դասի մարդիկ թատ-
րոն են յաճախում:—

բ.—Գետի ափ, ձեռքի ափ:

Ի. ա.—Ծաղկաւ է տ, հոտաւէտ, պտղաւէտ, գինաւէտ, ար-
դիւնաւէտ, օգտաւէտ:

բ.—ձուռողիւ—ձուռողիւն, մայիւ—մայիւն, մռնչաւ—
մռնչիւն, գոչիւ—գոչիւն, թնդաւ—թնդիւն, հնչիւ—
հնչիւն, կարկաշիւ—կարկաշիւն, խոխոջաւ—խոխոջիւն,
շառաչիւ—շառաչիւն, ոստնուլ—ոստիւն:

II. ա.—Պետրոս, Պօղոս, Մարտիրոս, Փելեպպոս, Մարկոս,
Քրիստոս. Էպիսկոպոս, Օգոստոս:

46. Հովուի երգը

Ես Արարատայ սուրբ սարի վերայ
Արածեցնում եմ, Տէր իմ հօտերը,
Գիշեր ու ցերեկ Գո տեսոյն կարօտ
Քեզ սպասում են իմ ոչխար, իմ հօտ:

Արդեօք կը լինի՞, որ Քեզի մի օր
Տեսնեմ ու սիրեմ, որպէս գըթոտ հօր:

Արդեօք Դու մի օր կը լինի՞ որ գաս,
Իմ վրանումը բարի հիւր դառնաս:

Երբ, Տէր, Դու մի օր ինձ մօտ հիւր կը գաս,
Եւ բարի ողջոյն սիրով ինձ կը տաս,

Ոտքերդ կը լուանամ ջրով պաղ, լըստակ,
Քեզ հանգիստ կը տամ իմ վրանի տակ:

Որպէս Աբրահամ ծերունի հայրիկ,

Կը հիւրասիրեմ Քեզ, Տէր իմ քաղցրիկ:

Քեզ համար կզոհեմ գառըն անարատ,

Կը խընկեմ բուրումն ամբողջ Արարատ:

Կաթ, սեր, կարագով կը կաղմեմ սեղան,

Եւ ծաղկըներով կզարդարեմ նորան:

Քեզ կը խըմեցնեմ մեղրի օշարակ,

Կ'ածեմ իմ սրինգով երգ քաղցրանըլագ:

Ինձնից կհեռանաս, Տէր, Դու գոհ սըրտիւ,

«Դու բարեւ մընաս, կ'ասես, հեզ հովիւ»:

Քեզ կ'առաջնորդեմ մինչ լերան կատար,

Եւ համբուրելով կը դնեմ ճանապարհ:

Բաբբի.

I. Հիւրասիրել, սրտաշարժուել, գունաթափուել, չարախօ-
սել, բարեխօսել:

47. Երկրագործի երգ

Վարի գութան, դէ վարի,

Կոշտ գետինը դու փորի,

Եւ սուր խոփըդ անտըրտունջ

Բըլըակները թող ճըղի:

Վարի գութան, համարձակ,

Ներքին շերտը շուր ածա,

Մի ծուլանար բընաւին,

Գործից խոփըդ պըսպըղայ:

Իսկ դուք եզներ, քաշեցէք

Հողում թաղուած գութանին,

Որ նա կըտրի արմատը

Վընասակար փըշերին:

Եզնէր, եզնէր, ձեզ մատաղ,

Տարէք լուծը գութանի:

Մի վախենաք—ամառը

Կ'առնէք վարձը ձեր ուսի:

Անգիւն գութան, սո՛ւր գութան,

Հարթի՛ր դաշտեր ու խոպան,

Քեզնով ապրի—շունչ առնի

Ամէն անդամ մարդկութեան:

Սրինգ.

ՀԱԿԱՆԻՇ. ա.—Լուծը դնում են եզները պարանոցին:—Գետինը վարում են ութ լուծ եզներով:—Ինձ յանձնել են այստեղ եկեղեցի շինել. չգիտեմ, կարո՞ղ եմ տանել այս ծանր լուծը:

բ.—Ձեռքերն ու ոտքերը մարդուն անդամներն են:—

Ես բարեգործական ընկերութեան անդամ եմ:—

Ամէն մարդ իւր հասարակութեան անդամն է:—

Մեզնից իւրաքանչիւրը մարդկութեան անդամն է:

գ.—Սուր խոփ, սուր աչք, սուր լսելիք:

48. Չկների մասին

Հայ գիւղացին ձկների բոլոր տեսակներն էլ գործ է ածում ինչպէս թափալ թափալ, նոյնպէս և աղած. աղի մէջ աւելի լաւանում է իշխանը. բայց աշտարակցին նախապատում է կողակը, որի գլուխը աւելի յարգի է: Սղը դրած ձուկը աւելի յարմարում է հաճարէ փլաւի հետ: Համարեա թէ բոլոր ձկները կարելի է արւելի դէմ չորացնել:

Բացի նորանից, որ ձկները խաշում են ու խորովում, նոցանից պատրաստում են նաև համեղ խաշու, համեմներով ու հաւկիթով, պատրաստում են քուֆթայ, որ ծեծած մսի գնդակ է:

Խելօք տանտիկինները իրանց տարեկան վառելու ձէթը հանում են ձկնից. նորա փորոտիքը հաւաքում են միամանի մէջ, վերան մի քիչ ջուր են ածում և դնում են թոնրի վերայ. դուրս տուած իւղը ժողովում են ու վառում:

Երբեմն որսի ժամանակ ձկնորսին հանդիպում է մի հազուադէպ ձուկ, որին օսկէ ձուկ կամ ձկան թագաւոր են ասում: Այդ ձուկը օսկէ ձուկ կամ ձկան թագաւոր կոչուելու բոլոր արժանաւորութիւններն ունի. նորա փայլը խիստ դեղին է և Սրելի ճառագայթների տակը անկարելի է լինում նայել նորա վերայ: Երբ նա հանդիպում է ձկնորսին, այս վերջինը երեք անգամ համբուրում է նորան ու բաց է թողում ջրի մէջ, երկար միջոց նորա ետևից ապշած նայելով: Ոսկէ ձկան մասին շատ առասպելական հրաշքներ են պատմում, և այդ է պատճառը, որ ձկնորսը նորան երկիւղածութեամբ համբուրում է ու բաց թողում:

Եղ... Պ... Էանց.

49. Տաշի սովորութիւն

Հազիւ մեր հիւրերը իրար բոթբոթելով, համեցէքանելով, կռնից, թևից քաշելով, տուն ընկան: Օրհնեալ է Աստուած, փառք յաւիտեանս չամիչ. սրտներն ընկաւ տեղը, մատներն ընկաւ եղը. ու կուզը կուզ անելով մտան տաք տեղը:

Արի հիմա գոմի դռանը կանգնենք ու նայենք մեր քեթխուղաներին: Բայց թէ՛ անես, որ չեն թողում. որքան էլ օտար ու ալլաղդի լինես, առանց քեզ բերանները պատառ չեն դնի. չգնաս՝ կը խռովեն ու ամէն մարդ իւր տունը կը գնայ: Տարով միջըներումը մնաս, քեզ տնէտուն ման կ'ածեն, պատիւ կը տան: Մտնենք գոմը. տեսնենք համը, ուտենք փլաւը:

Մեր երկրումը առաջ ձեռքըները լուսնում, սրբում են (այն էլ նստած տեղն է ծառան՝ սրբիչն ուսին, ջրամանն ու կոնքը ձեռքին՝ ամէն մէկի առաջը խոնարհում կամ չորում, ձեռքին ջուր ածում.) յետոյ են սփռոցը քաշում, աղամանը, պանրամանը, ձկնամանը մէջտեղը շարում ապա հացը քաշում, ամենքի առաջին կիտում. երբեմն կանաչի էլ է լինում: Դաւիթ, պատառաքաղի, դանակի ոտքը դեռ մեր աշխարհը չէ մտել: Մատներն եղած տեղը Խնչ հարկաւոր է դանակ, պատառաքաղ: Կերակրներն էլ մէկ սինիով ներս են բերում ու մէկ սպասաւոր (նոքար) փեշն ու թւերը վեր քաշած ուսին գցած՝ կողզրկուղ անելով՝ երկուսի առաջին մէկ աման է դնում: Հացից յետոյ էլի ջրով որ ձեռք ու բերան չողողեն, չլուանան, անկաբելի է: Դտակ վերցնել սեղանի վերայ, կամ գլուխ տալ՝ օրէնք չէ: Երկրի ծէսն այսպէս է:

Խ. Աբովեանց.

ՀԱԿԱՆԻՇ.—Ամէն հիւրի առաջը դրուած է իւր սպասու: Քահանան տիրացուն ասաց. «Գրեգոր, սպասուն երբ մնաքեր, դիւր սեղանի վերայ»:—Այսօր մենք լաւ սպաս ենք եփել:—Հայրը բարկանալով որդու վերայ, ասաց. «Սպասիր. այս գիշեր ես քո սպասուը կ'եփեմ»:—մեր սպասաւորը շատ հաւատարիմ մարդ է:

50. Հացթուխ Մրտոն

Աղամայ—մութը նոր էր կոխել: Ագաղաղը իւր ծուղորուղուն դեռ առաջին անգամն էր կանչում: Հացթուխ

Մրտոն տեղիցը վեր կացաւ, մի երկու փի ջուր երեսը սըրսկեց, սրբուեցաւ ու խաչակնքուեցաւ: Յետոյ ձիթի կանթեղը պատից վեր առաւ և «Հայր մեր» ասելով փռն ատնից ցած իջաւ: Թւերը վեր քաշեց Մրտոն, ալիւրի տոպրակը բացարեց, մաղը պատիցը վէր բերեց և սկսեց ալիւրը մաղել. մաղել և իւր սովորական երգը երգել:—

Մաղը պատէն իջուցի, իջուցի,

Ալիւր, եկ. մաղեմ քեզի, ես քեզի.

Թըբըլը, փըթըլը, թըբըլը, փըթըլը:

Մշու դաշտի ցորնի հատ — ոսկեհատ,

Ծնած, սընած Բիւրակնի ջուրը առատ.

Թըբըլը, փըթըլը, թըբըլը, փըթըլը:

Գոչգոչանի (1) սառը ջըրովը շաղուեմ,

Տաշտի դ վերայ ես գիմ մուշտակ կը ձգեմ.

Օխիւն, օխիւն, փափոկ, փափոկ:

Խըմորը կ'աճի. հայ հոյ, տաշտ կը կոտրի,

Ծովը կ'ելնի չիւր, հայ, հոյ, փի կը պատուի.

Փըշ-Փըշ, Փըշ-Փըշ, Փըշ-Փըշ:

Թիակ, մըրոտ թիակներդ հասո՛ւր,

Տաս մատներէդ առագաստներ կախ տուր.

Շափ-շըրփ, շափ-շըրփ, շափ-շըրփ:

Բասենի մեծ մեծ գերաններ կը չկըջան,

Սոմին, բուլուճ (2) գիմ փըռիմէջ պար կուգան.

Բըթ-դըթ, փըս-տըս, Փըշ-Փըշ:

Կարմիր թըշիկ, սիրուն տըղայ, հայ, հայ,

Յիսուն փարի հացը արի ինձմէն առ.

Ա՛ռ, առ, բալամ, ինձմէն առ:

Յ. Գեղամեանց.

(1) Մե ջըվէթ է Էրզրումի մօտ: (2) Հացի տեսակներ են:

ՀԱԿԱՆԻՇ.—Խմորի տ ա շ տ, գետի տաշտ:

I ա.—Վարժատ ու լ ն, դասատուն, աղօթատուն,
գինետուն, հացատուն, սեղանատուն, փռնա-
տուն, դեղատուն, մաքսատուն:

Բ.—Մ ս ո տ, փշոտ, բրդոտ, մազոտ, աղտոտ,
ցեխոտ:—Վախկոտ, երկչոտ, գթոտ, խնամոտ:

51. Առաւօտեան աշխատանք

Դեռ նոր է զարթել ծերունի հայրը,

Գոմն է աւելում Սառի ժիր մայրը:

Յոգնած խաղերից, անուշ երազում

Քնած է եղբայրը, զարթել չէ ուզում:

Լուացուեց ծերունին դ ս տ եր բերած ջրով,

Ալեգարդ մօրուքը սանրեց սանրով,

Նա խաչակրնքեց դէմքն երեք անգամ,

Առաւ վերարկուն, դիմեց դէպի ժամ:

Կինը սովոր էր տան մէջ աղօթել,

Սկսեց նա յետոյ կովերը կըթել,

Փրփրադէզ կաթնի անուշահոտ շոգին

Բերկրանք էր բերում տանտիկնոջ արշալին:

Բըռնել էր Սառան հորթեր նորածին,

Որ չը խանգարեն նոքա մօր գործին.

Չոր էին նոքա և խիստ անըզգամ,

Ծըծում էին ամբողջ կաթը շատ անգամ:

Մէկին աւելի սիրում էր Սառան,

«Շուշանիկ» անուն դրել են նորան,

Ներկել հինայով խայտերը ճերմակ

Եւ պարանոցէն կախել էր զանգակ:

Դեռ նոր նախիրը քըշում են գիւղից,

Խըրխինջ, բըռբըռոց են ամէն տեղից,

Խառն բառաչմունք, աղաղակ ճըչիւն

Կազմում են ուրախ ներդաշնակութիւն:

Կանաչին է տալիս ընդարձակ արօտ,

Դալար խոտերին անձկանօք կարօտ

Վազում են հօտեր, տալով ճոխ տրտինկ

Առաջնորդում է նոցա հովուի սրինդ:

Սառան տաւարը հասցրեց նախիրին,

Հանեց թոնիրից վառուցքը մոխրին,

Լըցրեց կըթոցում, տարաւ դուրս ածել,

Ծուլութեան վերայ նա չէր մըտածել:

Բաբէ.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.—Աշխատասէր, ջանասէր, ժրաջան, արեաջան.—

Դուստր, աղջիկ.—Ցնծութիւն, խնդութիւն, բերե-
րանք, ուրախութիւն:

ՀՕՏ.—Ոչխարների հօտ, ձիաների ջոկ, եղների ան-

դեաշ, խոզերի երամակ, այծերի հօրան,

գայլերի ու շների ոհմակ, թռչունների պաւ

կամ երամ, ագռաւների ջուլիւր, կռունկների

տարմ, ձկների վտառ, աստղերի հոյւ,

ծաղիկների բոյւ, խոտերի դէզ, յարդի շեղջ,

ջրի շեղջ:

52. Աստղերը՝ իբրեւ ժամանակի չափ.

Կ'ուզէս իմանալ թէ մեր նախնիքը գիշերն ինչպէս

էին չափում ժամանակը: Ամէն մի գիւղացի բնական ա-

տեղագէտ էր, աստղերի համակարգութիւնները և փայլուն

աստղերը մեր գիւղացուն ժամերի տեղ են ծառայել. դոցա

ամէն մէկին նա իւր կեանքից առած անուններ է ստեղծել

ու գործ ածում: Կարելի է դու կեանքումդ չես էլ լսել—

«Բազումք», «Շամփուր-Կշեռք», «Խաչ Աստղ», «Խեչանենց

Աստղ», «Լուսաստղ», «Մարմանագող», «Քարվան կտրող»
և այլ այսպիսի անուններ. սոքա երկնային գիշերուան-լու-
սաւորներն են. սոքա գիւղացու գիշերուան ժամացոյցն
են:—«Տես Բագումքը դժուրս է եկել, կամ Խեչանենց Աստղը
Շամփուր Կշեռքին մօտեցել է, ոչխարներն արօտ քշենք»,
ասում է ու դուրս ուղարկում մի աւերակ վանքի միջից մի
հովիւ իւր ընկերով:

Պ. Պառլեանց.

Ի. ա.—Աստեղագէտ, լեզուագէտ, հնարագէտ, ամենագէտ
(տգէտ):

բ.—Ժամացոյց, օրացոյց, տօնացոյց, խոշորացոյց:

53. Աստղեր

Հայրիկ, ան, ինչ գեղեցիկ է
Պարզ երկինքը գիշերով,
Ինչպէս սիրուն զարդարած է
Նա անհամար աստղերով:

Թէ ուղիղ է, որ ամէն մարդ
Մի աստղ ունի երկրնքում,
Ինչք՜ ապա բոլոր աստղեր
Միատեսակ չեն փայլում:

Ինչք՜ համար միայն տեղ տեղ
Վաւուռն են լոյս աստղներ,
Իսկ մեծ մասը այնպէս մանր են,
Ասես թէ են միայն կայծեր:

Ինչ լաւ կլինէր, որ բոլորն էլ
Այնպէս պայծառ փայլէին,
Ինչպէս ահա, տես, այն աստղը,
Որ վաւուռն է մեր գլխին:

Հա, իմ որդի, գեղեցիկ է
Պարզ երկինքը գիշերով՝
Նորան այդպէս զարդարել է
Աստուած կարող իւր ձեռքով:

Ճշմարիտ է, ամէն մարդ էլ
Մի աստղ ունի երկրնքում.

Եւ քեզ կ'ասեմ, ինչք՜ ողջ էլ

Միատեսակ չեն փայլում:

Ինչպէս այստեղ, երկրի վերայ

Մարդիկ միմեանց չեն նրման.

Խելքով, գործով, վարք ու բարքով

Են միմեանցից զանազան,—

Ահա այդպէս էլ երկրնքում

Բոլոր մարդկանց աստղերը

Հայելու պէս ցոյց են տալիս

Իրանց տիրոջ պատկերը:

Բայց մի կարծիր, որդեակ քաղցրիկ,

Որ այն վառ վառ աստղերը,

Որոնք իրանց պայծառ լուսով

Չարդարում են երկիրը,

Հարուստներին են պատկանում

Կամ աշխարհիս մեծերին:

Ձէ, ոսկին, իշխանութիւնն

Այնտեղ ոչինչ չունին գին:

Շատ իշխան կայ, որի աստղը

Հազիւ հազ է սլքալըղում.

Աղքատ էլ կայ, որի աստղը

Գոհարի պէս է փայլում:

Ինչ մարդ այստեղ զարդարած է

Առաքինի գործերով,

Նորա աստղն էլ միշտ վառած է

Գեղեցիկ, պայծառ լուսով:

Հայրիկ, ան, տես այն գեղեցիկ
Մեծ աստղը թռաւ իւր տեղից,
Թռաւ ու հանգաւ եւ մի պայծառ
Գիծ թողեց իւր ետեւից:

Աստ, Հայրիկ, այն ում աստղն էր.

Ափսոս, ինչք նա հանգաւ.

Տես, երբնքի այն մի կողմը

Ինչպէս յանկարծ մըթնեցաւ:

Այն, որդեակ, հազար փսփոս,

Որ պակասեց երկրնքից

Այն վառ աստղը, որ գեղեցիկ

Լոյս էր տալիս վերեւից:

— Այս րոպէիս մի ազնիւ մարդ

Աստծուն տըւեց իւր հոգին.

Մի ազնիւ մարդ, որ միշտ անկեղծ

Ծառայել է աշխարհին...

Գ. Բարխուդարեանց.

54. Առաւօտեան երգ շինականաց

Այ մարդ, այսօր շատ քրնեցար, նընջեցիր,

Առաւօտեան հով ժամանակն անցուցիր.

Արեգակը ծովի ծայրէն ծագեցաւ,

Ջերմութիւնը ձորն ու դաշտը փռուեցաւ:

Ընկերներդ վաղ արտերը գընացին,

Ցորեն, գարի գերանդիով հընձեցին,

Խուրձ կապեցին, բարդ բարդեցին դաշտումը,

Նըստան հանգչիլ կաղնիների հովումը:

Այ մարդ, վեր կաց, սառը ջրով լըւացուիր,

Գօտիդ կապէ, գերանդիդ առ, դաշտ հասիր.

Քանի հով է, հունձդ արա արտումըդ,

Հունձըդ հընձէ, մի ծուլանար գործումըդ:

Հունձըդ հընձէ, բարդըդ բարդէ, տուն արի,

Հանգըստացիր, երբ քո հունձըդ կատարի.

Բեր գերանդիդ, կախէ պատին քո տանը,

Ես իրիկուան կը պատրաստեմ սեղանը:

Այ մարդ, հերիք, ինչ որ այսօր քրնեցար,

Աչքըդ մէկ բաց, տես թէ որքան ուշացար.

Մեր դըրացին վաղ անց կացաւ կամուրջէն,

Վաղ լըռել է մեր գըզիրը ձայնելէն:

Ի՞նչ ես պառկել, ի՞նչ ես քրնել, սիրական,

Արեգական շողը հասաւ մեր դըրաց,

Մի ծուլանար, ժամանակը խընայէ,

Այն պիտի մեզ բոլոր ձըմեռ կերակրէ:

Քաճառ—Քաճառ.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Քնել, ննջել:

Ի.— ա.— Գործ—գործ եւ, երգ—երգել, պատ—պատել:

բ.— Գլը—գլել, գնծ—գնծել, վճիւր—վճել, կը—

նիւր—կնքել:

գ.— Հունձ—հնձել, տունկ—տնկել, սղըր—սղրել,

ջուր—ջրել:

դ.— Շէն—շնել, սէր—սիրել, տէր—տիրել, վէճ—

վիճել:

ե.— Լոյս—լուսանալ, լոյս—լուսալ, ծոյլ—ծուլանալ,

թոյլ—թուլանալ, գգոյլ—գգուլանալ, համ—

բոյլ—համբուրել:

զ.— Հաշիւ—հաշուել, կուիւ—կուռել, հովիւ—հո—

վուռել:

է.— Խօսել—խօսք, հնարել—հնարք, լուանալ—

լուացք, աղօթել—աղօթք, ջանալ—ջանք,

տանջել—տանջանք:

55. Փողի նշանակութիւնը

«Փողն ի՞նչ է, ասում է հայ գիւղացին. այսօր գրպանդ լցնես, վաղը պէտք է մատդ լստես: Փողը ժանդ է, ձեռքի աղտ է. այսօր կայ, վաղը՝ Աստուծով մխիթարուես: Սարգարն էլ է մեր դուռը գալիս, փողատէրն էլ: Օջախս լիքը լինի, գինին կարասներով շարած, ամբարը՝ հացով լիքը, կթան կովն ու գոմէշները, հորթ ու ձագը տակընդին՝ գոմումը պահած, նժույգ ձին ախոռումը կապած, գուլթանը դրանը լծած, մառանը մրգով, կախանով, տանձ ու խնձորով խլթխլթալիս և մտնողին հոտը տեղնիտեղը բռնելիս լինի. տանս լիութիւն, որդիքս ողջ առողջ լինեն. թող օրը հազար մարդ մտնի, հազար մարդ դուրս գայ: Ի՞նչ վնաս: Հացը Աստուծունն է, ես էլ հետը: Ո՛վ հասնի, թող ուտի: Որդիքս առողջ լինեն. ես անպէտ: Ո՛վ ծոյլ է, թող նա արտմի: Իւր տնկած ծառի տակը քնելը, իւր մեծացրած պտղի ուտելը՝ աշխարհք արժէ: Նոր չեմ հագնի, հի՛ն կը հագնեմ. ձեռքս ո՛վ է բռնում. ո՛վ է գլուխս ջարդում. ես չեմ իմ գլխի տէրը:

Քաղաք մտնելիս այնպէս է թւում, որ կարծես աշխարհք սով է ընկել: Հացն ու ջուրն էլ որ փողով լինեն ծախելիս ու առնելիս, էլ ո՛ւմ դուռը դնաս, ո՛ւմը ձեռքդ պարզես: Շատ անգամ հարուստ մարդը իւր առաջը կիտած ռուբլիքը այնպէս վախենալով է համարում, որ՝ կարծես հոգին հետը դուրս է գալիս. այնպէս է կարծում, թէ իւր գանձը կը թևաւորուի ու առաջից կը թռչի: Մարդինքը պէտք է լաւութիւն անի, որ Աստուած էլ նորա գործը յաջողէ: Ելի Աստուած օրհնէ մեր հողն ու մեր ջուրը: Ելի եթէ հոգի, հաւատ կայ՝ մեր մէջն է»:

Խ. Աբովեանց.

Ի. ա.— «Մենչե չեւը կը թրջի, հիւանդի հոգին կը թռչի»: Առած:

ԶԱԳԵՐ.— Ուխտարի գառը, այծի ուլ, կովի հորթ, ձիու քուռակ, մտ ուկ, շան լաւոտ, կորնակ, արջի քոթոթ, առիւծի կորեւն, կատուի ձագ, հաւի ճուռ, վառեկ, իշի աւանակ, նոգի խոզուկ, ուղտի կողո, գայլի գայլակորեւն, եղնիկի եղնօրթ, բազէի գաւաղ:

56. Հողը փող, փողը հող.

Մեր գիւղացիք հպարտ էին: Հէնց որ մի օտարականի հետ խօսելիս լինէին, խկոյն կ'ասէին. «Սթրելիս, փողը հո՞ղ ա, ամա մեր հողը փող ա»:— Ի՞նչ ասես, որ չէր ճարոււմ այս գիւղում: Բնական անտառներն ու երկրի պարարտութիւնը առատօրէն տալիս էին գիւղացուն իւր սրտի ուզածը: Տարուան երեք եղանակում աշխատում— ձմրան դրամուտը տուն էին ածում. ծակ աման չէր մնում, ծակ տոպրակ—լցնում էին: Տանձ, մեղրատանձ, ծտատանձ խնձոր, ծաղկախնձոր, թթու խնձոր, զկեռ, սիգ, սալոր և սորա տեսակները. հոն, աճար, կաղին, կոծոխուր, գեղձ, սերկելիլ, ընկոյզ, բալ, կեռաս և այլ այգալիսի պտուղները ուրիշ գիւղերում փողով էին ստացւում, այստեղ սալլերով ժողովում, ո՛չ թէ միայն այգիներից, այլև անտառից, որտեղ ամէն օտար այցելու լիակատար իրաւունք ունէր՝ ի՞նչ պտղից էլ որքան կամենար՝ ժողովել: Այս գէպքում փողասածդ ո՛վ բերան կը բերէր: Ուրիշ գիւղերում տասնհինգ տարուայ ընթացքում պէտք է ջրես մի թուփ, որ ծառ դառնայ, ապա քրտնած գաս, ստուերումը նստես հովանաս: Բայց այստեղ ծառատունկը մի կողմից աճում, միւս կողմից

պտղաբերում էր՝ բնութեան հովանաւորութեան տակ: Չքա-
ւոր ընտանիք գրեթէ չկար այս գիւղում, բացի որբերից:

Ա. Արարաբեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Հալալտ, գոռոզ, ամբարտաւան.— Պարարտ, գէը.
— պանդուխտ, օտարական:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Տարին ունի չորս եղանակ:— Այսօր շատ լաւ
եղանակ է:— Այս երգի եղանակը շատ քաղ-
ցըր է: Քանի՞ եղանակով են եփում փլաւը:
I. ա.— Առատօրէն, ներդաշնակօրէն, հանդարտօ-
րէն, կուրօրէն:

57. Գիւղացին հարուստ Քաղաքացուն

Դու քննում ես կակոնդ անկողնում,

Իսկ ես փափուկ՝ փափուկ խոտերում:

Դու քեզ տեսնում ես հայելու մէջ,

Իսկ ես ինձ՝ լքատակ լըճի մէջ:

Դու բնակում ես նեղ պատերում,

Իսկ ես՝ արձակ ազատ դաշտում:

Քեզ նրկարում է նրկարիչը,

Իսկ ինձ՝ ճարտար բնութիւնը:

Քեզ շաբօնում է ամէն քամի,

Ես կանգնած եմ անշաբօթի:

Քեզ ծառայում է քո սպասաւորը,

Ինձ՝ հաւատարիմ՝ իմ քաջ շունը:

Դու խրմում ես խառնած գինի,

Իսկ ես՝ վրճիտ ջուրն աղբիւրի:

Քո աչքը միշտ տեսնում խաւար,

Իմը պայծառ և լուսաւոր:

ՀԱԿԱՆԻՇ.— Այս աղբիւրի ջուրը շատ համեղ է:— Ես հաս-
տատ աղբիւրից լսեցի, որ եղբայրս եկել է:—

Մեր եկեղեցին մեծ եկամուտներն աղբիւր-
ներն ունի:

58. Բարեկիրթ հայ աղջիկ.

Վարդի պէս ծաղկել, մանիշակի պէս մեծացել էր: Դեռ
նորա ոտքը քարի չէր դիպել. դեռ մատը մէկ փուշ չէր մը-
տել: Նորա ընկեր աղջկերքը՝ դռներին ու տանիքներին
էին ման գալիս. իսկ նա ծունկը մօր ծնկանը կպցրած, կամ
կար էր անում, կամ քարգահ. կամ իրանց տանն ու դը-
ռանն էր նայում, կամ իրանց տաւարին: Թռչունը գլխի
վերայովը թռչելիս, կարմրատակած, շունչը կտրած, լեղա-
պատառ տուն էր ընկում, որ իւր ստուերն անգամ մէկ ոք-
մին չտեսնի: Մօր մէկ մատումը փուշ եղած ժամանակը
կամ մէկ տեղը ցաւելիս, ուզում էր՝ հոգին հանի, իրան
տալ. էլ քար, էլ խոտ չէր մնում, որ նա վերան չչոքէր
ու Աստծու ողորմութիւնը չխնդրէր: Աղքատ տեսնելիս, բե-
րանի պատառը հանում, իրան էր տալիս, որ նորան օրհնի,
նոցա արեւատութիւն մաղթի: Այգին էլ այն ժամանակն
էր գնում, որ մութը գետինն առած, ոտքը քաշուած, խա-
ղաղուած էր լինում: Կարծես ծաղկներն էլ նորա ոտնա-
ձայնը լսելիս ուրախանում, ցնծում, բացում, փչում էին:
Թռչուններն էլ նորա երեսը տեսնելիս, համարեան, նոր հո-
գի էին ստանում, գլխերն թւրներ թակիցը բարձրա-
ցնում, ճխում, ճչում, ծլվլում, թւերին խփում, ծափ էին
տալիս:

Խ. Աբովեանց.

ՀԱԿԱՆԻՇ.—Մարդու գլուխ, սարի գլուխ, գաւազանի
գլուխ, քորոցի գլուխ, փլաւի գլուխ:

Մի գլուխ շաքար, հարկւր գլուխ ոչխար, հինգ
գլուխ սոխ, գրքի առաջին գլուխը. գլուխ վար-
պետ, գլուխ գինի:

Քաղաքագլուխ, սարագլուխ, տարեգլուխ, ամ-
սագլուխ, դրամագլուխ:—Կաթողիկոսը մեր հո-
գեւոր գլուխն է:

Այնքան պէտք է աշխատենք, որ այս գործը
գլուխ հանենք (լսւ Վերջացնենք):—Ոմանք
գլուխ բարձրացրին (ընդգեմացան) այս
կարգադրութեան դէմ:

Բ.—Մայր, մայր (ծառ). մայր ցամաք, մայր Հա-
յաստան, մայր Աթոռ (Ա. Էջմիածին), մայր Ա-
րաքս, մայր քաղաք, մայր եկեղեցի,—մայր տո-
մար, մայր գումար.—մայր մտնել, մայր՝ ձգել
(կոճակ):

59. Բարեկերթ հայ տղայ.

Աղասի ջան՝ գլխիդ ղուրբան՝

Դու ես մեր թագն ու պարծանքը:

Աշխարհքս որ բոլոր ման գան,

Ո՛վ կը՛նի հատդ, դու մեր կեանքը:

Դիտովդ մեշտ պըտիտ կը գանք,

Առ մեր հոգին, դու մեր հրեշտակ.

Թէ թաղես էլ մեզ՝ ձէն կը տանք,

Էլ քեզ կ'օրհնենք, քեզ ղուրբան գնանք:

Երկընքին դու լիս ես տալիս,

Ծաղկըներին հոտ, համ, հոգի.

Դաշտ, սար ու ձոր քեզ տեսնելիս,

Դու լի վեր բերում քո առաջի:

Իկլբիւն մեռած սազիդ ձէնին,

Վարդն թոռմած՝ սէրդ լիշեւիս,

Ա՛խ ես քաշում, տալիս գըլխին,

Վայ ես ասում, դու մտիկ չտալիս:

Քանի սաղ ենք, քեզ ըլինք ղուրբան,

Քո շրւաքի տակին մընանք.

Ա՛խ, թէ մեռնինք, մեր գերեզման

Էլ գաս, կոխես, որ դինջանանք:

Թագաւորներ հասրաթդ քաշեն,

Որ ունենան քեզ պէս որդի.

Քո անունը երբ լըսում են,

Թող են դառնում քո թըշնամիք:

Արեգակն իր լիսն երեսիդ,

Ամպերն իրանց թւերը փըռած՝

Քեզ են նայում, քո արեւիդ

Ղուրբան ըլինք, մընում կանգնած:

Խ. Աբովյան.

Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր.

Ծա.—Վահան, Հմայեակ, Հրաչեայ, Ասողիկ, Լուսաբեր, Ար-
շաւույս:

Բ.—Մարգարէ, Առաքել (Առաքել), Մկրտիչ, Մարտիրոս,
Կարապետ:

Գ.—Աւետիք, Յարութիւն, Համբարձում, Գալուստ, Իւզաբեր:

Դ.—Վարդ, Մանուշակ, Շուշան, Համասիկեռ, Ծաղիկ:

Ե.—Մարգարիտ, Գոհար, (Ամաս, Զաւահիր, Զմրուխտ):

ՆՄԱՆԱՀՆՁԻՒՆ ԲԱՌԵՐ

ա.—Հարկ—յարկ, հոտ—հոտ, համը—յամը, սէր—սէր, ուշտ
—ուշտ, թըջել—թռչել, աշտ—ախտ:

բ.—Բաղտ—բախտ, բանտ—բանդ, բամբակ—բամպակ,
թանկ—թանգ, ժանկ—ժանգ, թռչակ—թռչակ, ճիւղ—

ճիշտ, գունդ—գունտ, խեղդել—խեղտել, սեպհական—
սեփական, օրօրոց—որորոց, ամառանոց—ամարանոց,
աթխոյժ—աշխոյժ, աստիճան—աշտիճան, իրթսալ—
կատսալ, ագաղաղ—աքաղաղ:

60. Հայ կտրիճ

Արամը հեծած էր մի վիշապանման ձի, որ թռչում էր
երկնքի ու երկրի մէջ և ահագին ասպարէզը մի ակնթար-
թում էր սլանում: Ձին գիշերուայ պէս սև էր և պնէրը
մի զոյգ հնոց էին: Նորա բոլոր սարքը մի պարզ սանձ էր,
ահագին երկաթ բերանում, և մէջքին մի մաքուր թաղիք,
գօտեպինդ կապուած. թաւ բաշն ու երկայն ագին սրսուռ
սանրուած և սև սաթի պէս փայլուն:

Ինքը Արամը օրինաւոր փաղաղուած, լմուած, քերուած
ու կոկուած գոմշենին, հետեաբար բամբակի պէս կակուղ՝
իբրև կապայ մինչև բարձրի վերտոյ երկայն հագած, մաշ-
կեայ սեղմ սունապաններ և շիկամորթ փափուկ ոտնաման-
ներ,—այդ բոլորը ոտքերի, սրունքների ու բարձրի վերայ
մարմնի ձևերին հետեւելով պատշաճապէս յարմարեցրած:
Քաջի պարանոցը մերկ էր, մերկ նաև ճակատը, և դռուզիկ եր-
կայն մագերը, շագանակագոյն, դէպի ականջների ետեւը
սանրուած և ուսերի վերայ ծփուն: Կերպարանքը վեհ ու
վսեմ, ինչպէս ամպերի մէջ դիզացած և անդնդի վերայ կախ
նայող ժայռի տեսարան:

Երիտասարդ Արամը հաստ մականի ծայրը աջ բարձի
վերայ զետեղած և հզօր ձեռքով նորա մէջտեղից բռնած ու
գլուխը կողմնակի փոքր ինչ դէպի այդ ձեռքը յեցուած և
պարանոցը աջից դէպի ձախ թեթևակի ոլորած և պինջը քիչ
հոգմին տալով. իսկ սանձի փոկերը բռնումը ժողովող ձախ
ձեռքը մատների միջին կոճիկներով ձախ բարձի վերայ հան-
գըստացրած: Արամը այդպէս, լայն ու շիտակ թիկունքով,

բերանի երկաթը ծամող փրփրեղախ Սևի վերայ նստած, մի
հրաշք էր, մի կախարդութիւն էր...

Ա. Եղեան.

61. Արտաւազդ

(Առասպել)

Լոյսը շողաց, ծագեց արև
Թուխ թուխ ամպերի միջից.
Մի ձիաւոր անցաւ շուտով
Արարատայ կամուրջից:

Գինայ գետի ափերի մօտ
Սև նրժոյգը վազում էր,
Նա վազում էր որպէս սև ծուխ,
Մըտքից արագ՝ թռչում էր:

Որսորդական իւր շըները
Թափառում են սար ու ձոր,
Հոտ քաշելով փրնտուում են
Երէ, թռչուն նորանոր:

Թըփի միջից լանկարծակի
Վազեց կինջը սոսկալի,
Սոսկալի էր ժանիքները,
Աչքերը վառ, կրակով լի:

Տեսաւ նորան Արտաւազդը,
Վերայ հասաւ ձիւնթաց,
Նետեց նետը, վայրի կինջը
Ահեղ ձայնով որոտաց:

Օդը մըթնեց, փոշին պատեց,
Բարձրացաւ մի թունդ մըրրիկ,

Նետեց նետը, վայրի կինջը

Ահեղ ձայնով որոտաց:

Օդը մըթնեց, փռչին արտեց,

Բարձրացաւ մի թուռդ մըրրիկ,

Եւ անդունդը խոր յատակից

Գողաց ձայնով յոյժ սաստիկ:

Նորա առջև բաց է լինում

Լայնաբերան մի վիհ—փոս,

Ուր որսորդը իւր ձիու հետ

Ներս գլորուեցաւ դիւրահոս:

Կորաւ արին՝ Արտաւազդը,

Կորաւ խորին անդընդում,

Հօր անէծքը նորան պատժեց,

Որին նա շատ էր ատում:

Իսկ քաջքերը Մեծ Մասիսի

Դարբնեցին շէկ երկաթը,

Յափըշտակած՝ Արարատի

Տարան նորան՝ դադաթը:

Այնտեղ դըրին խոր այրի մէջ,

Ձեռքն ու ոտքը շրջաթալած,

Որ Արտաւազդ մինչ յաւիտեան

Մընայ այնտեղ բանտարկուած:

Ձը հեռացան Արտաւազդից

Իւր շները հաւատարիմ,

Ջուլք շրները որսորդական

Մնացին նորան մըտերիմ:

Նոքա այնտեղ ամբողջ տարին

Կըրծոտում են հաստ շրջաթան,

Կըրծոտում են, որ որսորդին

Տան հընար ազատութեան:

Եւ մաշում է ծանրը շրջաթան,

Նա մաշում է օրէցօր,

Փոքր է մընում, որ կորցընի

Ջօրութիւնը իւր հըզօր:

Հայոց երկրի դարբինները

Մեծ Ձատիկի գիշերին,

Երեք անգամ ծանրը մուրճը

Ձարկում են իրանց սալին:

Նոյն բոպէին ծանրանում են

Արտաւազդայ շրջաթալքը,

Որ չազատուի, չը կարենայ

Ջընջել բոլոր աշխարհքը:

Բ. Բ. Բ.

62. Ջիրիտ

Ձատիկ կիւրակէ օրը, ճաշը որ թեքուեց, Աշտարակ
գիւղի ամուրի երիտասարդները գնացին հաւաքուե-
ցան Կաւահանքի դգումը՝ ջիրիտ խաղալու: Ո՛վ մի քիչ
շնորհք ունի, ում կռնումը ոյժ կայ, պէտք է բանեցնի.
ձիաները թամբել են, մի մի ջիրիտ ձեռքերնին բռնել, չու-
խաների կամ կապաների փեշերը դրպաններովը հանել, թեւե-
րը ուսներին կապել, կարմիր դանաւուզի դռնուղը զառ
բաւթով կարած կապել կրճերին, ձիու վերայ այնպէս սար
քով նստել են, որ կ'սսես ամէն մէկը մի խանի որդի լինի.
մենակ մի բանի հոգս են քաշում. այն է թէ ո՛վ պէտք է
քաջ դուրս գալ:

Սօսը այնպիսի օրը որ իւր շնորհքը ցոյց չտայ, էլ
ինչին է պէտք. վաղուց պատրաստուել շինուել, ջիրիտը
ձեռքին ձիու վերայ նստած էր: Փողն ու թմբուկը նշան
տուեց Ջիրիտին (ձիարշաւի եղանակը) ածելու և Սօսը ըն-
կաւ այս հրապարակի մէջը, երկու անգամ ձին այս ու այն

կողմը քշեց, տաքացրեց, ու ջերիտը ձեռքին չարսի պէս պտ ոյ տ տալով ընկաւ իւր թշնամիներից մէկի հետ, ու իւր ծիրանի փայտից չարսաքաշ ջերիտը որ նետի պէս չգցեց, նորա միջքումը այնպէս կպցրեց, որ այն չաղթանդամ երիտասարդը շշմեց ու գլխի վերայ գետնին փռուեց. ձին էլ փախաւ: Սօսը, ուղիղ է պողպատի պէս պինդ սիրտ ունէր, սակայն գոլթ էլ ունէր. հէնց որ տեսաւ երիտասարդին գունաթափուած գետնին փռուած, ուրախանալու փոխանակ իւր արածը զղջաց. նոյն րոպէին իջաւ ձիուցը, երիտասարդին գրկեց տարաւ կանանց մէջը, որ ջուր բերեն խմեցնեն, սիրտը կանգնի: Ամէն աչք էլ Սօսի վերայ մնաց. մէր ու մանուկ նորան էին նայում. բոլոր երիտասարդների խօսելու առարկան դարձաւ Սօսը. կէս ժամից աւելի ձիու վերայ նստած՝ հրապարակի մէջտեղը, ջերիտը երկինքը գցելով ու բռնելով կանգնել էր ու կանչում, որ իւր ետեւիցը գան, գցեն. բայց ոչ ոք սիրտ չէր անում նորան մօտենալ, նորա հետ հրապարակ դուրս գալ:

Պ. Պողոսեանց.

Ի. ա. — Պողոս գաւ, ման գաւ, պար գաւ, կուճ գաւ, շուր գաւ:— Իմ ցանած բողկը գուրս է եկել:— Քո Խօսելն ինձ շատ է գուր գալիս:— Այս գլխարկը քեզ յարմար է գալիս (սաղ գաւ):— Իմ եղբօրեց մի նամակ եկաւ:— Ճաշեց յետոյ անձրեւ կը գայ:— Ես գրաւ կը գամ, որ դու կէս ժամում մի երես չես կարող գրել:— Այս հացը երկու գրդաւն քա եկաւ:— Իմ եփած միսը շատ աղի է եկել:— Թո՛ղ քը եկել է:

63. Ջերիդ գցող Աղասին.

Բուն Բարեկենդանի օրերն էին: Արեգակն եկել՝ երկընքի մէջտեղը բռնել էր, օրուայ փուշը մի քիչ կոտրուել, տաքացել էր: Սար ու ձոր արծաթի պէս փայլում փայլում էին: Քանաքեռ գիւղում գիւղացիք մեծ ուրախութեան մէջ էին: Ո՛րը ձեռնաբռնուկ էին արել, պար գալիս, ո՛րը բոլորիշուրջ նստել զուարճանում էին, ո՛րը երգում էր, ո՛րը ձայն պահում: Այստեղ փողն էր փչում, այնտեղ ճփալատի էին խաղում, միւս տեղը ըմբիշներն էին մենամարտում:

Աղասին էլ՝ քէֆն արել պրծել՝ իւր խումբը ետեւից գցած՝ եկաւ մէկ տասը ձիաւորով գիւղի միջովն անց կապցաւ, որ գնայ կալերի դուռը, ջրաղացների մօտ՝ իւր շնորհքը ցոյց տալ, ջերիդ խաղալ, որովհետեւ գիւղամիջումը այնպիսի հարթ տեղ չկայ: Կարծես մի թագաւորի որդի է գալիս: Զիւռ ականջը մտած՝ այնպէս էր քշում, կրակին տալիս՝ որ կարծես թւաւոր թուշուն լինէր: Շատ անգամ ջերիդը հեռու տեղից շարտում, ձին չափ էր գցում, ու գետնիցը ծուլ լինելիս ձիու վերայից բռնում էր, կրկին գցում: Շատ անգամ հէնց ուղիղ շարտում էր, ու կրակի պէս ետեւիցը հասնում, բռնում, կրկին ծուլ անում: Գետնին վայր ընկած տեղիցն էլ՝ այնպէս էր թամքի միջիցը կռանում, բարձրացնում, որ ջերիդն առաջին դողում էր. ընկերի վերայ էլ որ երբեմն երբեմն ջերիդ չէր գցում, այնպէս էր նշանում, որ գտակների ծայրին էր դիպչում, կամ գտակը հետը տանում, որ իմանան՝ թէ նա նոցա խնայում է: Շատ անգամ թամքի միջին երկու ոտքի վերայ էր կանգնում, այնպէս էր ձին չափ գցում: Աչք պէտք է լինէր, որ նորա կտրճութիւնը, տղամարդութիւնը, շնորհքը տեսնէր ու զարմանար. «Չանմ սան, ջանմ: Աղասի, մայրդ մէկ հատ է բերել քեզնից. հազար տարի անց կենայ, քեզ նման

մէկն էլ չի ծնուի», ասում էին նայողներն ու խնդում,
ուրախանում, ծափ տալիս:

Խ. Աբովսնայ.

Ի. ա.— Հաց ու պանիր, տանձ ու խնձոր, չիւր ու չամիչ, սոխ ու
սխտոր, կաթն ու մածուն, մեղր ու կարագ:— Սար ու
ձոր, ծառ ու ծաղիկ, վարդ ու մեխակ, փուշ ու տա-
տասի, արու և էգ, մայր ու ձագ, դառն ու ուլ, մարդ
ու կին, ծեր ու մանուկ, հարս ու փեսայ:— Տուն ու տեղ
բուրդ ու բամբակ, աչք ու յոնք, ձեռք ու ոտք:

բ.— Խօսք ու զրոյց, ուշք ու միտ, վարք ու բարք, սարք
ու կարգ, կարգ ու կանոն, թիւ ու համար, ահ ու դող
փառք ու պատիւ:

գ.— Մեծ ու պստիկ, հաստ ու բարակ, սև ու սպիտակ,
կանաչ կարմիր:

դ.— Տխուր տրտում, քաղցած, ծարաւ, ամառ ձմեռ,
գիշեր ցերեկ, ծանր ու բարակ:

ե.— Պօղոս Պետրոս, Յիսուս Քրիստոս:

64. Քաջի ձին.

Նժույգիս լանջը, պոչն է մետաքս:

Սմբակները քար ու երկաթ:

Թև ու թիկունքը առիւծի է,

Դեղին սրունքը ոսկի պողպատ:

Նախշուն ճակտիդ, ընձուկը քրքիդ

Քամին փրչէ հովահարէ, զո, հառաչմ զի սխ

Քթէդ, բերնէդ հանած փոխնչդ

Սար ու ձորեր թընդացնէ:

Ականջներդ ցից ցից կ'անես,

Աչքիդ բոցով դաշտեր կ'այրես,

Վրինջ ու քալքիդ երբ զօր կ'անես

Դափ դրոփով լեռներ ճեղքես:

Քրտինք կու տաս, քրտինք կ'առնես,

ձամբու կոշտերը կը թրջես:

Կեր իմ ալ ձիս, կուշտ գարի կեր,

Կեր որ ինձնից չը գանգատուես:

(Ժողովրդական) Յ. Գեղամանյ.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Լանջ, կուրծք:

Ի.— Ձիու պոչ, առիւծի ձէտ, ձկան տուտ:

65. Մայր

Ես էլ փոքր ժամանակ մայր եմ ունեցել: Գիտէ՞ք՝
ինչ է նշանակում մայր ունենալ: Մայր ունէք դուք: Գի-
տէք ինչ է նշանակում երեխայ լինել. թոյլ, մերկ, թը-
շուառ, քաղցած, մենակ աշխարհումս: Եւ զգում
էք, որ ձեր մայրը ձեզ մօտ է, ձեր շուրջը. որ ման է գա-
լիս, երբ դուք ման էք գալիս. կանգնում է, երբ դուք
կանգնում էք. լալիս է, երբ դուք լալիս էք:

Ո՛չ, դեռ ոչ ոք չգիտէ, թէ՛ ինչ բան է կինը. նա մի
հրեշտակ է, որ նայում է ձեզ, որ սովորեցնում է ձեզ խօ-
սել, որ սովորեցնում է ձեզ ծիծաղել, որ ձեզ սովորեցնում
է սիրել, որ տաքացնում է ձեր մատները իւր ձեռքերում,
ձեր մարմինը՝ իւր ծնկներում, ձեր հոգին իւր սրտումը:
Որ ձեզ տալիս է իւր կաթը, երբ դուք փոքր էք, իւր հա-
ցը, երբ դուք մեծ էք և իւր կեանքը՝ յաւիտեան: Որին
դուք ասում էք «Մայրիկ» և, որ ձեզ ասում է «Որդեակ»
մի այնպիսի քաղցր ձայնով, որ Աստուած էլ է ուրախա-
նում:

I. ա.—Մեծ—փոքր, աւագ—կրտսեր, լաւ—վատ, ծանր—
թեթեւ, երկայն—կարճ, հաստ—բարակ, լայն—նեղ,
կոշտ—կակուղ, կարծր—հեղուկ, խոշոր—մանր, չոր
—թաց, թանձր—նոսր, խոր—երես, բարձր—ցած,
սուր—բութ, հին—նոր, լիք—դատարկ, փակ—բաց,
քաղցր—դառը, տաք—սառը, սև—սպիտակ, պարզ—
պղտոր:

բ.—Բարի—չար, արդար—մեղաւոր, հսկարտ — խոնարհ,
պարկեշտ—լիքք, երջանիկ—թշուառ, փիւր—դանդաղ,
հարուստ—աղքատ, առողջ—հիւանդ, աշխատասէր—
ծուլ, ստախոս—ճշմարտախօս, խելօք—լիմար, քաջ
—երկչոտ:

գ.—Արու—էգ, ծնող—զաւակ, տղայ—աղջկի, տէր—ծա-
ռայ, տիկին—աղախին, թգուկ—հսկայ, բարեկամ—
թշնամի, Արարեչ—արարած, ուսուցիչ — ուսանող,
պարտապան—պարտատէր, հոգի—մարմին, գլուխ—
ոտք, ամբողջ—մասն, սկիզբ—վերջ, խրճիթ—ասպա-
րանք, առաստաղ—յատակ, կեանք—մահ:

դ.—Ուտելիք—խմելիք, օգուտ—վնաս, սէր—ատելութիւն,
լաց—ծիծաղ, աշխատութիւն—ծուլութիւն:

II. ա.—Թշուառ, դժուար, Աստուած, նուազարան:

բ.—Քաղցր, քաղց, ողկոյզ, աղքատ, խեղճ, գաղտնիք,
ստեղծել:

66. Պառաւի օրհնանքը

Ոտքիդ տակին վարդեր բացուին,

Զորս կողմըդ փռուի մանիշակ:

Բարով հասնես քո մութագին,

Գլխիդ տեսնեմ թագ ու պսակ:

Քո ժրպիտը վարդի նրման,

Արտասունքդ մարգարիտի:

Ո՛ւր որ գընաս, Աստուած քեզ հետ,

Օձ ու կարիճ քեզ չը խալթի:

Քո խրճիթը պալատ դառնայ,
Ողջ սիւները անգին քարից:
Պատ ու յատակ ոսկի, արծաթ,
Առաստաղը գոհարներից:

Զ. Աղայեանց.

67. Մայրիկս.

Ո՛վ կերակրեց ինձ՝ տալով ծիծ անուշ՝

Ո՛վ առաւ գիրկը՝ որ նընջեմ մուշ մուշ,

Իմ վարդ երեսիս ծաղիկներ թափեց:

Մայրիկս:

Երբ աչքերիցըս քունը փախաւ գնաց,

Ո՛վ ինձ անուշիկ օրօրներ ասաց,

Եւ թեքի մէջ օրօրեց որ չըլամ:

Մայրիկս.

Ո՛վ գլխիս վերեւ նըստեց ու հըսկեց,

Երբ քաղցը քնում էի որորոցիս մէջ,

Եւ սիրոյ քաղցրիկ արցունքներ թափեց:

Մայրիկս:

Երբ սաստիկ ցաւով լալիս էի միշտ,

Ո՛վ աչքս սըրբեց, թեթեացրեց իմ վիշտ,

Ահ ու դող ըզգաց, որ ես չը մեռնեմ:

Մայրիկս:

Ո՛վ վազեց օգնել, երբ ես ընկայ վար,

Եւ պատմեց ինձ վէպ, որ լինի ինձ ճար,

Համբուրեց ցաւած տեղը՝ ինձ քնքշաբար:

Մայրիկս:

Ո՛վ աղօթք սովորեցրեց բերնիս քնքունը,
Որ պաշտեմ Աստուած, լինեմ միշտ զգուշ,
Եւ խելքով շնորհքով կեանքս անց կացնեմ:

Մայրիկս:

Եւ կարող եմ ես մոռանալ քեզ, հոգիս,
Քեզ, որ սիրեցիր և ինձ հոգացիր,
Ու անչափ ցաւեր ոչինչ համարեցիր,

Մայրիկս:

Ո՛հ, այդուիսի բան մըտքովս չի անցնի,
Եւ դու, ո՛վ Աստուած, իմ արեւ պահիր,
Որ ես վարձատրեմ քզ անչափ հոգսեր,

Մայրիկս:

Իսկ երբ կը դառնաս տըկար պառաւուր,
Իմ հըզօր բազուկ քեզ կը լինի նեցուկ,
Եւ պէտք է սփռիմ քո բոլոր ցաւերը,

Մայրիկս:

Եւ երբ որ տեսնեմ՝ գըլուխդ ծըռի,
Ես պէտք է հըսկեմ մօտ քո սընարի,
Եւ սըրտիս խորքից պիտ' արցունք թափեմ,

Մայրիկս:

Մ. Մահաբեան.

I. ա. — Փնքաբար, բարեկամաբար, բաղդարար, երե-
խայարար, սովորարար, տարաբաղդարար:

բ. — Մուրացկանին հ ա ց տ ա լ. — Խ օ ս ք տ ա լ. — Խ օ ս տ ա -
ն ա լ, սիրտ տ ա լ. — ք ա ջ ա լ երեւ, շ ու ն չ տ ա լ. — Կ ե ն -
դ ա ն ա ջ ն ե լ, ց ա լ տ ա լ. — ց ա լ ե ջ ն ե լ, հ ա ն գ ի ս տ
ա լ. — հ ա ն գ ա տ ա ջ ն ե լ, ձ ա յ ն տ ա լ. — Կ ա ն չ ե լ, վ ե ռ Չ
տ ա լ. — վ ե ռ ջ ա ջ ն ե լ, ձ ե ո ք հ տ ա լ ի ս. — ձ ե ո ս տ ու է.
«Հո՛ր տուր, շնորհք տամ» — «Երեւ տան՝ աստառ
կ'ուղես» — Երեւ տալ: —

II. ա. — Զգալ արանք, կայարան, վկայական, ներկայանալ. —
զոյանալ, հոյակապ:

բ. — Զգալ ուն, պայուսակ, ծառայութիւն, բահանայու-
թիւն, գոյութիւն:

գ. — (Ըգ) — Զգալ, զբաղուել, զբօսանք, զգոյշ, զմայլել:

(Զը) — Զմուսել, զննել, զտել, զբահ, զղջալ, զրկել:

(Ջ) — Զաւակ, զանգակ, զոհել:

դ. — (Ըս) — Սկսել, սկիզբ, ստանալ — ստեղծել, ստորագրել,
ստորակէտ, ստուգել, ստորակ, սքանչելի, սթա-
փուել, սպանել, սպլտակ:

(Սը) — Սքել, սղոց, ստախօս:

(Ս) — Սաստիկ, սահել, սերուն, սէր, սուրբ:

68. Բառախաղ և Հուտասելուկ

Մի անգամ երեսունի չափ մանուկներ, 8-ից մինչ 15
տարեկան, ժողովուել էին մի տան պատի տակ, միմեանց
հրում էին և միմեանց վերայ ծիծաղում:

— Տօ՛, տղաւք, «եկէք բառախաղ ասենք», ձայն տուեց
նոցանից մինը:

— Եկէք, եկէք, ձայն տուին միւսները:

Մէկը առաջարկեց. «Առա՛ ցախաւելը գցեմ մարաք»:

Միւսը պատասխանեց. «Ուտես կովի կարագ»:

Յաջողակ և շուտ պատասխանի վերայ մանուկներն
ուրախացան և իբրեւ նշան գոհունակութեան, ամէն տեղից
կրկնեցին պատասխան տուողին. «Հայ՛ ջան, հայ՛ ջան»:

— Առա՛ կոնք, առաջարկեց մի ուրիշը:

— Աչքիդ վերել յօնք, կրկնեց պատասխանը:

— Առա՛ կանաչի:

— Գրողը քեզ կանչի:

— Հայ՛ ջան, ձայն տուին շատերը, ծափ տուին ու ծի-
ծաղեցան:

Բառախաղը երեխաների համար կենդանի զբաղմունք
դարձաւ, վաղն ուրոյ ամենքը սկսեցին կարգով առաջարկու-
թիւններ անել և լուծել առաջարկածը:

- Ասա՛ մէկ:
- Երեսդ է շէկ, զլուխդ քաշեմ լէկ (մորթ):
- Ասա՛ երկու:
- Կերածդ է ձու:
- Ասա՛ երեք:
- Կողքդ քերենք:
- Ասա՛ չորս:
- Հաց կեր, գնա որս:
- Ասա՛ հինգ:
- Աչքդ մտնի քլինգ:
- Ասա՛ վեց:
- Մեծ նանը քեզ խտրտեց, գլխիդ ջուխտ բամբեց, ծվվոցդ վեր արեց:
- Ասա՛ եօթը:
- Առնես հօրդ բօթը, բերանդ թիու կօթը:
- Հայ ասա՛ ութ:
- Ուտես մի կողով թուփ:
- Ասա՛ տասը:
- Դու ինքդ ես թարսը, ուտես թանէ սպսը, վատ մարդ է ձեր հարսը, վկայ է սուրբ Մասը:
- Հայ ասա՛ հաց:
- Բերանդ բաց, վազիր ջրաղաց:
- Հայ ասա՛ բրինձ:
- Այս առաջարկութեանը ոչ ոք խսկոյն պատասխան չը գտաւ և ընդհանուր կարճ լռութիւնից յետոյ առաջարկողը, ինչպէս պահանջում է կարգը, նորից կրկնեց. «Հայ, ասա՛ բրինձ»:
- Մատաղ լինիս ինձ, պատասխանեց մինը և ամենքը ուրախ ուրախ ծիծաղեցան:
- Հայ, ասա՛ պանիր:
- Ոտքերդ հանիր, ճախրակը մանիր, ձեր տանը բանիր:
- Հայ, ասա՛ երթանք ձեր տունը:

- Ուտենք մածունը, քանդենք ստի տունը, կրակ տանք սիւնը:
- Հայ, ասա՛ հաց էր:
- Դռները բաց էր, աչքերդ թաց էր, մարդու զուր ցած էր, մանուկ կը լացէր:
- Հայ, ասա՛ ձիւն կայ:
- Տներումը սիւն կայ, ճնճղուկի բոյն կայ, աչքերին քուն կայ:
- Այսպէս երկար ժամանակ մանուկները զուարճանում էին սուր առաջարկութիւններ անելով և պատասխաններ ստանալով: Բայց բառախաղը, որ սկզբումը սաստիկ գրաւել էր նոցա, փոքր առ փոքր թուլացաւ և մի րոպէաչափ ամենքը լռեցին, կարծես ձանձրանալուց: Ընկերներից մէկի առաջարկութեամբ խաղի տեսակը փոխուեցաւ: Սկսուեցան շուտասելուկներ:
- Տղէք, ո՞վ կարող է ձեզանից շուտ շուտ ասել «ձուկ գցեմ, ձուկ կուլ տամ, մուկ գցեմ, ձուկ կուլ տամ»: Շատերը սկսեցին կրկնել: Մանուկների կրկնչոցը երկինք էր հասնում, մանաւանդ, երբ շուտ ասելու ժամանակ ձուկ կուլ տալու փոխանակ մուկ էր կուլ տալիս ասողը:
- Մէկն առաջարկեց կրկնել հետեւեալ պարբերութիւնը:
- Ուշն ելաւ ուռի ծառը, ուրի ձեռով ուռ ոլորեց:
- Միւսն առաջարկեց. «Տէր Կարապետենց տանձի ծառին, երկու ծանր տանձ կայ ծէրին»:
- Երրորդն ասաց. «Սեխովը թռչեմ՝ սեխ ուտեմ, ցեխովը թռչեմ՝ սեխ ուտեմ»:

69. Օ Ր Օ Ր

Նանիկ արա՝ մեծանաս,
Ալևորես՝ ծերանաս.

Երբ որ խելքիդ տէր դառնաս,
Պառաւ տատիդ չմոռանաս:

Տատը գլխովդ պըտուտ գայ,

ի՛նչ ցաւ ունես՝ տատին գայ.

Երեսիս մի բուռը հող գըցես,

իմ տէր ու տիրական բայալ:

Ի. ա. — Մեծ տուն, մեծ մարդ, մեծ ձիւն, մեծ անձրեւ,
մեծ կարկուտ, մեծ պատիւ, մեծ ամօթ, մեծ հա-
մարձակութիւն, մեծ սէք, մեծ պատիժ, մեծ գործ,
մեծ պատ, մեծ մայր:

բ. — Ծառը կ'արեւ. — ճանապարհը կտրեց, խօսքը կտրեց,
խելքը կտրուեմ է, անձրեւը կտրեց. «Լեզուի կտրածը
թուրը չի կտրի»:

գ. — Նստել-կանգնել, գնալ-գալ, մտնել-դուրս գալ-քնել. գար-
թել, տանել — բերել, մօտենալ — հեռանալ, խօսել —
լռել, խաղալ — պարապել, շինել — քանդել, սկսել —
վերջացնել, բաց անել — փակել, ատել — սիրել, տա-
քանալ — մըսել, հանել — հագնել, դնել — վեր առնել,
կողցնել — գտնել, ծախել — գնել, ցանել — հնձել, մե-
ղադրել — աշտպանել, օրհնել — անիծել, կռուիլ —
հաշտուիլ, ուրախանալ — տրտմել, ծագել — մայր
մտնել, լաց լինել — ծիծաղել, ներշնչել — արտաշնչ-
ել:

70. Մ Շ ա Կ

Թողեց վարուցանք, արօր և գուլթան,
Եւ պանդըխտութեան կրրեց գաւազան.
Իէպի հեռաւոր, դէպ՝ օտար աշխարհ
Տըխուր սըրտաբեկ ուղղեց ճանապարհ...

«Ախ, Աստուած...» կոչեց, գնաց գիւղացին,
Ձը նայեց կընոջ արտասուք-լացին.

Թողեց ընտանիք նօթի, կիսաշունչ,
Թողեց անխընամ, մերկ ու անտերունչ:

Երկար տարիներ նա թափառական
Ընդ ծով և ցամաք պըտտէր անսահման.
Երկըրէ երկիր շըրջէր գաղթի գաղթ,
Եւ յուսակըտուր որոնում էր բաղտ:

Եւ վերջի վերջոյ մի մեծ պանդուկում
Եղաւ նա համալ, բեռն էր շալակում.
Բեռն էր շալակում, որպէս մի գըրաստ,
Գործէր անասնոց նա գործ չարաբաստ.
Լափչիքը հագած, փալանը մէջքին,
Մինչև կէս գիշեր քաղւում էր հոգին
Եւ նոյն փալանին գըլուխը դըրած,
Սառը գետնի վրայ քնում էր յոգնած:

Բայց և ալդ բաղտը չը տւեց երկար.
Մի օր մի մեծ հակ տանում էր բազար,
Ծանր էր բեռը, ծանր ու ահագին,
Ոտքերը դողաց, աչքերը մըլթնեց,
Յանկարծ գլորուեց իւր բեռան տակին...
Անշունչ, կիսամեռ վեր առան նորան
Եւ հիւանդանոց ընկերքը տարան:

Ծիծառը դարձաւ դէպ, իրանց բունը,
Կարգեց, նորոգեց աւերուած տունը.
Բայց մեր մըշակից դեռ չը կայ համբաւ,

II. ՄԱՆՐ ՎԷՊԵՐ

71. Երկու խօսակցութիւն

Գարնանային պայծառ առաւօտ էր։ Ես կանգնած էի գիւղի խաչաձև ճանապարհի վերայ, որտեղից աջակողմեան ճանապարհը գէպի ուսումնարանն է տանում։ Իսկ ձախակողմեան մեծ ճանապարհը՝ գէպի մարգագետինը։ Ես այնտեղ տեսայ երկու երեխայ, որոնք ունեցան հեռեւեալ խօսակցութիւնը։ —

—Բարե լոյս, Ա՛րշակ:

—Աստծու բարին, Բագրատ:

—Ո՛ւր ես գնում:

—Ուսումը արան:

—Ի՜նչ ուսումնարանումը վատ է. այնտեղ պէտք է նըստես կարդաս: Բայց մէկ նալիւր այն կանաչ մարգագետնին. տես՝ ի՜նչ գեղեցիկ է: Ա՛րի գնանք խաղանք այնտեղ, Ա՛րշակ: — Երեկոյին կը խաղանք. այժմ ես գնում եմ սովորելու: Մնաս բարով:

— Լ՛ա՛ւ, գնա՛. իսկ ես կը գնամ խաղալու: Մնաս բարով: Քսան տարուց յետոյ ես կանգնած էի միւսնոյն գիւղում, միւսնոյն ճանապարհի վերայ: Սաստիկ ցուրտ, ձմերթոյն օր էր: Մի գունաթափ խեղճ մարդ, պատառոտած շորերով՝ բաղխում էր ուսումնարանի դուռը: Ուսուցիչը, որ մի առողջակազմ մարդ էր, բաց արեց դուռը և ես լսեցի նոցա մէջ հետեւեալ խօսակցութիւնը:

—Բարով, պարոն ուսուցիչ:

—Բայրոյ, սիրելի:

— Ա՛խ, պարոն, խղճացէք ինձ վերայ:

— Ի՞նչ էք կամենում:

— Գործ, պարոն: Ես կ'աւելեմ ձեր ուսումնարանի սենեակները, կը վառեմ ձեր վառարանները. կամ մի ուրիշ տեսակ ծառայութիւն կ'անեմ: Ընդունեցէք ինձ:

— Միթէ չէք կարող դորանից աւելի լաւ գործի կ'աչել:

— Ո՛չ, պարոն:

— Ինչո՞ւ ո՛չ:

— Որովհետեւ ես ոչինչ չեմ սովորել:

— Ի՞նչպէս է ձեր անունը:

— Իմ անունը Բագրատ է:

— Ներս արի, Բագրատ, այսօր դուրսը վատ է, ուսումնարանումը լաւ է: Յոյս ունեցիր, որ այստեղ մի բան կը սովորես:

Յետոյ երկուսն էլ ներս մտան և դուռը կրկին փակուեցաւ:

— Կոմս սմ դա՛մ!

— մաղտմնա՛տ *—

— սղմ է ցածր բնակարանը: Ես ապրումս անցնում եմ այստեղ:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Ուղեւ, կամենաւ, ցանկանաւ:

Բ.— Ամրացաւ, մեծացաւ, հասկացաւ, փակուեցաւ. գլխացաւ, աչքացաւ, փորացաւ, կըրծ-

բացաւ:

Գ.— Ինչո՞ւ—որովհետեւ, այն պատճառով, որ—

Որովհետեւ—Ուստի, այս պատճառով:

Ի. ա.— Փայտ տանել, լուր տանել—հաղորդել, տանել

տանել—տանել, հոգ տանել—հոգալ, խել-

քը տանել—հիացնել, կարծիք տանել—կանխածել,

համբար տանել—ձառնարացնել:

Նեղութեան տանել—նեղութեան դիմանալ, ցաւը տանել—ցաւերի դիմանալ:

— Եւ այսպէս ինչպէս կ'ապրէիք:

— Ինչպէս կ'ապրէիք:

ԳՂ. Ստաճակ որդին

Մի գիւղացի ունէր մի որդի՝ Միքայէլ անունով: Նա շատ ստաճակ տղայ էր և ամենեւին ականջ չէր դնում հօր խրատներին: Մի անգամ հայրը տարաւ նորան իրանց դրան առաջ և ընկած գերանի մօտ և ասաց. «Տես, Միքայէլ, որքան դու ստաճակութիւն անես, ես այնքան բաւական պէտք է ցցեմ այս գերանի վերայ. և որքան խելօք լինես, այնքան բաւական պէտք է հանեմ»:

Բայց Միքայէլը փոխանակ ուղղուելու՝ աւելի շարունակում էր իւր ստաճակութիւնը, այնպէս որ շուտով գերանը բաւական լցուեցաւ: Անց կացաւ ժամանակ, և հայրը մի անգամ որդուն խելօք տեսնելով՝ մի բաւական հանցեց գերանից: Դորանից յետոյ որդին հետզհետէ խելօքանում էր. հայրն էլ հանում էր բաւականը:

Վերջապէս մի օր հայրը Միքայէլին ասաց.

Ուրախացիր, սիրելի որդեակ. ահա մի բաւական է մնացել, այն էլ հանում եմ: — Ասաց ու հանեց բաւականը: Բայց Միքայէլը ուրախանալու փոխանակ՝ սկսեց լաց լինել:

— Ինչո՞ւ ես լաց լինում, որդիս, հարցրեց հայրը. չէ որ աւելի պէտք է ուրախանաս, որովհետեւ բոլոր բաւականները հանուած են:

— Ո՛չ, հայրիկ, պատասխանեց որդին. բաւականները հանուել են, բայց նոցա տեղերը մնում են:

Մ. Ստաճակ.

II. ա.— Միքայէլ, Ռաֆայէլ, Սամուէլ, Բէլ, Գէլ, (Առաքել):

73. Երկու ապտակ

Կատանդնուպոլիս քաղաքում կար մի հարուստ մարդ՝ Յարութիւն Պեղճեան անունով։ Սա մի կիւրակէ օր եկեղեցուց դուրս գալով՝ տուն էր վերադառնում։ Ճանապարհին տեսաւ մի մուրացկան. բարովեց նորան և իւր տուն հրաւիրեց։ Բայ ինքը առաջ անցնելով՝ շուտով տուն հասաւ և ծառաներին պատուիրեց, որ նորան տուն բերեն։

Երբ ծերունի մուրացկանը մտաւ սենեակը, տան տէրը ոտքի կանգնելով՝ համբուրեց նորա ձեռքը և իւր կողքին նստեցնելով՝ ասաց.

— Հայրիկ, յիշում ես այն երկու ապտակները, որ երեսիս զարկեցիր։

Ծերունին որ մի նաւավար էր եղած, շուարեց և հագիւ կարողացաւ այսպէս պատասխանել.

— Ի՛նչ ես ասում, պարոն. այդ ի՛նչ զրպարտութիւն է, որ անում ես ինձ վերայ։

— Ո՛չ. զրպարտութիւն չէ արածս, պատասխանեց Պեղճեանը։ Մանկութեանս ժամանակ շատ սէր ունենալով ձկնորսութեան՝ ես ամէն կիւրակէ գալիս էի քո նաւը՝ ձուկ որսալու։ Մի անգամ էլ, երկուշաբթի օր էր. շուկայ գնալ չուզեցի, և եկայ քո նաւը, որ ձուկ որսամ։ Դու ինձ տեսնելով՝ ականջիցս բռնեցիր և երեսիս երկու ապտակ հասցնելով՝ ասացիր. «Շուկայ գնա. այսօր գործի օր է»։ — Գո ալ խրատը այնպէս ազդեց ինձ, որ այն օրից ըսկըսած՝ ես պարապում էի իմ գործով և աշխատում էի։ Եւ եթէ ես այսօր հարուստ եմ, դորա պատճառը դո՛ւ ես, ուստի պարտական եմ քո երախտիքը ճանաչել և քեզ շնորհակալութիւն անել։

Այս ասաց Պեղճեանը, հանեց քսանհինգ ուրբլի, տուեց

ծերունուն և պատուիրեց նորան, որ ամէն ամիս գայ և միկնոյն գումարը ստանայ մինչև իւր (մուրացկանի) մահը։

Ս. Երեմիայի.

I. ա.— Ուսումնական, հոգեւորական, աշխարհական, քաղաքական, մուրացկան։

Բ.— Վերադառնալ, վերադարձնել, վերկանգնել, վերանորոգել, վերաբնել։

II. ա.— Նաւավար, օրավար, արագավազ, հաստավիզ, քաղաքավար։

Ո՛չ մի բան չէ սկսում «Լատարով»։

Բ.— Երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ, շաբաթ։

ԱՐՉԵՍ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆ

Մշակը բանում է ուրիշի համար և օրական վարձ է ստանում։ Հողագործը գետին է մշակում. հացթուխը հաց է թխում. հիւսնը շինութեան փայտեղէնն է շինում. ատաղձագործը սեղան ու աթոռ է շինում. ակնագործը թանկագին քարերի առուտուր է տնում. վաճառականը ապրանք է գնում ու ծախում. ոսկերիչը ոսկեղէն ու արծաթեղէն անօթներ է շինում. դարբինը երկաթեղէն գործիքներ է շինում. որմնագիրը տան պատերն է շինում. դերձակը հագուստներ է կարում. կօշիկակարը կօշիկ է կարում. խաղաղորդը կաշի է շինում. պալատաւր ձիաներ ու գոմէշներ է պալտում. գինեւաճառը ոգելից ըմպելիքներ է վաճառում. գրավաճառը գիրք է վաճառում։

Հովիւը ոչխարներ է արածեցնում. ջրաղացպանը ցորեն է աղում. կառապանը կառք է շինում. բժիշկը հիւանդութիւններ է բժշկում. հեղինակը գիրք է շարադրում. ուսուցիչը մանուկներ է կրթում. խմբագիրը լրագիր է հրատարակում։

Մ. Մահարեան.

74. Աեղծ բարեկամները

Մի ծերունի զգալով որ մահը մօտեցել է, կանչեց իւր միակ որդուն, որ շատ շուալ կեանք էր անց կացնում, և ասաց.

— Ո՛րդի, ես լաւ գիտեմ, որ իմ մեռնելուց յետոյ դու իմ բոլոր հարստութիւնը մի քանի օրում կը վատնես. ու յետոյ պէտք է դունէ դուռը ընկնես հաց մուրալու: Արի՛ ականջ դիր խրատիս: Երբ մի օր բոլոր ունեցածիդ զրկուես, մտի՛ր գոմը, պարանը ձգի՛ր մեծ գերանի վերայով, կախուէր ու խեղճուի՛ր, որ ցաւերիցդ ազատուես:

Յիրաւի, հալը բերկու օրից յետոյ մեռաւ: Բայց նա դեռ մի շաբաթ ու ալ թաղուած էր, երբ որդին սկսեց ժողովել իւր բոլոր բարեկամներին և նուազարանով ու երգով անց էր կացնում իւր օրը: Բարեկամներն էլ, որ փոշի բարեկամներ էին, հէնց այդ կուգէին: Եկան, լցուեցան նորա տունը, շաբաթներով նստեցին, կերան ու խմեցին. և երբ տեսան, որ տան տիրոջ բոլոր հարստութիւնը սպառուեցաւ, ոչնչացաւ, կամաց կամաց ամենքը իրանց տները քաշուեցան, և այնպէս օտարացան նորանից, որ բարեւ տալուց էլ հնուր էին փախչում:

Իսկ տաքաբաղդ ու թշուստ որդին թէպէտ շատ լաց եղաւ ու զղջաց իւր արած անխելքութեան վերայ, բայց արդէն ուշ էր, բանը բանից անց էր կացել: Ամբողջ օրերով նա տուն չէր դնում, այլ սար ու ձոր ընկած՝ թափառում էր:

Վերջապէս, էլ չկարողանալով դիմանալ այդ սև օրերին, նա մտածեց վերջ տալ իւր կեանքին: Նա մտաբերեց իւր հօր վերջին խրատը, մտաւ իրանց գոմը, վեր առաւ մի պարան և անց կացրեց հաստ գերանի վերայով: Պարանը ձեռքին բռնած՝ նա անիծեց իւր օրը, օրհնեց հօր հոգին ու երեսը խաչակնքեց: Բայց հէնց որ մի փոքր ուժ տուեց

պարանին, լանկարծ գերանի վերայից մի փոքրիկ պարկ զըրնգալով վայր ընկաւ գետնին: Իսկոյն բաց արեց պարկը և ինչ տեսաւ: Սնթիւ դեղին ու շողշողուն ոսկիք...

Ի. Սբաղէսյ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Եկող շաբաթ շաբաթ օրը տօն է:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Աղատել, փրկել.— ցաւ, վշտ:

Ի. ա.— Գոնէ դուռ, պատէ պատ, կտրէ կտուր, տնէ տուն ծառէ ծառ, քարէ քար.— օրէց օր ամօհ ամիս, տարէց տարի: արողայ զի չն ըմբարս ամի

բ.— Հաց ու տել, փ ո ղ ու տել, ծեծ ու տել: Գոռաձայն խոսիս:

գ.— Տաքաբաղդ, տարածամ, տարածանց, տարածիս:

դ.— Թէպէտ, թէկ.— բայց:

75. Մի հոգի երկու մարմնի մէջ.

Երուսաղէմը դեռ չէին ու ած՝ մի մշակ ու ած դաշտ էր. և տաճարի տեղը պատկանում էր երկու եղբոր, որոնցից մէկը ամուսնացած էր, միւսը՝ ամուրի:— Հնձի ժամանակ նոքա իրանց խուրձերը կապեցին և երկու հաւասար դէզ բարձրացնելով, թողին դաշտումը:

Գիշերը ամուրի եղբայրը մտածում էր.

— Եղբայրս կնոջ ու որդիքերանց տէր է և նոցա պէտք է կերակրի. ուստի իրաւացի չէր լինի, որ նորա և իմ ունեցածը հաւասար լինեն: Գնամ իմ բաժնից մի քանի խուրձ վեր առնեմ և ծածուկ աւելացնեմ նորա բաժնի վերայ. եղբայրս չի տեսնի և չի ընդդիմանալ ինձ:— Այս ասելով, նա գնաց, իւր մտածածը կատարեց:

Նոյն գիշերը միւս եղբայրը արթնանալով իւր կնոջն ասաց.

— Եղբայրս ինձնից փոքր է, և ամուսնացած չլինելով՝ ոչ ոք չունի, որ իրան օգնէ ու մխիթարէ. ուստի իրաւացի չէր լինի, որ նորա և իմ ունեցածը հաւասար լինեն: Գնամ իմ բաժնից մի քանի խուրձ վեր առնեմ և ծածուկ աւելացնեմ նորա բաժնի վերայ. եղբայրս չի տեսնի և չի ընդդիմանայ ինձ:—Այս ասելով, նա էլ գնաց, իւր մտածածը կատարեց:

Հետեւեալ առաւօտը եղբայրները դաշտը գնացին, և որքան զարմացան, երբ տեսան, որ երկու դէզերը հաւասար էին: Նոցանից ոչ մէկը չկարողացաւ իմանալ այս հրաշքի պատճառը:

Միւս գիշերը դարձեալ նոյնպէս արին, և այսպիսով նոցա դէզերը ո՛չ պակասում էին, ոչ՝ աւելանում: Վերջապէս, մի գիշեր, այս գաղտնիքը իմանալու համար՝ երկուսն էլ արթուն մնացին. և երբ խուրձերը շալակած՝ տանում էին միմեանց դէզի վերայ դնելու, յանկարծ իրար տեսան:

Այս պատճառով մարդիկ օրհնեցին այս երկու եղբայրների դաշտը և Աստուծոյ տաճարը այնտեղ շինեցին:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ—Շէնէլ, կառուցանել, — ջշակել, հերկել. — ծածուկ, գաղտուկ, անյայտ:

I. ա. — Աւագ, մեջնակ, միտսեր:

բ. — Աւագ է քաւր, աւագ քահանայ, աւագ ուսուցիչ, աւագ խորան, աւագ պահարան:
Աւագ (անուն). Աւագ շաքար:

76. Հին զրոյց

Շատ հին ժամանակ մի թագաւոր կար
Ձօրեղ, իմաստուն և շատ էլ արդար:

Դա որ ծերացաւ, մօտեցաւ մահուան,

Չը գիտէր թէ ո՞վ կ'յաջորդէ իրան:

Թէպէտ նա ունէր տասներկու որդի,

Բայց չէր իմանում, թէ ո՞րին ընտրի:

Մեծը ուժով էր, բայց անգութ ու չար,

Նորանից փոքրը թույլ ու ցաւագար:

Երրորդը անհոգ ու խելքից պակաս,

Չորրորդը անմիտ, թէև անվնաս:

Այսպէս ոչ մէկը իւր սրտովը չէր,

Ոչ մէկն իւր հոգին, իւր խելքը չունէր:

Միայն մի քիչ յոյս փոքրիկն էր տալիս,

Նա էլ հօրը մօտ շատ չէր գնում գալիս:

Այդ պատճառով էլ հայրը չը գիտէր,

Թէ արդեօք նա ի՞նչ շքնորհքի տէր էր:

Բ.

Վերջապէս մի օր՝ տես ի՞նչ հրնարեց. . .

Իւր հաւատարիմ ծառային կանչեց,

Թէ գընա՛ մի լաւ ցախաւել քաղիր,

Երեք չորս տեղից պինդ ուռով կապիր:

Երբ որ ասածը ծառան կատարեց,

Բերեց ցախաւելն առջևը դրեց:

Նա կանչեց իւր մօտ բոլոր որդոցը

Եւ առաջարկեց հրնարած գործը:

«Սիրելիք, ասաց, ես ձեզ կանչել եմ,

Որ վերջին կամքըս ամենքիդ յայտնեմ:

Ինչպէս տեսնում էք, ես ծերացել եմ,

Եւ բաւական է, որքան ապրել եմ:

Շուտով իմ նախնեաց ճանպօղը կ'երթամ,

Նրանց պէս ես էլ սև հող կը դառնամ:

Բայց քանի որ չեմ, շունչս բերնումըս,
Կ'ուզեմ ձեզ յայտնել՝ թե՛ կալ մըտքումըս:

Ահա ձեր առջև մի նոր ցախաւել,
Որ ես հէնց այսօր կապել եմ տըւել.
Ո՛վ որ ձեզանից կը կտորէ սորան,
Իմ թագն ու գահը ես նորան կը տամ:

Ի՛հհ, առաջ եկէք, ուժերդ փորձեցէք,
Տեսնեմ ձեզանից որքո՞ղ կը կտորէք»:

Գ.

«Հա՛յր, ես կը կտորեմ», ասաց մեծ որդին,
Եւ վրտաահոթեամբ մօտեցաւ աւլին.
Վերցրեց աւելը և ծունկը կալաւ,
Քաշեց, քաշքրշեց, ոչինչ չը եղաւ.

Շատ քրրտինք թափեց, շատ չարչարուեցաւ,
Դեղնեց, սըփըրթնեց, և յետ քաշուեցաւ:
Յետոյ երկրորդը եկաւ վեր առաւ,
Նա էլ իւր եղբոր դառն օրին հասաւ.

Երրորդն էլ եկաւ իւր ուժը փորձեց,
Բաւական տանջանք չորրորդն էլ կըրեց.
Միւսներն էլ իրանց բաղտը փորձեցին,
Բայց ցախաւելը չի էլ ծըռեցին:

Ամենից վերջը փոքրը մօտեցաւ.
Եւ իւր հօր առջև տես թե՛ խօսեցաւ:

Դ.

«Հա՛յր, ես չեմ ուզում իմ ուժը փորձել,
Իմ եղբարց նըման ի զուր չարչարուել.
Ես երեսայ չեմ, որ ձեռքըս մեկնեմ

Դէպի լուսինը, որ նորան բռնեմ.

Ջուրը կը խեղդէ, կրակը կ'այրէ,
Ո՛վ այս չը գիտէ, թող ինքը փորձէ:
Ես ուժ տեսնում եմ ամենայն բանում,
Թէ երկրիս վերայ և թէ երկընքում:

Ա՛ռ մի բարակ ծեղ, մի մազ կամ մի թել,
Մեծ ուժ կը գտնես ամենքի մէջ էլ:
Շատ անգամ փոքրը յաղթում է մեծին,
Ինչպէս մոծակը զազան աւիւծին:

Թէ փոքրիկ միջատ, թէ ուղտ ահագին,
Ամենքն էլ ուժից մեծ բաժին ունին:
Կայ և խելքի ուժ, ինչպէս և սրտի,
Աչքի, ականջի, ձեռքի և ոտքի.

Ուսերն ու մէջքն էլ պակաս ուժով չեն,
Բայց դոքա թույլ են, թէ միացած չեն:
Ուժով չի լինի ո՛չ մի առարկայ,
Եթէ մասներում միուժիւն չը կայ.

Մասներն իրար հետ, երբ սերտ կապ ունին,
Այդպիսով միայն ուժով կը լինին:
Այսպէս շատ անհատ երբ որ միանան,
Մեծ և չափազանց մեծ ուժ կը ստանան.

Մեզ լաւ օրինակ մըրջիմն ու մեղուն,
Թէ նոքա խմբով ինչեր են անում.
Նոցա պէս եթէ մարդիկ միանան,
Լեռներ կը շրջեն, եթէ կամենան:

Եւ թնջաւն լըճեր, ինչքան ջրաանցքներ
Միացած ուժով կարող են շինել,
Եւ մեր թշնամուն ինչպէս կը յաղթենք,
Եթէ ամենքըս մէկ տեղ չը կուուենք:

Եթէ ես քո տեղը թաղաւոր լինեմ,
Տես իմ թշնամուն ինչպէս կը յաղթեմ.—

Նորա միութեան կապը կը քանդեմ,
Ուժերն իրարից կը հեռացընեմ:

Յետոյ նախ մէկին և ապա միւսին,
Ձոկ ջոկ ջարդելով կ'ընկճեմ ամենքին.
Իսկ իմ տէրութեան ցրուած ուժերը,
Խնչպէս ցախաւիղ ճըկուն ճղները,

Ամուր կապերով կապած կը պահեմ.
Այս է քո միտքն էլ, ես ինչքան գիտեմ:
Բայց որ ասածս լաւ հասկացընեմ,
Տեսէք աւելը ինչպէս կը կոտորեմ»:

Եւ այս ասելով՝ նա վեր է առնում
Աւլի կապերը քանդում, արձակում.
Ճըկուն ճըղները մէկ մէկ վերցընում,
Ամենի առջև կտրատում ջարդում:

Ե.

«Ապրիս, իմ որդի, ասում է հայրը,
Քեզ արժանի է իմ թագն ու գահը:
Գըրկում է որդուն, ճակատին պաշում
Եւ թագն իւր ձեռքով գըրխին է դընում:

«Տեսէք, ասում է միւս եղբայրներին.
Դուք չը նախանձիք ձեր եղբոր փառքին.
Եթէ սորա հետ սերտ սիրով մընաք,
Աւելի մեծ ուժ և փառք կը ստանաք:

Իսկ եթէ զատուիք և ջոկ ջոկ լինիք,
Քանդուած աւլի պէս շուտ կը կոտրատուիք»:

Դ. Աղայեանց.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Հաւատարիմ, մտերիմ:

II. ա.— Երկրորդ, երրորդ, չորրորդ. հինգերորդ,
վեցերորդ...

ՀԱՅԱՆԻՇ.— Սմբատը օրինակ ելի տղայ՝ է. ամենքդ
օրինակ առէք նորանից:— Այս գրքից տպա-
գրուած է 1200 օրինակ (հատ):

77. Որդիական սէր

Թագաւորից հրաման դուրս եկաւ, որ ով մի որեւից
գողի կը մատնէ կառավարութեան ձեռքը, նորան մեծ վար-
ձատրութիւն կը տան:— Մի ալի կին, որ ունէր երեք որ-
դի, շատ թշուառ կեանք էր անց կացնում: Նորա որդիքը
առանց իւր գիտութեան՝ խօսք տուին միմեանց, որ վի-
ճակ ձգեն իրանց մէջ, և ունին ընկնի, նորան գող հրա-
տարակեն: Նոքա կարծում էին, որ այս հնարքով կարող
են իրանց մօրը պահել: Վիճակն ընկաւ կրտսեր եղբորը:
Նորան բռնեցին ու բանտարկել տուին. իսկ իրանք ստացան
խոստացած պարգևը:

Բայց շուտով նոքա խղճահարուեցան, ցնացին, խրնդ-
րեցին ու փող տուին բանտապահին, որ իրանց թող տալ
բանտը մտնելու: Բանտապանը համաձայնեց և նոքա
ներս մտան: Այստեղ նոքա սկսեցին լաց լինել. բայց չգի-
տէին, որ բանտապահը ամէն բան լսում է:

Եղբայրների դուրս գնալուց լետոյ նա ծածուկ գնաց
մինչև նոցա տունը: Բայց որքան զարմացաւ, երբ տեսաւ,
որ պառաւ մայրը սրտացաւութեամբ մի կողմը ձգեց իւր
երկու որդեքերանց տուած փողը և լաց լինելով՝ ասաց. «Թող
ես մեռնեմ քաղցածութիւնից. ես չեմ ուզում իմ որդու
արիւնով կեանք գնել ինձ համար»:

Բանտապահը այս բանը յայտնեց դատաւորին. և եղ-
բայրները պատմեցին նորան, թէ բանն ինչու է: Բայց

երբ այս լուրը հասաւ թագաւորին, նա կեղծ գոլին ազատեց բանտից, և ցաւելով նոցա վերայ՝ տարեկան ռոճիկ նշանակեց իւրաքանչիւր եղբօրը:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Պարգև, ընծայ, նուէր:— Համբաւ, լուր:

ՀԱՅԱՆԻՇ.— Վե՛ճա կ' ձգելիս ինձ ասացին, որ ես կը հարբստանամ և իմ թշուառ վե՛ճա կ' ք կ' ուղղուի:

I. ա.— Համաձայն, համապատասխան, համեմատ, համակարծիք, համանուն, համաքաղաքացի, համարուեստ, համախօսական:

78. Մօր աչքերը

Մի երիտասարդ՝ փող վաստակելու համար ճանապարհորդում էր: Նա անց կացաւ շատ քաղաքներ ու գիւղեր, որտեղ շատ բան էր տեսել ու շատ բանի վերայ զարմացել: Նա գեռ տաս տարեկան էր, երբ դուրս գնաց իրանց տնից: Օտար մարդկանց բնաւորութիւնները և նոցա նիստ ու կացը տասնամեայ ճանապարհորդութեան միջոցում նորան շատ էին փոխել: Նորա գէմքը սևացել էր, մօրուքը դուրս եկել. ինքն էլ այնպէս մեծացել ու փոխուել էր, որ դժուարութեամբ կարող էր ճանաչուիլ:

Վերջապէս նա վճռեց վերադառնալ իւր ծնողների մօտ, որովհետև շատ էր ցանկանում տեսնուիլ նոցա հետ: Փոշիով ծածկուած պարկը ուսին, գաւազանը ձեռքին՝ նա գնաց իւր հայրական գիւղը: «Տեսնենք, ո՞վ առաջ կը ճանաչէ ինձ, ասում էր նա ինքն իրան: Կարելի է, ո՛չ ոք էլ չճանաչի»: Այսպէս մտածելով՝ նա մօտեցաւ իրանց տանը:

Առաջին մարդը, որին նա հանդիպեց, իւր նախկին ուսուցիչն էր: Սա գեռ ևս հեռուից տեսնելով անծանօթին՝ ձեռքը տարաւ գրպանը և փող էր որոնում, մտածե-

լով որ, կարելի է, ճանապարհորդը ողորմութիւն խնդրէ իրանից: Բայց երիտասարդը ողորմութիւն չխնդրեց, և ուսուցիչն էլ չճանաչեց նորան: Անց կացաւ իւր հօրաքրոջ տան առաջևից. նորա պառաւ հօրաքրոյը կանգնած էր դրան մօտ: Նա գլխարկը վեր առնելով՝ բարովեց նորան. բայց նա չճանաչեց: Երիտասարդը շարունակելով իւր ճանապարհը, տեսաւ որ մի մանկահաս աղջիկ դէպի իւր կողմն է գալիս, և ճանաչեց իսկոյն, որ նա իւր քոյրն է: «Սա կը փաթաթուի պարանոցովս», ասաց երիտասարդն ինքն իրան և շտապեցրեց քայլերը: Բայց աղջիկը սառնասիրտ կերպով նայեց նորան, միմեանց բարովեցին ու հեռացան իրարից:

Վերջապէս նա հասաւ իրանց տուն: Մայրը պարտիզում կանաչեղէն էր քաղում: Նա լսեց, որ մէկը գալիս է և բարձրացաւ տեղից: Հէնց որ նա տեսաւ ճանապարհորդի գէմքը, իսկոյն գէն ձգեց ձեռքի կանաչին և ընկաւ նորա պարանոցը, ասելով. «Սմբատ ջան, աչքիս լոյս». և անդադար փաթաթուած էր նորան ու համբուրում: Մօր սիրտն ու աչքերը իսկոյն ճանաչեցին որդուն:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Հանդիպել, պատահել:

I. ա.— Միամեայ, երկամեայ, տասնամեայ, հարիւրամեայ:

79. Հոգիւր

Ժամանակով մի պարսից թագաւոր ճանապարհորդում էր իւր տէրութեան մէջ: Միտաք օր, երեկոյեան դէմ, հասնելով մի անտառ, տեսաւ մի հովիւ, որ մի ծառի տակ նստած փչում էր իւր սրինգը: Դա մի համեստ ու վայելուչ դէմքով պատանի էր, անունը Աբդուլլահ: Թագաւորը մօ-

տեցաւ և յայտնեց նորան, որ ուզում է իրան ուսման տալ: դուլլահը ակամայ գնաց արքունիքը: Փոքր ժամանակից յետոյ ուսման մէջ այնչափ առաջ գնաց, որ ամենքին զարմանք էր պատճառում:

Թագաւորը մեծ պաշտօններ յանձնեց Աբդուլլահին և վերջապէս իւր գանձապետը շինեց: Այն ժամանակ նա շատ թշնամիներ ունեցաւ, որոնք սկսեցին հոր փորել նորան: Բայց ոչինչ չկարողացան անել: Երբ պարսից շահը մեռաւ, նորա տեղը նստեց իւր որդին: Այս թագաւորը քսան տարեկան էր ու անփորձ:

Աբդուլլահի թշնամիները յարմար առիթ գտան նորան ամբաստանելու թագաւորի առաջը: «Գանձապետ է, ասացին նորան, շատ հարուստ է. հօրդ թաղած գանձը կողոպտում է. ընտիր գողարներ է գողացել. նորա տանը մի գաղտնի քարկիր սենեակ կայ, որ երեք փականք ունի. ամէն օր գնում է այդ սենեակը, փակում է և թաղած ոսկիները համարում»:

Նորատի գահակալը, որ դիւրահաւան էր, հաւատաց այս զրպարտիչ խօսքերին. ուստի մի առաւօտ կանուխ, յանկարծ Աբդուլլահի տունը գնաց և նորան ասաց.

— Տո՛ւր ինձ քո գաղտնի սենեակի բանալիները. թէ՛ գանձեր ունես նոցա մէջ:

Աբդուլլահը իսկոյն հասկացաւ որ իւր թշնամիները իրան զրպարտել են, և ժպտալով բալանիները թագաւորին տուեց: Սենեակը բաց արին, և մէջը գտան մի հովուի մահակ, մի պարկ և մի սրինգ:

«Ահա, տես, Տէր իմ, ասաց Աբդուլլահը, սոքա իմ առաջին երջանիկ վիճակի նշաններն են: Այստեղ եմ պահել այդ մնացորդները. շատ անգամ գալիս էի տեսնելու, որպէս զի չմոռանամ այն խաղաղ օրերը, որ անց եմ կացրել իմ ոչ խարների հետ: Ա՛հ, յետ առ հօրդ բոլոր տուածները. բայց իմ հովուական զգեստս, մահակս ու սրինգս թէ՛ տուր»:

Նորատի շահի սիրտը շարժուեցաւ: Աբդուլլահի զբրպարտիչներին պատժեց և խօսք տուեց նորան որ աւելի բարձր պաշտօնների հասցնէ: Բայց Աբդուլլահը հանեց իւր ճոխ զգեստները, դէն ձգեց, իւր հովուական մահակն առաւ և թագաւորին մնաս բարև ասելով, գնաց դաշտերի ու անտառների մէջ խաղաղ կեանք անց կացրեց:

Մ. Մահմադ.

80. Բարեխնամ թագաւորը

Պրուսիոյ թագաւոր Փրեդերիկոսը մի օր մի քանի անգամ զանգակ խփելուց յետոյ՝ տեսնելով որ ոչ ոք ներս չէ մտնում, դուրս է գնում տեսնում, որ իւր սենեկապանը մի աթոռի վերայ խորը քնած է: Մօտենում է նորան, որ արթնացնէ. բայց նորա գրպանից դուրս եկած մի թղթի ծայրը տեսնելով՝ հետաքրքրութեամբ ուզում է նորա ինչ լինելը իմանալ: Այս պատճառով կամաց հանում է թուղթը և տեսնում է որ սենեկապանի մօրից ուղարկուած մի նամակ է: Մայրը շնորհակալ էր լինում զաւակից, որ իւր կարօտութեանը օգնելու համար՝ ստացած ամսականի կէսը իրան էր ուղարկում, և նամակը՝ վերջացնում էր որդուն օրհնելով: Նամակը կարգալուց յետոյ թագաւորը առանց ձայն հանելու, իւր սենեակն է մտնում, ոսկով լի մի քսակ է վեր առնում և զգուշութեամբ նամակի հետ նորա գրպանն է դնում: Ապա սենեակն է վերադառնում, և զանգակը այնպէս սապտիկ է հնչեցնում, որ երիտասարդը քնից վեր ցատքելով՝ ներս է վազում:

— Գունդ անո՛ւշ, ասում է նորան թագաւորը:

Խեղճ սենեկապանը վախենալով՝ աշխատում է իրան արգարացնել, և իւր շփոթութեան մէջ յանկարծ ձեռքը

գրականն է տանում, և մէջը մի քսակ շօշափելով՝ հանում է, և ոսկիները տեսնելով գունաթափւում է, թագաւորի ոտքերն է ընկնում, և առանց մի խօսք ասելու՝ սկսում է արտասուք թափել:

— Ի՛նչ պատահեց, ի՛նչէ, հարցնում է թագաւորը:

— Ո՛հ, տէր իմ, պատասխանում է երիտասարդը. անշուշտ մի թշնամի ունիմ, որ իմ կորուստն է ցանկանում. որովհետեւ չգիտեմ՝ ի՛նչ է նշանակում այս գրականիս մէջ գտած գրամս:

— Անհոգ եղիր, սրգիս, պատասխանում է թագաւորը. Աստուած շատ անգամ իւր բարիքը քնած ժամանակներս է մեզ ուղարկում: Այդ քսակը մօրդ ուղարկիր, իմ կողմից էլ ողջունիք նորան և ասա, որ այսուհետեւ իրան և քեզ ես պէտք է խնամք տանեմ:

I. ա. — Առաջ հացի, առանց ջրի, առանց գրքի, առանց խօսելու: Անհաց, անջուր, անգիր, անխօս:

81. ԹԵԹԵԱՅԱՍԹԻՆՆԵՐ

Ամենևին մի ասի թէ՛ ասա մի թեթեալ ասոր թիւն է, ժանամակով կ'անցնի. որովհետեւ թեթեալ պակասութիւնը կարող է մեծ պակասութիւն դառնալ: Ատամի վերայ եղած սեւ բիծը ոչինչ է. բայց եթէ շուտով ատամնաբուծին ցոյց չտաս, բոլոր ատամք կը փչանայ: Երկրագործի արտերին այնքան վնաս տուող կենդանիները ինչներն են. փղերն են. ո՛չ, այլ մորեխներն են, որ ուտում են հասկերը:

Ո՞վ կը կամենայ իւր օրը մթնեցնել մի ճանճի հետ, որ շարունակ քղզուէ է իւր երեսին և չորս կողմը: Մինչ

անգամ առիւծը նորա բզզալուց կատաղում է: Բո թեթեալ պակասութիւնը այդ ճանճն է: Ինչու չես քշում նորան:

Մի փտած տանձ ձգիւր թարմ տանձերով լցրած կողովը. մի գիշերուալ մէջ բոլորն էլ կը փտեն: Մի կաթիլ ջուրը ոչինչ բան է. բայց կատաղի ծովը ջրի կաթիլներից է գոյացած:

Թեթեալ պակասութիւնը շուտ անցողական չէ: Փոքրիկ փուշը մեծ բան չէ. բայց երբ մտնում է առիւծի ոտքը, այդ ահարկու կենդանին էլ չէ կարողանում ման դալ. ինչպէս որ կօշկիդ մէջ ընկած աւազի հատիկը չէ թողնում որ հանգիստ ման գաս:

Ամենամեծ նաւն էլ կ'ընկղմուի, եթէ նորա կողքումը մի փոքր ծակ բացուի: Շատ թեթեալ պակասութիւն այն պատճառով է վտանգաւոր, որ փոքրիկ ու չնչին է երևում: Ա. Մանրեւն.

ՆՈՅՆԱՆԻՇ — Պակասութիւն, թերութիւն. պակաս, թերի, (թերահաւատ, թերակողի, թերուում, թերխաշ):

I. ա. — Կենդանու ատամ, սղոցի ատամ, սանքի ատամ, անիւնի ատամ:

ԿԵՆՆԱՆԻՇԵՐԻ ԼԵՁՈՒՆ

Շունը հաջում է. քածը կաղկանձում է. գայլը ունում է. էշը զուռում է. ձին խրխնջում է. ոչխարը մայում է. կովը բառաչում է. փղը գոչում է. խոզը խանչում է. արջը մրմռում է. առիւծը մռնչում է. եղնիկը խորդում է. աղուէսը ղողանջում է. վագրը խռնչում է. կատուն մլաւում է. գորտը կռնչում է. ագռաւը գռգռում է. արծիւը կռնչում է. սագը ոնգում է. ագաղաղը երգում է. սիրամարգը ճչում է. հաւը կարկա-

չում է. սագը ռնգում է. օձը սոււլում է. աղանին մնչում է. տատրակը գուրգուրում է. թուխակը խօսում է. ճնճուկը ճռռոկում է. բուն աղաղակում է. սոխակը գալլալում է. ճանճը բզզում է. միայն մարդն է, որ իւր միտքը յայտնում է խօսքով:

Մ. Մանուկյան.

82. Ջարթեցնող ժամացոյց

Ես իմ սենեակում ունեմ մի զարթեցնող ժամացոյց, որ ամէն առաւօտ ժամի հնգին անպիսի աղմուկ է բարձրացնում, որ իսկոյն աչքերս բացւում են: Բայց մէկ առաւօտ, երբ առաջին անգամ զարկեց, ես փոխանակ ակնողնից դուրս գալու՝ ծուլացայ, շուր եկայ միւս կողքիս վերայ և կրկին քնեցի: Աւաղ, հետեւեալ օրը ես՝ մինչ անգամ ժամացուցի ձայնը չլսեցի. և մի քանի օրից յետոյ թէպէտ շատ էլ զարկեց ժամացոյցը, բայց ես չէի կարողանում զարթել:

Կարելի է՝ դուք զարմանում էք: Բայց կ'ուզէք զարմացէք, կ'ուզէք մի ք զարմանայ. ես ճշմարիտ եմ ասում: Որովհետեւ մի երկու անգամ ուշադրութիւն չդարձրի, էլ չէի կարողանում զարթել, երբ ժամացոյցը զարկում էր:

Մենք ամենքս էլ ունինք մեր մէջ մի մի զարթեցնող ժամացոյց: Այդ ժամացոյցը մեր խղճմտանքն է: Խղճմտանքը մեզ զարթեցնում է, նա մեզ իմաց է անում, ինչ որ պէտք է անենք և ինչ որ չպէտք է անենք: Բայց պէտք է լսել և իսկոյն հնազանդել նորան: Եթէ մէկ անգամ չլսենք նորան, միւս անգամ էլ չենք կարող լսել. և միշտ կ'ընկնենք մի սխալմունքից դէպի միւսը: Ահա մի օրինակ:

Մի երիտասարդ, Արմենակ անունով, առաջ միշտ ականջ էր դնում իւր խղճմտանքի ձայնին. բայց յետոյ փոքր

առ փոքր սկսեց շեղուիլ ուղիղ ճանապարհից: Փոքր բաներում իւր խղճմտանքին չլսելը նա մեղք չէր համարում: Խիղճը նորան ասում էր. «Արմենակ, այդ վատ է. մի անի»: Բայց նա իզուր էր խօսում: Սովորելով մեղանչելը, վերջապէս մի գիշեր նա մտաւ մի խանութ և այնտեղ փող գողացաւ: Նորան բռնեցին, դատեցին և բանտարկեցին:

Արեմն ինչ պէտք է անել: Երկու բան: Ուշադրութեամբ ականջ դնել խղճի ձայնին և իսկոյն հնազանդել նորան:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Խիղճ, խղճմտանք:

83. Երջանիկ մարդը

Մի թագաւոր սաստիկ հիւանդացաւ, և ժողովելով իւր իմաստուն մարդկանց, խոտացաւ որ՝ ով հնար կը գտնի իրան բժշկելու, իւր թագաւորութեան կէսը նորան կը ապ: Իմաստունները սկսեցին առանձին առանձին մտածել և ապա միասին խորհրդակցել. բայց ոչ մի միջոց չէին գտնում: Յանկարծ նոցանից մէկն ասաց. «Եթէ գտնենք մի երջանիկ մարդ, հանենք նորա շապիկը և հագցնենք թագաւորին, նա կ'առողջանայ»:

Այս բանի վերայ թագաւորը սաստիկ ուրախացաւ և մարդիկ ուղարկեց մի երջանիկ մարդ գտնելու: Թագաւորի խնդրակները երկար ժամանակ շրջեցան թագաւորութեան մէջ, բայց երջանիկ մարդ չկարողացան գտնել: Գտած մարդկանցից չգտնուեցաւ մի նպատակայարմար մարդ: Մէկը շատ հարուստ էր, բայց առողջ չէր. միւսը քաջառողջ էր, սակայն աղքատ. երրորդը հարուստ էլ էր, առողջ էլ, բայց լաւ որդիք չունէր. մի խօսքով ամէն մարդ մի բանից զանգատում էր, ամէն մարդ մի բանից դժգոհ էր:

Մի անգամ կէս զիշերին, թագաւորի որդին անց է կենում մի խրճիթի մօտովը և լսում է. «Էհ, փառք Աստուծոյ, աշխատեցի, կերայ, կշտացայ, հիմա կը պառկեմ կը քնեմ. էլ ի՞նչս է պակաս»: Թագաւորի որդին ուրախացաւ, որ վերջապէս գտաւ մի կատարեալ երջանիկ մարդ. հրամայեց որ հանեն նորա շապիկը և նորա փոխարէն հատուցանեն նորան ինչ որ կամենայ: Սակայն, երբ մօտան խրճիթը, տեսան, որ այն երջանիկ մարդը շապիկ էլ չունէր:

84. Ճգնաւորի հացը

Մի քարայրում բնակում էին մի ճգնաւոր, իւր հաւատարիմ ծառան և պահապան շուներ: Տէր Աստուածը ուզեց փորձել այդ ճգնաւորի հաւատը, և մուրացկանի կերպարանք առնելով՝ կանգնեց նորա դրան առաջը և հաց խնդրեց:

— Տո՛ւր, ասաց ճգնաւորը, ծառային, տո՛ւր աղքատին իւր մասը:

— Տէր, ասաց ծառան, միայն մէկ հաց է մնացել. էլ ի՛նչ կը մնայ քեզ, ինչ ու մեր շանը:

— Տո՛ւր, ասաց ճգնաւորը, մի վախենար, Աստուած կը հոգայ:

Ծառան առաւ դանակը, չափեց ու չորս հաւասար կտոր բաժանեց այն հացը. և մէկ կտորը մուրացկանին տալով՝ քրթմնջալով ու գծ գծ հոգեթեամբ ասաց:

— Մէկը քեզ, մէկն ինչ, մէկը ճգնաւորին, մէկն էլ մեր շանը:

Շատ չանցաւ և Տէրը աւելի թշուառ կերպով եկաւ հաց խնդրեց:

— Տո՛ւր, ասաց ճգնաւորը, իմ կտորը. Աստուած ողորմած է: — Ծառան տուեց:

Քիչ ժամանակից յետոյ աւելի սոված դէմքով եկաւ Տէրը երրորդ անգամ և հաց խնդրեց:

— Տո՛ւր, ասաց ճգնաւորը, տո՛ւր քո մասը, Աստուած ողորմած է:

Ծառան իւր մասն էլ տուեց:

Քիչ էլ անց կացաւ, և Տէրը կաղ, կոյր, մեղկ ու ողորմելի մարդու կերպարանք առած՝ եկաւ չորրորդ անգամ և ողորմութիւն խնդրեց:

— Տո՛ւր իրան շան համար պահած բաժինը, խեղճ է, ասաց ճգնաւորը. Աստուած, որ ագռաւներին կերակրում է, մեզ համար էլ կը հոգայ: — Ծառան կատարեց հրամանը:

Մուրացկանը աներևութացաւ: Ծառան դուրս գնաց և ի՛նչ տեսաւ: Չորս քարաւան էր գալիս՝ հացով, մրգով ու գինով բեռնաւորուած: Ծառան ուրախ ուրախ առաջ վազեց. նա ոչ ոքի չտեսաւ քարաւանների հետ. այլ իւրաքանչիւր քարաւանի մէջքին մի զրօշակ տեսաւ, որոնց վերայ ոսկէ տառերով գրուած էր. «Նա, որ կերակրում է ագռաւներին, չորս քարաւան է ուղարկում ճգնաւորին, որ իրան այսօր չորս անգամ կերակրեց: Մէկը լինի ճգնաւորին, մէկը ծառային, մէկը շանը, իսկ չորրորդը թող մնայ Ուղարկողի աղքատ որդեբերանցը»:

Ի. ա. — Դ ժգոհ, տ ժգոհ, դ ժգոհ, դ ժգոհ. տգեղ, տգեղ, տհաս, տկար, տմարդ:

85. Աստուած ամէն բան տեսնում է:

Մի մարդ, որ իւր օրը գողութիւնով էր անց կացնում, մի գիշեր իւր փոքր որդու հետ դնաց՝ դրացու արտը՝ ցորենի խորձեր գողանալու: Ցանկանալով որ ամենքից ծածուկ լինի իւր արածը՝ նա նայեց իւր չորս կողմը, որ իմանայ տեսնող կայ, թէ՛ ոչ: Երբ ոչ ոքի չտեսաւ, ուղում

էր ահա խուրձերը կապել. որ շալակէ: Այդ միջոցին նորա փոքրիկ տղան զգուշացնելով հօրը՝ ասաց.

— Հայրիկ, մի տեղ մոռացար նայել:

Հայրը շտապով ցած դրեց ձեռքի կապը և հարցրեց.

— Ո՞րտեղ չեմ նայել:

Մանուկը ձեռքը բարձրացրեց դէպի երկինք և ասաց.

— Ահա, այնտեղ մոռացար նայել:

Հայրը լսելով այս խօսքերը՝ թողեց իւր մտադրութիւնը և որդու հետ տուն վերադարձաւ:

Ե Ն Թ Ա Մ Ն Ա Յ

Գրել հետեւեալ բառերը, պահպանելով տողադարձի կանոնները:

Ա.—Շ—ատ, լ—աւ, ա—ատ, մե—նք, գիւ—ք, ե—րգ, հա—ց, ջու—ր, մայ—ր, քո—յր, շու—ն, ք—ար, դ—ուր, մ—եր, ճ—եզ:

Բ.—Մատ—իտ, աթո—ռ, սեղ—ան, կ—աւիճ, երկ—ու, փաղ—եւ, պատկ—եր, միմ—եանց, Պե—տրոս, պատրա—ստ, հանդ—արտ, կատ—ու, մատն—եր, գիշ—եր, ցեղ—եկ, աղ—ջիկ, որդ—ի, հան—գէլ:

Գ.—Պատ—աս — խան, համ—ար—ձակ, ժամ—ա—գործ, աստ—իճ—ան, աշ—ակ—երտ, առ—ար—կայ, եր—եխ—այ, դամ—ատ—ուն, լուս—ամ—ուտ, հաս—ար—ակ, ժամ—ան—ակ, Աս—տու—ած:

86. Կարեկցութիւն

Մի ուսուցիչ իւր աշակերտի հետ զբօսնում էր քաղաքից դուրս: Ճանապարհին նոքա նկատեցին մի զոյգ տրեխ, որ ինչպէս երևում էր, պատկանում էր մօտիկ բանող գիւղացուն: Նա հանգստանալով իւր աշխատանքից՝ հանել էր տրեխները և ուզում էր ուտել իւր համեստ ճաշը:

Աշակերտն ասաց ուսուցչին.

— Եկէք մի խաղ խաղանք սորա տիրոջ հետ: Թագացրենք նորա տրեխները, մենք էլ կանգնենք այս պարսպի ետեւը, որ տեսնենք, թէ որքան կը շփոթուի նա, երբ որոնի ու չգտնի իւր տրեխները:

— Ո՛չ, սիրելիս, ասաց նորան ուսուցիչը, չպէտք է ծիծաղել խեղճերի վերայ: Ընդհակառակն՝ մէկ այնպիսի բան արա, ինչ որ կը վայելէ քեզ: Մի մի քսան կոպէկանոց դիր տրեխների մէջ և մենք թագնուենք:

Աշակերտը փողը դրեց տրեխների մէջ և երկուսով թագնուեցան:

Եկաւ գիւղացին, ոտքը դրեց իւր տրեխի մէջ և զգաց որ ոտքի տակը մի կոշտ բան կայ. նա խոնարհեցաւ և վեր առաւ փողը: Նորա դէմքի վերայ մեծ զարմանք երևեցաւ: Նա շուր ու մուր տուեց արծաթի դրամը, նայեց իւր շուրջը, բայց ոչ ոքի չտեսաւ: Յետոյ փողը ձգեց զրպանը: Բայց որքան զարմացաւ, երբ տեսաւ միւս դրամը:

Խեղճը ծունկ չոքեց, աչքերն ու ձեռքերը բարձրացրեց գէպի երկինք և աղագակեց.

— Ո՛հ, ողորմած Աստուած. ճշմարիտ է, որ Դու երբէք անտէր չես թողում նոցա, որոնք յոյսները դնում են Գեղ վերայ: Դու գիտէիր, Երկնային Հայր, որ կինս հիւանդ է, երեխայքս հաց չունեն, ես էլ ուրիշ ապրուստի ճանապարհ չունեմ: Փառք Գեղ, Տէր, Դու չես կորցնում Գոստեղծածին:

Աշակերտը սաստիկ սրտաշարժուել էր. և արտասուքը թրջում էր նորա արտևանունքը:

ՆՈՅՆԱՆԻՇ.— Հիւանդ, տկար:

I. ա.—Ապրիլ—ապրուստ, հազնել—հագուստ, կորչիլ—կորուստ, ուտել—ուտեստ, պահել—պահեստ:

87. Հռայլութեան փոխարէն Նարեգործութիւն.

Մի հարուստ վաճառական երեսուն հոգի նշանաւոր մարդիկ հրաւիրեց իւր մօտ հացկերութի: Այդ ժամանակ ոսկեխայտ ձկներն այնքան հազիւագիւտ էին, որ ամէն մէկը մի ոսկի արժէր:

Նստեցին հաց ուտելու: Երբ արդէն մի քանի տեսակ կերակուր վայելել էին, սպասաւորը բերեց մի ծածկած աման ու դրեց սեղանի վերայ:

— Պարոններ, ասաց վաճառականը, այս է ահա այն ոսկէ ձկները, որ իմ կինը պատրաստել է ձեզ համար: Յոյս ունեմ, որ կը հաւանէք:

Այս խօսքերն ասելով՝ նա բարձրացրեց ամանի խուփը. բայց ձկների փոխանակ՝ նորա մէջը դրած էր երեսուն հատ շողշողուն ոսկի: Վաճառականը պատմեց հիւրերին, թէ ինքն ու իւր կինը մտածելով որ իրանց շրջակայքում կան շատ աղքատներ, որոնք հազիւ են կարողանում ցամաք հաց ճարել, ոսկեխայտ ձկները աւելորդ շռայլութիւն համարեցին և ցանկացան փոքր ինչ թեթեւացնել նոցա թրշուառ դրութիւնը: Յետոյ խնդրեց որ՝ հիւրերը այն ոսկիներէն մի մի հատ վեր առնեն և նոցանով միխթարեն մի մի աղքատի: Բայց նոքա այնքան հաւանեցան տան տիրոջ գեղեցիկ բարեգործութեանը, որ իրանք էլ մի մի ոսկի աւելացրին այն երեսուն ոսկու վերայ, որպէս զի աւելի շատ աղքատներ մասնակից լինեն իրանց սեղանին:

Ս. Նաղարէանց.

88. Եղաճութեան հետեւանք.

Երեք մարդ միասին ճանապարհորդելիս գանձգտան ու բաժանեցին իրանց մէջ: Բայց որովհետեւ նոցա ճանապարհի պաշարը պակասել էր, ուստի իրանցից փոքրին ուղարկեցին քաղաք՝ կերակուր բերելու: Նա գնաց, և ճանապարհին այսպէս էր մտածում ինքն իրան. «Ես այժմ հարուստ եմ. բայց աւելի հարուստ կը լինեմ, եթէ ընկերներիս մասն էլ ես վեր առնեմ: Եւ այս մի դժուար բան չէ: Կը թուանաւորեմ այն կերակուրը, որ պէտք է գնեմ. իսկ իմ մասին կ'ասեմ, որ արդէն ճաշել եմ»:

Բայց միւս ընկերները այսպէս էին խօսում. «Ինչո՞ւ մենք բաժին տուինք այն մատաղահաս տղային. եթէ նորա բաժինն էլ մենք վեր առնենք, աւելի կը հարստանանք: Ուրեմն հէնց որ նա գայ, իսկոյն սպանենք»:

Պատանին տարաւ թունաւորած կերակուրը: Ընկերները իսկոյն հանեցին սրերը և սպանեցին նորան: Իսկ յետոյ կերակուրն ուտելով՝ իրանք էլ մեռան: Դժբաժնի մնաց անտէր:

Ս. Նաղարէանց.

ՀԱՄԱՌՈՑ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆ

I.

Ա.—Ուսումն աւրան, բաւարան—գիւղացի, քաղաքացի—
Ուսուցիչ, նկարիչ—հիւանդանոց, աղքատանոց—ձիաւոր, զօրաւոր—տնակ, նաւակ—որսորդ, ճանապարհորդ—հայրիկ, մայրիկ—Հայաստան, վրաստան—ուտելիք, խմելիք—ուսումն աւան, աշխարհական—ղարմանալի, սիրելի—մոմեղէն, կանաչեղէն—ուժեղ, համեղ—փայլուն, սիրուն—հոտաւէտ, օգտաւէտ—համաճայն, համապատասխան—արժաթեայ, երկաթեայ—ձմերուկի, անձրեւային—ըրդոտ, մագոտ—ճգնաժամ, տգեղ—տարաբաղա, տարագնաց—անտուն, անտէր:

Բ.— Գործ—գործել, երգ—երգել, գիր—գրել, ջուր—ջրել,
չէն—չենել, սէր—սիրել.— Հնչել—հնչիւն, գոչել—գո-
չիւն, խօսել—խօսք, հնարել—հնարք, թռչել—թռչիւ-
տել, կտրել—կտրտել, վազել—վազիւղել, ծախել—
ծախծըղիւն, հանդարտօրէն—կուրօրէն, քաղցրաբար—
քարեկամաբար:

89. Վեհանձնութիւն

Մի շատ հարուստ մարդ ծերութեան օրերում ցանկա-
ցաւ իւր ունեցած կայքը բաժանել իւր երեք որդիներանց
մէջ: Իւրաքանչիւրին իւր մասը տալուց յետոյ՝ նա ասաց.

—Մնում է էլի մի թանկագին ագամանդ. ես այն կը
տամ ձեզանից նորան, ով մի վեհանձնութիւն կ'անէ: Իսկ
դորա համար ես ձեզ երեք ամիս ժամանակ եմ տալիս:

Շուտով որդիքը ցրուեցան. և նշանակած ժամանակին
կրկին վերադարձան հայրական տունը: Նոքա սկսեցին պատ-
մել նորան իրանց արած վեհանձնութիւնները:

Անդրանիկ որդին ասաց.

—Իմ ճանապարհորդութեան ժամանակ մի օտարական
յանձնեց ինձ իւր բոլոր հարստութիւնը. և թէպէտ նա ինձ-
նից ոչ մի ստացական չառաւ, այսուամենայնիւ ես հաւա-
տարմութեամբ վերադարձրի նորան իւր գոյքը:

—Որդեակ, պատասխանեց հայրը, դու արել ես այն,
քննէ որ պէտք է անէիր, և այն մարդը, որ ուրիշ տեսակ
կը վարուէր՝ տգէտ է. որովհետեւ ազնիւ լինելը մարդուս
համար մի պարտականութիւն է: Քո արածը քարեգործու-
թիւն է, ոչ թէ վեհանձնութիւն:

Յետոյ խօսեց միջնակ որդին.

—Իմ ճանապարհորդութեան միջոցին մեկ օր ես անց
էի կենում մի լճի եզերքով. մի փոքրիկ երեխայ՝ քիչ էր

մնացել որ ջուրն ընկնէր: Բայց ես իսկոյն օգնութեան հա-
սայ նորան և, չխնայելով իմ կեանքը, ազատեցի նորան:

—Շնորհաւորում եմ, ասաց հայրը. բայց դարձեալ այդ
գործի մէջ վեհանձնութիւն չկայ. այդ միայն մեր մարդկու-
թիւնն է: Դու արել ես այն, ինչ որ մեզանից իւրաքան-
չիւրը պէտք է անի ուրիշներին:

Վերջապէս խօսեց կրտսեր որդին.

—Մէկ օր ես իմ արիւնարբու թշնամուն տեսայ խորը
քնած մի անդունդի ծայրում: Ամենաթեթեւ քամին անգամ
կարող էր նորան անդունդը գլորել. բայց ես նորան զար-
թեցրի մեղմաբար և ազատեցի վտանգից:

—Ո՛հ, որդեակս, աղաղակեց բարի ծերունին, նայելով
նորա վերայ քնքշաբար. ագամանդը քոնն է: Ի՜նչ վեհանձ-
նութիւն է. լաւութիւն անել իւր թշնամուն:

ՀԱՄԱՌՈՑ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆ

II.

Գ.—(Ա) Աննա, Մարթա.—Սա, դա, նա.

(Բ) Սուրբ, երբ.—հինգշաբթի, ուրբաթ.

(Ե) Բերան, դերձակ.—մեղր, նեղ.—սենեակ, Գը-
րիգորեանց.

(Է) Բոպէ, կիւրակէ.—աղուէս, հանդէս, այսպէս.

(Ծ) Կանգնած, նստած.

(Զ) Ճանապարհ. աշխարհ.

(Ը) Արձակ, բարձ.

(Յ) Քահանայ, երկաթեայ.—նայել, հրամայել.
—զգայարանք, վկայական.—զգայուն, ծա-
ռայութիւն.

(Ո) Որդի, օսկի.—բոլոր, խոշոր.—գող, գող.—բրդոտ,

(Ռ) Խառնել, բռնել.

(Ի) Ա. Լեբեզ, Խաւար.—Հիւանդ, Հաշիւ.—արիւն,
աղբիւր:

(Ու) Դ ժ ու ար, ճգուիլիդաւ նմ սժ ոօ թէ՛Ս—

(Եւ) Արև, տերև: Եւոյստ դրմորմն զն ճամբ
 ամ ոմ ըլազ յնդոյսս պրմորմն մաղամ զձ յողաթ
 ըրմնաթի զրմնաթա մ զազանդմն զընմն

90. Բիւրապատիկ

U.

Մի գիւղում բնակում էին մի մարդ ու կին: Մարդը շատ ժամատէր էր: Ամէն օր եկեղեցի էր գնում և օրը մի գրոշ էր տալիս քահանային: Քահանան էլ ամէն անգամ նորան ասում էր.

---Օրհնուհւս դու. Բիւրապատիկը քեզ մէկի փոխանակ
Հաճար տալ:

Նա էլ ուրախանում էր և ինքն իրան ասում. «Այս լավ բան է. մեկ տալիս եմ՝ հազար պէտք է տայ»:

Այսպէս ամէն օր մի գրող տալով՝ իւր բոլոր ունեցածը
տուեց քահանային. իսկ ինքը աղքատացաւ:

Մէկ օր կինը ասաց ամուսնուն.

—Վեր կաց, գնահ քահանայի մօտ. մի հազարը բեր,
տանք հացի, մինչև որ մեկել հազարներն էլ կամաց կամաց
կը տալ:

ԱՄՈՒՍԻՆՐ զՆԱԳ:

—Օրհնեա՛, տէր:

— Աստուած օրհնէ:

— Տէրտէր ջան, ես քեզ տուի, դու ինձ հազար հազար խոստացար, հիմա բեր մէկ հազարը տո՛ւր՝ տանեմ, այն միւսներն էլ՝ լետոյ կը գամ՝ կը տաս:

—Օրհնուած, ասաց քահանան. դու ինձ տուիր, որ
Բիւրապատիկը քեզ մէկին հազար տալ:

— Բիւրապատիկն ո՞վ է:

Քաճանան նորան մի ճանապարհ ցոյց տուէց՝ ասելով.

—Այս երկայն ճանապարհովը կը գնաս, քեզ կը հան-
դիպի մի մեծ մարդ, որ նստած կը լինի ոսկէ աթոռի վե-
րայ: Իհրապատիկը նա է, ասան նորան: Ճիշտ տէրտէրն ու-
ղարկեց. մէկ տուել եմ, հազար պէտք է տաւ»:

Նա ել գնաց այն երկայն ճանապարհով: Նորան հանգիպեց մի քարանձաւ. ներս մտաւ և ինչ տեսաւ: Քառասուն երեւելի գողեր շարուել են: Սորան պատիւ են տալիս, տեղ են բաց անում և նստեցնում են իրանց մէջտեղը:

—Ո՛վ ես դու, հարցրին նորան. այսքան ժամանակ է, մեր ահից մարդ չէր եկած այս կողմը. ո՞րտեղից ես գալիս ես ո՛ւր ես գնում :

—Գնում եմ Բիւրապատիկի մօտ, պատասխանեց նա.
մէկ տուէր եմ, հազար պէտք է ստանամ:

Գողերն ասացին.

—Նղբալը, այդ խելքը խելք չէ. թող այդ: Ա՛րի այստեղ,
մենք քեզ մի բռնուր ոսկի կը տանք, վեր կաց. քո տոհմը
գնա:

— Ո՛չ, ասաց նա. այդ փողը արդար վաստակ չէ:

—Եթէ այդպէս է, ասացին գողերը, դու արդար մարդ ես: Երբ գնաս, Բիւրապատիկին հարցրո՛ւ, թէ միւս աշխարհումը մեզ համար է՛լ տեղ կայ:

—Ա՛յքիս վերայ, ասաց նա ու գնաց:

Գնաց Հանդիպեց մի ծերունու, որ նստած էր մի քա-
րի մօտ: Նա անդադար ասում էր. «Փնռք քեզ, Աստուած,
փնռք քեզ»: Եւ որքան ասում էր, այնքան ոսկի էր բլդ-
խում քարից:

Ծերունին հարցրեց այս մարդուն.

— Եղբայր, ո՛ւր ես գնում:

— Բիւրապատիկի մօտ, պատասխանեց նա. մէկ տուել եմ, հազար պէտք է ստանամ:

— Ա՛րի այս ոսկուց երկու բուռը տամ, լե՛տ գնա, ասաց ծերունին:

— Ո՛չ, ասաց նա. այդ ո՛չ իմ տուածն է, ո՛չ իմ աշխատածը. ես դորան արժանի չեմ:

— Եթէ այդպէս է, ասաց ծերունին, երբ գնաս Բիւրապատիկի մօտ, հարցրո՛ւ թէ ոսկին երբ պէտք է կտրուի այս քարից:

— Ա՛յքիս վերայ, ասաց նա ու գնաց:
ձանապարհին տեսաւ մի այգետէր, որ հարցրեց.

— Հո՛ղածին, ո՛ւր ես գնում:

— Գնում եմ Բիւրապատիկի մօտ, պատասխանեց նա, մէկ տուել եմ, հազար պէտք է ստանամ:

— Երբ գնաս, ասաց այգետէրը, Բիւրապատիկին հարցրո՛ւ, թէ ինչո՛ւ, երբ իմ այգու պատը շինում եմ, բոլոր կանաչ պտուղները չորանում են. իսկ երբ պատը քանդում եմ՝ կանաչում են:

— Գլխիս վերայ, ասաց նա ու գնաց:

ձանապարհին տեսաւ մի քահանայ, որի մէջքին պատ էր շարուած և ինքը տակը տնքտընքում էր:

— Ո՛րդի, հարցրեց քահանան, ո՛ւր ես գնում:

— Գնում եմ Բիւրապատիկի մօտ, պատասխանեց նա. մէկ տուել եմ, հազար պէտք է ստանամ:

Քահանան ասաց.

— Գնա Բիւրապատիկին հարցրո՛ւ, թէ ես այս պատից երբ պէտք է ազատուեմ:

Բ.

Դնաց, տեսաւ, որ մէկ մեծ մարդ նստած է ոսկէ աթոռի վերայ:

Նա հարցրեց.

— Ո՛ւր ես գնում:

— Բիւրապատիկը դո՛ւ ես, հարցրեց ձանապարհորդը:

— Այո՛, ես եմ, պատասխանեց, ի՛նչ ես ուզում:

— Մեր քահանան ուղարկեց ինձ, ասաց նա: Ես քեզ մէկ տուել եմ, դու ինձ հազար պէտք է տաս:

Բիւրապատիկն ասաց.

— Կը գնաս տունդ, բակիդ մէջ մի թթենի կայ. փոքր նորա տակը, մի կարաս լիք ոսկի դուրս կը գայ. վեր առ քո մէկի փոխանակ հազարանոց:

ձանապարհորդը բացի դորանից՝ ի՛նչ որ իրան պատուիրել էին ասելու, ամէն բան ասաց Բիւրապատիկին և ամենի պատասխանն էլ ստանալով՝ վերադարձաւ:

Հասնելով պատի մէջ տնքող քահանային՝ ասաց.

— Դու այդ տեղից այն ժամանակ կ'ազատուես, երբ Աստծուն մեղայ կը գաս:

— Ես ի՛նչպէս մեղայ գամ Աստծուն, ասաց քահանան, և խօսքը բերանից հանեց թէ չէ՝ իսկոյն պատի հետ միասին գետինը մտաւ:

Նա լե՛տոյ գնաց հասաւ այգետիւրջը և ասաց.

— Եթէ այգուդ պատերը քանդես, որ անց ու դարձ անողները ուտեն պտուղներից, այգիդ կը կանաչի:

Դեռ խօսքը բերանումն էր. նա իսկոյն գնաց, պատերը քանդեց և այգին կանաչեց:

ձանապարհորդը գնալով ծերունու մօտ, ասաց.

— Քանի որ դու բերանիցդ Աստուծոյ անունը չես պակասեցնի, քարից էլ ոսկին չի պակասի:

Ծերունին ասաց.

— Միթէ մարդ իւր բերանից Աստուծոյ անունը կը պահասեցնի. փառք Աստուծոյ:— Ասաց չասաց՝ քարի միւս երեսից էլ ոսկի դուրս թափուեցաւ. առաջուանից շատ:

Նա եկաւ գողերի քարանձաւը և նոցա ասաց.

— Եթէ ձեր գողութիւնը թողնէք, միւս աշխարհումը տեղ ունէք:

Գողերը թողին քարանձաւը, գնացին իրանց յանցանքը ապաշխարեցին ու փրկուեցան:

Վերջապէս մեր ճանապարհորդը եկաւ իրանց տուն. կանչեց կնոջն ու ասաց.

— Այ կին, բա՛հ ու թի բեր:

Մարդ ու կին վեր առանք բա՛հն ու թին, փորեցին թիթենու տակը և մի կարաս զտան՝ ոսկով լիք: Օրը միթեց և կարասը թողին, որ առաւօտը հանեն:

Գիշերով դրացիները իմացան, եկան կարասը գողանալու. բայց տեսնելով, որ մէջը դեղին հող է, շուր տուին տան տիրոջ այգիումը: Կարասը կոտորուեցաւ ու հողը ցըրուեցաւ:

Առաւօտը զարթեցան. ինչ տեսան: Այգու հորս կողմը ոսկի էր փռուել: Ամուսինը գոռաց.

— Քա, կնիկ, ցախաւելը բեր. բոլոր այգին ոսկի է բռնել:

Աւելեցին շողշողուն ու զրնգզրնգան ոսկիքը. մէկի փոխանակ ոչ թէ հազար, այլ անթիւ հազարներ ստացան, հարստացան և Աստծուն փառք տուին:

Գ. Վ. Սրբանշուհի.

Յ Ա Ն Կ

I. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ե. Բնութեան պատկերներ

1. Առաւօտեան արշալոյսը—(Բաֆֆի)	7
2. Արշալոյս—(Մ. Մուշեղեանց)	8
3. Առաւօտը վաճալ գիւղերում—(Գ. Վ. Սրբանշուհի)	9
4. Մայիս.—Ա., Բ., Գ., (Պ. Պառչեանց)	11
5. Անտառ—(Թարգմ. Գ. Բարխուդարեանց)	15
6. Մայիս—(Հ. Ղ. Ալիշան)	16
7. Մայիսուայ առաւօտ—(Ս. Շահազիզեանց)	17
8. Գարնանալին առաւօտ—(Բաֆֆի)	18
9. Գարուն—(Ընծայացի)	19
10. Գարուն—(Ս. Սափարեանց)	19
11. Վաճալ այգեստանքը—(Գ. Վ. Սրբանշուհի)	20
12. Մարգագետնի տեսքը—(Ա. Ռոտինեանց)	21
13. Գարնան ջրերը—(Պ. Պառչեանց)	22
14. Հօրուտ—Մօրուտ—(Ս. Գիւլգատեանց)	24
15. Ամարալին առաւօտ—(Բաֆֆի)	23
16. Ամպեր—(Կ. Կ. Մ. Շահնազարեանց)	34

17. Ամարալին միջօրէ — (Շահվերդեանց)	35
18. Զրեբը — (Ա. Եղեկեան)	36
19. Յուլիսի շոգը — (Բաֆֆի)	36
20. Պարտիզպան — (Ղ. Աղայեանց)	37
21. Շինականի երգ — (Գ. Վ. Սրուանձտեանց)	38
22. Աշուն — (Ա. Սրարատեանց)	38
23. Աշուն — (Ա. Փանոսեան)	39
24. Աշնան պատկերը — (Պ. Պռոշեանց)	41
25. Աշնան տերևներ — (Կ. Մ. Շահնազարեանց)	42
26. Փոթորիկ — (Խ. Աբովեանց)	42
27. Փոթորիկը անտառային ձորում — (Ա. Ռոտինեանց.)	43
28. Փոթորկից յետոյ — (Ա. Եղեկեան)	44
29. Մըրիկը — (Թարգմ. Մ. Նալբանդեանց)	45
30. Զմեռը գիւղում — (Ա. Սրարատեանց)	46
31. Զմեռային առաւօտ — (Խ. Աբովեանց)	47
32. Զմեռային գիշեր — (Պ. Պռոշեանց)	48
33. Զիւն — (Գամառ-Քաթիպա)	49
34. Զմեռային գիշեր — (Ս. Սափարեանց)	50
35. Տարուայ չորս եղանակները — (Բաֆֆի)	51
36. Տասերկու ամիսները — (* — *)	53

Բ. Տուն և Բնութանիք

37. Օջաղ — (Ա. Սրարատեանց)	58
38. Դրիջակ — (Պ. Պռոշեանց)	59

39. Մարաք — (Ա. Սրարատեանց)	61
40. Երկրագործական գործիքներ — (Ա. Ռոտինեանց)	62
41. Բաբկենի հունձը — (Մ. Պալեան)	63
42. Կալոցը — (Յ. Գեղամեան)	65
43. Կալի երգ — (Ա. Սրարատեանց)	66
44. Երկրագործ — (Կ. Մ. Շահնազարեանց)	67
45. Հովուական կեանք — (Հ. Ղ. Ալիշան)	69
46. Հովուի երգը — (Բաֆֆի)	70
47. Երկրագործի երգ — (Սրինգ)	71
48. Զկնեբի մասին — (Եղ. Պետ...ց)	72
49. Զաշի սովորութիւն — (Խ. Աբովեանց)	73
50. Հացթուխ Մըտոն — (Յ. Գեղամեանց)	74
51. Առաւօտեան աշխատանք — (Բաֆֆի)	76
52. Աստղերը իբրև ժամանակի չափ — (Պ. Պռոշեանց)	77
53. Աստղեր — (Թարգմ. Գ. Բարխուդարեանց)	78
54. Առաւօտեան երգ շինականաց — (Գամառ-Քաթիպա)	80
55. Փողի նշանակութիւնը — (Խ. Աբովեանց)	82
56. Հողը փող, փողը հող — (Ա. Սրարատեանց)	83
57. Դիւղացին հարուստ Քաղաքացուն — (Ուհլանդ)	84
58. Բարեկիրթ հայ աղջիկ — (Խ. Աբովեանց)	85
59. Բարեկիրթ հայ տղայ — (Նոյն)	86
60. Հայ կտրիճ — (Ա. Եղեկեան)	88
61. Արտաւազը — (Բաֆֆի)	89
62. Զիրիտ — (Պ. Պռոշեանց)	91
63. Զիրիդ գցող Աղասին — (Խ. Աբովեանց)	93
64. Քաջի ձին — (Յ. Գեղամեանց)	94
65. Մայր — (Վ. Հիւգոյ)	95
66. Պառակի օրհնանքը — (Ղ. Աղայեանց)	96

67. Մայրիկա—(Մ. Մամուրեան) . . . 97
 68. Բառախաղ և Շուտասելուկ—(Գ. Յովհաննիսեան) 99
 69. Օրօր—(Պ. Պռոշեան) . . . 102
 70. Մշակ—(Բաֆֆի) . . . 103

II. Մանր վէպեր

71. Երկու խօսակցութիւն (Ուհլանդ) . . . 105
 72. Ստահակ որդին—(Մ. Մամուրեան) . . . 107
 73. Երկու ապտակ—Ս. Էթմեքճեան) . . . 108
 74. Կեղծ բարեկամները—(Խ. Աբովեան) . . . 110
 75. Մի հոգի երկու մարմնի մէջ—(***) . . . 111
 76. Հին զրոյց—(Ղ. Աղայեան) . . . 112
 77. Որդիական սէր (***) . . . 117
 78. Մօր աչքերը—(Նոյն) . . . 118
 79. Հովիւր—(Մ. Մամուրեան) . . . 119
 80. Բարեխնամ թաղաւորը—(***) . . . 121
 81. Թեթև պակասութիւններ—(Մ. Մամուրեան) . . . 122
 82. Զարթեցնող ժամացոյց—(***) . . . 124
 83. Երջանիկ մարդը—(Տոլստոյի) . . . 125
 84. ձգնաւորի հացը—(Ս. Մանդինեան) . . . 126
 85. Աստուած ամէն բան տեսնում է—(***) . . . 127
 86. Կարեկցութիւն—(Նոյն) . . . 128

87. Շուալլութեան փոխանակ Բարեգործութիւն—(Ս. Նազարեան) . . . 130
 88. Աղահոնթեան հետեւանքը—(Նոյն) . . . 131
 89. Վեհանձնութիւն—(***) . . . 132
 90. Բիւրապատիկ—(Գ. Վ. Սրուանձտեան) . . . 134

միջոց	միջոց	131	130
գլխաւոր	գլխաւոր	131	131
գլխաւոր	գլխաւոր	132	132
գլխաւոր	գլխաւոր	133	133
գլխաւոր	գլխաւոր	134	134
գլխաւոր	գլխաւոր	135	135
գլխաւոր	գլխաւոր	136	136
գլխաւոր	գլխաւոր	137	137
գլխաւոր	գլխաւոր	138	138
գլխաւոր	գլխաւոր	139	139
գլխաւոր	գլխաւոր	140	140
գլխաւոր	գլխաւոր	141	141
գլխաւոր	գլխաւոր	142	142
գլխաւոր	գլխաւոր	143	143
գլխաւոր	գլխաւոր	144	144
գլխաւոր	գլխաւոր	145	145
գլխաւոր	գլխաւոր	146	146
գլխաւոր	գլխաւոր	147	147
գլխաւոր	գլխաւոր	148	148
գլխաւոր	գլխաւոր	149	149
գլխաւոր	գլխաւոր	150	150
գլխաւոր	գլխաւոր	151	151
գլխաւոր	գլխաւոր	152	152
գլխաւոր	գլխաւոր	153	153
գլխաւոր	գլխաւոր	154	154
գլխաւոր	գլխաւոր	155	155
գլխաւոր	գլխաւոր	156	156
գլխաւոր	գլխաւոր	157	157
գլխաւոր	գլխաւոր	158	158
գլխաւոր	գլխաւոր	159	159
գլխաւոր	գլխաւոր	160	160
գլխաւոր	գլխաւոր	161	161
գլխաւոր	գլխաւոր	162	162
գլխաւոր	գլխաւոր	163	163
գլխաւոր	գլխաւոր	164	164
գլխաւոր	գլխաւոր	165	165
գլխաւոր	գլխաւոր	166	166
գլխաւոր	գլխաւոր	167	167
գլխաւոր	գլխաւոր	168	168
գլխաւոր	գլխաւոր	169	169
գլխաւոր	գլխաւոր	170	170
գլխաւոր	գլխաւոր	171	171
գլխաւոր	գլխաւոր	172	172
գլխաւոր	գլխաւոր	173	173
գլխաւոր	գլխաւոր	174	174
գլխաւոր	գլխաւոր	175	175
գլխաւոր	գլխաւոր	176	176
գլխաւոր	գլխաւոր	177	177
գլխաւոր	գլխաւոր	178	178
գլխաւոր	գլխաւոր	179	179
գլխաւոր	գլխաւոր	180	180
գլխաւոր	գլխաւոր	181	181
գլխաւոր	գլխաւոր	182	182
գլխաւոր	գլխաւոր	183	183
գլխաւոր	գլխաւոր	184	184
գլխաւոր	գլխաւոր	185	185
գլխաւոր	գլխաւոր	186	186
գլխաւոր	գլխաւոր	187	187
գլխաւոր	գլխաւոր	188	188
գլխաւոր	գլխաւոր	189	189
գլխաւոր	գլխաւոր	190	190
գլխաւոր	գլխաւոր	191	191
գլխաւոր	գլխաւոր	192	192
գլխաւոր	գլխաւոր	193	193
գլխաւոր	գլխաւոր	194	194
գլխաւոր	գլխաւոր	195	195
գլխաւոր	գլխաւոր	196	196
գլխաւոր	գլխաւոր	197	197
գլխաւոր	գլխաւոր	198	198
գլխաւոր	գլխաւոր	199	199
գլխաւոր	գլխաւոր	200	200

Ե	Տ	Ս Խ Ա Լ Ն Ե Ր Ը (*)
13	13 Վ	բուսած բուսած
14	11 Վ	մազի մաքի
36	13 Վ	հրեղեն հրեղեն
38	4	լուսնակը լուսնակը
44	6 Վ	շուղանը շուղանը
47	3 Վ	կապում կապում
57	2 Վ	Նար Տարին Նոր Տարին
66	2	աշխոյժ աշխոյժ
82	11 Վ	թուում թուում
83	3	մտ ուկ մտրուկ
89	—	Ոտանաւորի 10-րդ տունը (մի քանի գրը- քում) պէտք է լինի 3-րդ տուն:
92	3 Վ	գրուանքա գրուանքալ
110	9	• կախուեր կախուիւր
120	2	դուլլահը Աբդուլլահը
125	14 Վ	կը տալ կը տալ

*) «Վ» նշանակում է եջի վարիչ է հաշուած:

մ. թ.

1825

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0337431

